

magazin istoric

ANUL II

Nr. 5 (14)

MAI 1968

SUMAR

Gemînd supţ aceeaşi crudă soartă, suferînd aceleaşi chinuri, simţînd aceleaşi trebuinţe, românii din toate părţile României se sculară într-acest an strigînd înaintea lumii: „libertate vrem”. Era însă o strigare care ar fi trebuit a o arunca mai înainte de orice alta; aceasta era: „uniunea noastră naţională vrem”. Nu poate fi fericire fără libertate, nu poate fi libertate fără putere, şi noi românii nu vom putea fi puternici pînă cînd nu ne vom unii cu toţii într-unul şi acelaşi corp politic. Unimea naţională dar e singurul principiu de viaţă, singurul principiu de mîntuire pentru noi. Aceasta era credinţa politică a părinţilor noştri în luptele lor eroice.

NICOLAE BĂLCESCU

**magazin
istoric**

REVISTA DE CULTURĂ ISTORICĂ
SOCIETATEA DE ŞTIINŢE ISTORICE
DIN REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

- 2 Itinerare pașoptiste
CORNELIA BODEA
- 10 Europa sub rafalele revoluției
DUMITRU ALMAȘ
- 16 Adunarea națională de la Blaj
VICTOR CHERESTEȘIU
- 21 Islaz '48 adunarea de pe câmpul regenerării
C. CORBU
- 26 Lucrețiu Pătrășcanu deputat — 1931
ION BIBERI
- 29 De vorbă cu Lucrețiu Pătrășcanu
PIERRE ESPIL
- 35 O prietenă a Franței: Elena Văcărescu
ION BARNEA
- 38 Monumentele rupestre de la Murlatlar
ION M. OPREA, CONSTANȚA TĂTUȚ
- 43 Afacerea Skoda
VASILE NIȚESCU
- 56 Tezaurul străbate Oceanul Atlantic
D. POPESCU
- 63 Ducele despre Führer
F. TUCA
- 69 Pro virtute militari
- 70 Carol al II-lea: Eu voi fi într-o zi subiectul tuturor intrigilor
CAROL GÖLLNER
- 74 Victimele etichetei de la curtea Spaniei
N. D. COCEA
- 77 Jurnal
F. MAHLER
- 84 Itinerar istoric: Cehoslovacia
- 89 Mozaic
- 90 Poșta redacției

COLEGIUL DE REDACȚIE

Dumitru Almaș (director), Constantin Antip (redactor-șef), Virgil Căndeș, Hadrian Dalcoviciu, Ion Dragomirescu, Titu Georgescu, Dinu C. Giurescu, Nicolae Minei (redactor-șef adjunct), Cristian Popișteanu, Al. Gh. Savu (redactor-șef adjunct), Aurică Simion, Ștefan Ștefănescu

ITINERARE PAȘOPTISTE

1848

CORNELIA BODEA

Dorul de viață comună și sentimentul de solidaritate la români s-au născut o dată cu poporul, s-au dezvoltat o dată cu el, i-au alimentat și s-au alimentat din faptele lui mari, din durerile, și din bucuriile lui și au pregătit împreună emanciparea și afirmarea națiunii. Comorile spirituale ale întregului popor au circulat dintr-o țară românească în alta pe drumuri complexe, ferite de drămuiri vamale, au înfruntat opreliștile hotarelor politice impuse de vicisitudinile istoriei, au trecut apele și au străbătut munții pentru a se agrega în marele tot al conștiinței naționale.

Pe harta istorică și geografică a României, itinerarele cu destinația spre viitor au fost trasate mai cu osebire în secolul al XIX-lea, secolul deșteptării naționalităților. Călătoriile de studii în afara țării, deplasările în țară pe urmele trecutului istoric, ca și cele cu finalități patriotice făcute anume pentru învinghetea sau cimentarea legăturilor personale, a legăturilor dintre o țară și alta, convenirile, consfăturile, toate au creat stări, semne și momente revoluționare pe drumul istoriei poporului român.

În 1836, când Timotei Cipariu își exprima atît de vibrant dorința de a vizita Țara Românească, Moldova și Bucovina, el ilustra un stadiu bine cristalizat în procesul de dezvoltare a societății românești de amîndouă părțile Carpaților: nevoia, simțită pe multiple planuri, de desființare a stăvilarelor artificiale care țineau despărțit un popor, întreg și unitar. Numai cu doi ani în urmă, o simțiseră și emisarilor activi ai mișcării naționale venind din Banat în decinșea Munților, pentru propagarea ideii de „republică română unită” pe toată aria pămîntului etnic. Este stadiul în care aspirațiile, exprimate de atîta vreme de cărturari, trec de la formulări teoretice la practică cu caracter revoluționar, întemeiată pe programe sociale și naționale complexe. Or, ea nu se putea realiza și nici măcar iniția decît prin schimburi de vederi, prin cunoașterea reciprocă a realităților fiecărei țări în parte.

O generație întreagă de tineri din toate trei Țările Române se afirmă acum și datorită acestor contacte personale și schimbului reciproc de idei și proiecte. La

Paris, moldovenii și muntenii se întîlnesc la studii și încep să lucreze în interesul politic al renașterii naționale. La Viena, românii din cuprinsul monarhiei habsburgice comuncă fraților din principatele libere cît de greu se poate îndura o stăpînire străină, aristocratică și despotică. Din întîlniri și comunicări de o parte și de alta a Carpaților, de o parte și alta a Milcovului, răsar colaborări culturale, se înfiripă gânduri de acțiuni politice comune pentru unitatea și independența națională. Firește, planurile și proiectele făurite nu sînt întotdeauna publice, pentru că — întrebunțînd o expresie a vremii — împrejurările nu le iertau a fi așa. Ele se lasă însă deslășuite în mesajul atîtor itinerare care le-au premers sau le-au influențat și care în nici un caz n-ar fi putut da roade pe un pămînt sterp.

Călătoriei lui Timotei Cipariu și G. Bariț în Țara Românească, de pildă, i-a urmat apariția unei prime serii de foi și gazete

cu rosturi panromânești. Drumul l-a deschis, în 1837, destul de timid, „România”, gazetă politică, industrială, comercială și literară, apărută la București sub redacția principală a transilvanului Florian Aaron. Începând din 1838, i s-au adăugat publicațiile brașovene „Gazeta de Transilvania” și „Foia pentru minte, inimă și literatură” pentru a se afirma, cu prestigiu de lungă durată, ca organe de presă ale tuturor românilor.

Din întâlnirile și comunicările reciproce ale acestor ani de frământată viață politică, în Țara Românească mai ales, a rezultat colaborarea conspirativă materializată în acțiunea pentru unitatea politică și națională, grupată în jurul lui Ioan Cîmpineanu, corifeul generației „bătrînilor”, s-a împlinit acțiunea culturală publicistică inițiată de Mihail Kogălniceanu, la Iași, în jurul „Daciei literare” și s-a putut elabora, deopotrivă, programul revoluționar al mișcării de la 1840. Aceasta și pentru că îtimbrările continuau. Contactul dintre tineri în afara țării, ca și în interior, își urma deliberat cursul. În 1836, bunăoară, se stabilise la București, forțat de împrejurări, patriotul învățător bihorean Ștefan Niagoe, editorul „Calendarelor românești” de la Buda și emisarul propagandei republicane din 1834—1835. Tot în 1836, bănaeanul Eftimie Murgu trece din Moldova la București, iar transilvanul Ioan Maiorescu se stabilește ca profesor în Oltenia. În 1838 se întorc de la Paris primii studenți din grupul moldo-muntean plecat în 1835 și frații Radu și Alexandru C. Golescu aduc spre dezbateră o nouă formulă de stat românesc, în perimetrul dacic. În vara anului 1839, N. Bălcescu, pe atunci iuncăr de cavalerie și învățător la Școala ostășească de la București, călătorește cu scop revoluționar în Banatul profesorului și mentorului său național, Eftimie Murgu. Prin august în același an, Simion Bărnuț vizitează principatele „ca să se restaureze și mai ales să se facă experiență”. Spre Moldova merseseră, de asemenea, alți mesageri ai emancipării naționale, căutînd legătura cu Costache Negruzzi, Costache Rolla, lordache Mălinescu s.a., în timp ce din Moldova, la sfîrșitul aceluiași an 1839, venea la București tînărul istoric Mihail Kogălniceanu, protagonist cu scrisul și cu fapta al ideii de unitate națională.

Pe de altă parte, o seamă de călătorii făcute prin țară în anii 1838 și 1840 au urmărit obiective tactice. Félix Colson, fost agent diplomatic al Franței în Țara Românească și colaborator al lui Cîmpineanu în planurile sale diplomatice, povestește că și el a străbătut multe colțuri din țară în tovarășia lui Cîmpineanu pentru a aduce la cunoștință manifestul partidei naționale și a obține adeziuni la mișcarea națională „pandacică”. În 1840 au fost întreprinse călătorii în Muntenia și Oltenia în scopuri net agitatorice, pentru a pregăti starea revoluționară la sate, a ridica masele și

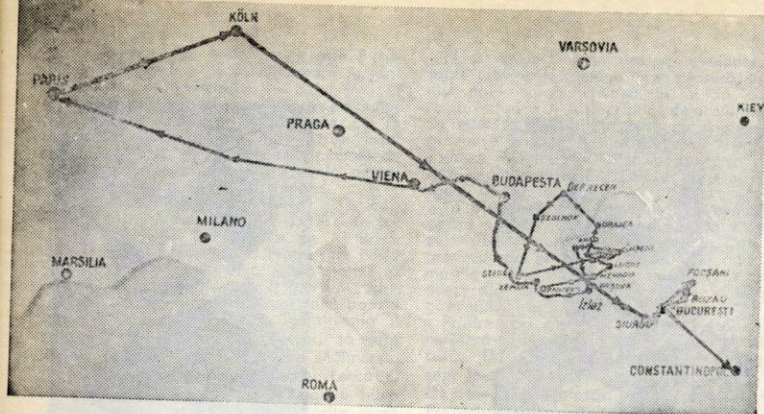
a transforma mișcarea într-o răscoală populară.

În astfel de împrejurări, firește, țelul călătoriei nu poate fi niciodată identificat cu pretextul mărturisit. Cînd a plecat în Banat, N. Bălcescu ceruse învoire să urmeze o cură de două luni la băile Mehadia. În iunie 1840, cînd proiectele abia năruite ale lui Cîmpineanu ridicaseră pe prim plan pregătirea unei acțiuni revoluționare cu scopuri imediate și locale, același N. Bălcescu merge „la băile din Printipat”... După descoperirea mișcării de la 1840, Al. Golescu-Albu trece în Transilvania nu numai „pentru o cură balneară la Borsec”. Ion Ghica mărturisește că și el, pentru a scăpa de persecuțiile ce se abătuseră asupra revoluționarilor, „a simulat nevoia de a merge la băi” în Transilvania.

Cifrul „băilor” îl aflaseră însă și autoritățile habsburgice. În decembrie 1840, chiar cancelarul Metternich comunica împăratului Ferdinand I că la conspiratorii din Țara Românească se găseau o proclamație în care norodul era îndemnat să se ridice în revoluție, că avea să fie ajutat și de românii din Transilvania. Și tot acolo românii munteni erau sfătuiți să „se consulte cu frații lor din Transilvania cu prilejul călătoriilor la băi”. E explicabil deci de ce poliția austriacă era ispitită să vadă în vizitatorii de peste munți ai localităților balneare transilvane adevărați agenți de propagandă națională.

Și totuși, cîte cazuri nu au scăpat vigilenței reacționare! În vara lui 1844, după perioada de repliere pe poziții mai prudente și trainice, impuse de înfrîngerea din 1840, Bălcescu va sta o lună și jumătate (iunie-august) la băi la Vilcele sau Arpăcat, din Țara Birsei... pentru că perspectivele revoluționare ale anului '44 îndemneau și favorizau noi călătorii, noi constatări, noi elaborări de planuri comune.

Măsurile abuzive, antinaționale, de înstrăinare a bogățiilor subsolului, patronate de domnitorul muntean, exacerbaseră sentimentul național. Patrioticul discurs împotriva concesionării minelor către inginerul Trandafilov rostit de maiorul Costăchiță Filipescu, deputat al Adunării obștești și totodată membru al Frăției, fusese semnalul intrării în acțiune. În aceste împrejurări și după constatări avute cu Ion Ghica, venit de la Iași în vacanța școlară din martie—aprilie, planul de acțiune se lărgeste. Cîteva rînduri ale transilvanului Nicolae Bălășescu, profesor în București, adresate lui G. Bariț pot servi drept călăuză pe drumul pe care se orienta Bălcescu în vizita lui în Transilvania. „Frate — scrie Bălășescu —, aici vine un amic al nostru, d. N. Bălcescu, tînăr zdravăn care n-are altul asemenea între românii de aici. Este un geniu. Îl vei cunoaște mai bine convîrsind cu el. De la el poți auzi multe, politice și diplomatice. Este un istoric mare, cu cunoștință lată; deși-ți are cunoștința, dar

Cîteva itinerare europene ale lui Bălcescu

dorește a avea mai mare intimitate. Te vei putea în multe feluri de el, precum și lui i-am recomandat ca în felul acesta numai de la tine poate lua cunoștințe mai clare în toate ramurile". În toamna aceluiași an, Barij va întoarce vizita primită, venind la București cu gândul de a continua drumul și în Moldova. Tot atunci A. G. Goleșcu și C. A. Rosetti se întorc de la Paris, dorind să contribuie la mersul înainte al cauzei.

Lucrurile se opresc, în prima fază, la concretizări culturale, căci conjunctura nu se dovedise îndestul de favorabilă pentru proiectele politice generale. Instituțiile culturale care iau ființă în primăvara anului 1845 ascund însă țeluri revoluționare. Materializarea lor se traduce pe de o parte prin „Magazin istoric pentru Dacia”, înfemeiat de transilvanul A. T. Laurian și N. Bălcescu cu menirea de a cultiva în paginile sale comoara documentară a trecutului, pe de altă parte în Asociația literară a României, o prefigurare a României Mari prin componența membrilor ei, care reprezintă toate cele trei Țări Române.

Dar alcătuirea amindurilor formelor culturale a fost precedată și de alte călătorii. În primul caz, A. T. Laurian, N. Bălcescu și Cezar Bolliac merg în căutarea urmelor trecutului istoric la mănăstirile din Oltenia și la localitățile indicind străvechi locuiri romane. În cel de-al doilea, Gr. Grădișteanu străbate centrele principale de cultură din Transilvania ca să cuprindă România ideală în sfera de acțiune a primei instituții de cultură și sentiment patriotic panromănesc. În zilele constituirii Asociației literare, Mihail Kogălniceanu este din nou oaspetele bucureștenilor, îmbrățișat de aceștia cu o prietenie și frățietate despre care avea să se pronunțe în termeni entuziaști la întoarcerea în Moldova.

Dincolo de Milcov, lui Costăchiță Filipescu, deputatul, oratorul și conspiratorul muntean, moldovenii îi organizează o pri-

mire care, după expresia lui V. Alecsandri, „semăna cu o adevărată ovație”. El se va întoarce acasă împuternicit cu îndrăzneța misiune de a convoca pe fruntașii muntelui la întrunirea politică de la Minjina, moșia lui Negri, lângă Galați, pentru a delibera în comun programul acțiunilor viitoare. Prima consfătuire, prima conferință națională — cum am zice în termeni moderni — se situează, așadar, ca un punct important pe itinerarul ce urmărea întâlnirea forțelor revoluționare române într-un iureș simfon și sincron pentru dreptate, frăție și unitate națională. Dar drumul nu era ușor. Dimpotrivă, urcușul era greu, căci și piedicile erau multe și felurite.

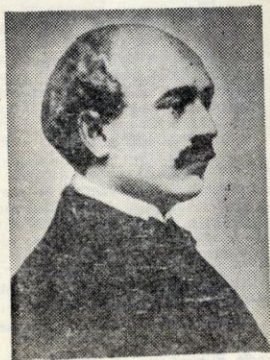
Sub semnul Dreptății și Frăției, comun pe întreaga arie românească, itinerarul revoluției din toamna lui 1845 pînă în vara lui 1846 e dominat de răscoalele moldovenilor. Ele vor atrage într-acolo pe primul istoric al „muncitorilor plugari” din Principatele Române: timp de trei luni, N. Bălcescu va fi martor la evenimentele de vîrf ale răscoalei care cuprinsese Moldova. Șederea lui nu poate fi atribuită preocupărilor de istoric sau de om al culturii, ci aceluia de organizator al revoluției care avea să vină. Întors în București, Bălcescu va relata prietenului său de idei și acțiune, Costăchiță Filipescu, că zăbovise la lași pentru a aranja „micile treburi” care îi luaseră timp. Ce puteau fi acele treburi decît puneri la cale și consfătuiri tainice între „frați”?

★

Înăbușirea revolteilor din Moldova, rigore guvernării reacționare din amîndouă principatele, ca și îngrădirile suferite de mișcarea națională transilvană determină sau influențează în parte dispersarea multor fruntași ai mișcării din principate. Ele constring și mutarea pregătirilor revoluționare peste hotare. Temporar, răspunderea trece asupra tinerilor plecați pentru studii

Oaspetele bucuresteanilor : moldoveanul Mihail Kogălniceanu

Vasile Alecsandri a venit la Blaj direct din Bucovina

la Paris sau a celor ce și-au găsit refugiul silit acolo, evitând adesiunile de acasă. La adăpostul legal oferit de Societatea studenților români, întemeiată în acest scop în decembrie 1845, ei militează pentru revoluție, așteptând doar ocazia pentru declanșarea ei.

Revoluția din februarie din Franța, pe cei mai mulți dintre tinerii români de la Paris — N. Bălcescu, frații Brătianu, C. Negri, Vasile Mălinescu, Scarlat Virnav, Iancu Alecsandri îi coboară în stradă făcându-i să urce pe baricade în pas cu biruitoarii sau să asiste ca martori oculari la încheștarea dintre forțele aflate în luptă. Cum era și firesc, au urmat dezbateri lungi și adesea înfierbîntate pentru fixarea poziției revoluționare și a programului de luptă, pentru conjugarea forțelor în vederea desfășurării acțiunii. Hotărâri definitive nu puteau fi însă luate departe de realitățile de acasă. Nevoia întoarcerii era deci imperioasă. Potrivit însemnărilor rămase de la contemporani, unii dintre ei, munteni N. Bălcescu, A. G. Goleșcu, D. Bolintineanu, frații Brătieni, moldovenii V. Mălinescu, I. Lecca, N. Chinezu, Gr. Cozadini, au plecat cu banii dați de Virnav din fondul Societății. Alții au primit bani de la Costache Negri. Bănuind scopul revenirii în țară, s-au întors chiar și tinerii care nu luaseră parte la dezbaterile programului.

Primii au plecat N. Bălcescu și A. G. Goleșcu, aducînd cu ei un însemnat număr de exemplare din programul revoluționar inserat în articolul publicistului francez filoromân Hippolyte Desprez, în care „România ideală” străjuia aspirațiile viitorului. O parte din drumul lor au călătorit în tovărășia șefului emigrației polone, generalul Adam Czartoryski, care pleca la Berlin,

socotind și el necesar să se apropie mai mult de țara sa. Au discutat împreună despre posibilitățile și perspectivele de colaborare, reluînd situații dezbătute cu zece și unsprezece ani în urmă. Bălcescu și A. G. Goleșcu au poposit la Viena. Acest popas îl făceau toți, pe rînd, de cum ajungeau în acest punct al călătoriei, pentru a lua legătura cu tineretul român transilvănean și bucovinean aflat în capitala habsburgică. Despre frații Brătieni, de pildă, știm sigur că „s-au cunoscut și s-au înțeles” în ale revoluției cu Neagoe (Nicolae) Popea. Intrarea în țară nu s-a făcut însă nici pe același drum și nici, firește, concomitent.

A. G. Goleșcu și N. Bălcescu au continuat drumul pe Dunăre, pînă la Orșova. Trecînd prin Banat, au auzit vorbindu-se că revoluția ar fi și izbucnit în București. Traversînd apoi Oltenia, au fost întîmpinați peste tot de o stare de spirit revoluționară. Țara întreagă era în fierbere. La Turnu-Severin, pînă și ispravnicul județului vorbea „foarte înfocat și slobod”, iar la Craiova toți îi încredințau că revoluția era sigură „și țăraniilor piste Olt ziceau că mai au o lună”. Neîntîlnindu-l pe Magheru la Caracal, cei doi revoluționari au trecut la Ișlaz și au luat legătura cu căpitanul Nicolae Pleșoianu, care se afla acolo cu garnizaona. La Giurgiu s-au întreținut îndelung cu vechiul lor prieten, cu care fondaseră *Frăția*, maiorul Christian Tell. S-au îndreptat, în sfîrșit, spre București, înțelegînd că Tell să organizeze revoluția în Oltenia, împreună cu Magheru și Pleșoianu.

Negri și Iancu Alecsandri au plecat de la Paris printre ultimii, o dată cu D. Bolintineanu. Ajunși la Viena, prin Eudoxiu Hurmuzaki l-au găsit acolo pe Alecu Russo,

dincoace de munti. A. T. Laurian venea chiar cu misiuni diplomatice și politice precise din partea comitetului revoluționar muntean și avea să-și păstreze tot timpul revoluției dubla calitate, de personalitate directoare a intereselor transilvane și de reprezentant al României unitare.

G. Sion consemnează că, după plecarea poporului de la Blaj, cei mai mulți proto-popi, tineri juriști și studenți transilvăni au rămas pînă a doua zi cu moldovenii veniți la adunare. Acolo și în acele momente s-au dezbătut acțiuni și înțelegeri privind mersul revoluției din toate cele trei țări, căci așa cum o atestă mărturiile contemporane „acolo s-au cercetat trebuințele națiunii române întregi”. Înțorși de la Blaj la Brașov, moldovenii au redactat „Prinipiile noastre pentru reformarea patriei”. Tot de la Brașov au lansat, la 1 iunie, proclamația împotriva lui Mihail Sturdza și a guvernului său.

După 1/13 iunie, grupul compact de la Brașov se împrăștie. Statul-major al partidei naționale se duce la Cernăuți. Alecu Russo, M. Costachi Epureanu, Lascăr Rosetti pleacă să se înțeleagă cu bănățenii și cu Murgu, pentru organizarea ajutorului armat. G. Sion spune că alți cîțiva au apucat-o spre Abrud, în timp ce Nicolae Ionescu avea să treacă Carpații în Țara Românească, în vederea aceluiași schimburi de idei și planuri comune. Pentru unul singur, pentru Alecu Russo, întoarcerea din misiune în Bucovina s-a făcut după popasuri fortate și fortuite în închisorile de la Cluj și Deie.

Moldovenii erau convinși că organizînd o rezistență în munții Moldovei, „întemeindu-se atît pe puterea adunată în țară cît și mai virtos pe puterile din Transilvania și Banat, ar fi fost în stare să facă manifestații multe, mai serioase și mai mintuitoare în înțelegere cu Valahia” (din Apelul de la Cernăuți, din 18 iulie).

După ce în iunie revoluția se proclamă victorioasă în Țara Românească, drumurile dintr-o parte și alta a Carpaților se întesc. Din țara liberă pleacă emisari să vestească izbînda, dar mai ales să-i asigure durabilitatea. D. Brătianu, A. G. Golescu, I. Maiorescu sînt agenți diplomatici ai Guvernului provizoriu, dar **peste Munți** ei sînt încă acasă; se sfătuiesc și cheamă la luptă revoluționară, în țara liberă, tineretul entuziasat de la Blaj; recrutează voluntari pentru propaganda prin județe și planuiesc trecerea conspirativă a unui „batalion sfînt”, gata să intre în foc atunci cînd revoluția ar fi în primejdie. În acest scop dau instrucțiuni și consemnuri speciale pentru trecerea la pichetele de pe linia munților.

Înainte de a pleca spre Viena, A. G. Golescu i-a salutat și îmbrățișat frățește, „în numele României”, pe primii voluntari co-

misari de propagandă, absolvenți ai cursurilor de filozofie și drept din Cluj și, parte din ei, și de la Viena. Dintre aceștia, Nicolae Găetan, Ioan Petcu, G. Roman, Ioan Petreanu, Irimie Verzea, Vlad Pirlea, Ioan Papiu, Elisei Armei au plecat de la Brașov împreună cu călugărul Varlaam (Bărănescu) de la biserica din Schei. Pe acesta Golescu Negru îl recomanda guvernului ca pe unul din „cei mai fierbinți apostoli ai libertății și ai naționalității românești”. Din membrii Comitetului național se oferiseră A. Pumnul, I. Buteanu, Al. Papiu Ilarian, Al. Bătrîneanu. Entuziaștii Constantin Romanu și Ioan Axente veniseră din București în Transilvania, la începutul revoluției, și acum, dornici de luptă revoluționară, reveneau cu gîndul la o acțiune armată pentru cauza comună. Cu toții se remarcaseră în zilele Blajului prin însuflețirea deosebită cu care explicaseră poporului programul revoluției. Și fiecare simțise, așa cum se și exprimase la Blaj, că principiile cele mari ale revoluției române erau aceleași pe întregul întins al teritoriului daco-romănesc. „Voi sînteți milioane — explicaseră tribunii, poporului adunat la Blaj — dotați cu facultăți splendide, cu virtuți sublime. Îndărățul vostru o tradițiune de glorie, care vi-o poate invidia toată lumea, înaintea voastră străluce un viitor nemărginit... împrejuru-vă surde cea mai frumoasă natură — Carpații și Marea — confini puși de degetul lui Dumnezeu pentru o națiune de giganți! O atare națiune, românilor! e în stare a stoarce respectul personalității sale naționale, dacă va sta cu deasupra”. Acesta a fost și comandamentul superior al românilor căruia i-au dat ascultare atunci cînd îmbrățișaseră ideea de a trece Carpații.

În iulie, cînd viața revoluționarilor transilvăni și a membrilor comitetului era amenințată în orice zi, guvernul din Țara Românească a chemat „în țară” și pe Simion Bărnuț, vicepreședintele Comitetului național transilvan. Îl rugau să vină măcar pentru o săptămînă, spre a delibera împreună asupra măsurilor ce trebuiau luate în comun și apoi să poată fi trimis unde aveau să dicteze nevoile sau, așa cum i se scria, „acolo unde va putea lucra pentru cauza generală a românilor”.

Cei mai mulți se vor întoarce înapoi de pe la jumătatea lui august, simțind apropierea vijeliei de partea cealaltă a munților, dar cu gîndul la conjugarea acțiunilor. Aron Pumnul, părăsind Rimnicu Sărat numai la intrarea trupelor țariste, va trebui să apuce drumul prin Moldova și astfel va ajunge în Bucovina, în ospitaliera casă a Hurmuzăcheștilor. Constantin Romanu stă în București pînă în octombrie, cînd, la începerea luptelor din Transilvania, va prelua comanda legiunii a XII-a de la Reghin, ofe-

rindu-și, ca și Ioan Buteanu și Al. Bătrineanu, viața drept jertfă supremă la temelia Daco-României libere pe care o visaseră.

★

Dar septembrie 1848 va însemna un alt moment de răscruce în istoria revoluției. 13/25 septembrie pecetluiește înfrângerea din Țara Românească, oglindită în itinerarul pașoptist prin ieșirea din țară, începutul exilului, emigrația revoluționarilor din Muntenia. Fruntașii revoluției, îmbarcați pe ghimie la Giurgiu și purtați în susul Dunării, de la o cetate turcească la alta, reușesc să scape de sub escortă la Semlin. O parte își continuă drumul spre apusul Europei, să ducă acolo lupta pe calea memoriilor, protestelor și a propagandei revoluționare și naționale, întărind activitatea susținută până atunci de moldovenii intrați de mai multă vreme în emigrație. Alții, între ei N. Bălcescu, Ion Ionescu de la Brad, Al. Golescu Albu, D. Bolintineanu, fac calea întoarsă în Transilvania, unde vor regăsi grupul militarilor care, după dizolvarea taberei de la Riuren, vor trece cu generalul Magheru la Sibiu. Alții, în fine, vor intra, ca generalul Tell și Eliade, pe la Brașov.

La 25 septembrie/7 octombrie, 22 de fruntași revoluționari sînt incluși pe primul decret de exilare. Astfel, drumul pribegiei este deschis oficial... Fără să mai aștepte alte decrete, sute de revoluționari, sau familiile lor, trec granița în țara de peste munți. Prezența tuturor la marginea țării și între transilvăni aflați în toiul reorganizării administrative și militare pe formule românești, provoacă nelineștea celor ce gîtuiseră revoluția și se temeau de ea. Ca urmare, cei mai mulți dintre „pribegii tulburărilor din țări”, cum obișnuia să spună Alecu Russo, se văd „pofițiți”, după cîteva săptămîni de ședere, să părăsească Transilvania! Cîțiva apucaseră totuși să se înroleze în rîndurile armatei populare transilvane. Bălcescu, după o fructuoasă colaborare cu fruntașii bănățeni și ardeleni, la calea Constantinopolului, nu fără un prealabil popas la Belgrad; Magheru se îndreaptă spre Triest și de acolo la Viena. Al. Golescu Albu și Ionescu de la Brad vor rămîne printre tribunii și prefecții intrați în focul luptei pentru afirmarea libertății naționale, crezînd cu toții încă posibilă o izbăvire apropiată. „Noi am văzut — va raporta Ionescu de la Brad prietenului Bălcescu — toate lagărele românilor din Ardeal și pe prefecții Solomon, Dobra, Buteanu și vestitul lăncu”. Ei vor zăbovi mai multă vreme la Zlatna, punct important în itinerarul străbătut, deliberînd îndelung și în mai multe rînduri cu căpeteniile războiului din munți. Discuțiile din zilele de 19 și 20 ianuarie se apropie, ca importanță, de dezbaterile care avuseseră loc în primăvară la Blaj. Dar traducerea lor în fapt nu au mai permis-o împrejurările...

Pînă ca revoluția să-și plieze însă aripile în așteptarea unui nou zbor, pe harta drumurilor ei din 1849 se mai înscrie un itinerar: cel al frăției revoluționare a popoarelor. II va materializa, cu propuneri de colaborare româno-maghiară, aripa activă a emigrației moldo-muntenie. Pentru această colaborare în spiritul libertății, egalității și frăției, N. Bălcescu va face drumul de la Constantinopol la Debrețin, de la Debrețin la Pesta, în mai-iunie, și apoi la Seghedin, în iulie, ca să stabilească împreună cu guvernul revoluționar maghiar posibilitățile cooperării. Cu un proiect de pacificație a celor două revoluții, maghiară și română, Bălcescu, însoțit de Cezar Bollicac, se va duce în Transilvania. Pînă să ajungă în munți va trece pe la Cluj, pentru a examina și de acolo perspectivele iruperii revoluționare în Principate. La 25 iulie părăsește Clujul, ajungînd la lăncu la sfîrșitul lunii. Timp de patru zile deliberează amîndoi, împreună cu prefecții și tribunii din munți, cu vechiul prieten Ioan Axente Sever, cu Simion Balint, Nicolae Vlăduț, Vasile Moldovan. Știrile care pîtrund în munți vestesc însă apropierea sfîrșitului. În împrejurările date, tot ce mai putea oferi Bălcescu guvernului maghiar era asigurarea rămînerii lui lăncu în neutralitate. Bălcescu revede pe Kossuth, la Arad dar... la 1/13 august armatele revoluționare maghiare capitulează la Șiria...

După o încercare neizbutită de al întîlni pe Bem în Banat, Bălcescu se întoarce a doua oară la lăncu în munți. Acum stă între vajnicii moși aproape o lună, pînă cînd, pe la mijlocul lui septembrie, poate pleca din Cîmpeni, într-o nouă pribegie, travestit în moș, vinzînd doniți și ciubere, dar încărcat cu încrederea în marele potențial al planurilor pentru viitor. „Fost-am de am văzut însumi pe acei îngrozitori moși... — va mărturisii Bălcescu la aniversarea revoluției de la 3/15 mai 1851 la Paris — ...și fusesi fericit a găsi acolo, pe acele piscuri uriașe, de deasupra norilor, o naționalitate și o viață românească, înfocată și puternică. Cu ce entuziasm frenetic fusesi aclamat și binecuvîntat de toți acei țărani cînd le spusei că am venit să le aduc urări de noroc și izbîndă din partea fraților lor din țeară, minunați de vitejia lor. În ce tăcere adîncă mă ocoleau [înconjurau] și mă ascultau ei cînd le vorbeam de puterea nației române, de numărul ei, de întinderea pămîntului ce i-a dat Dumnezeu și de ursele cele mărețe ce o așteaptă în viitor!”

Sălășluiește în aceste cuvinte tot crezul generației care, luptînd la 1848 pentru dreptate socială, pentru înfăptuirea unității naționale, a străbătut țara și Europa în lung și lat pregătînd drumul cel mare al victoriei de la 1918.

1848

EUROPA SUB RAFALELE REVOLUȚIEI

DUMITRU ALMAȘ

Niciodată, ca în 1847—1848, lumea europeană nu așteptase mai conștientă, mai pregătită acea „primăvară a popoarelor” — *Völkerfrühling* —, acea trezire a lumii la chemarea libertății spre o viață nouă.

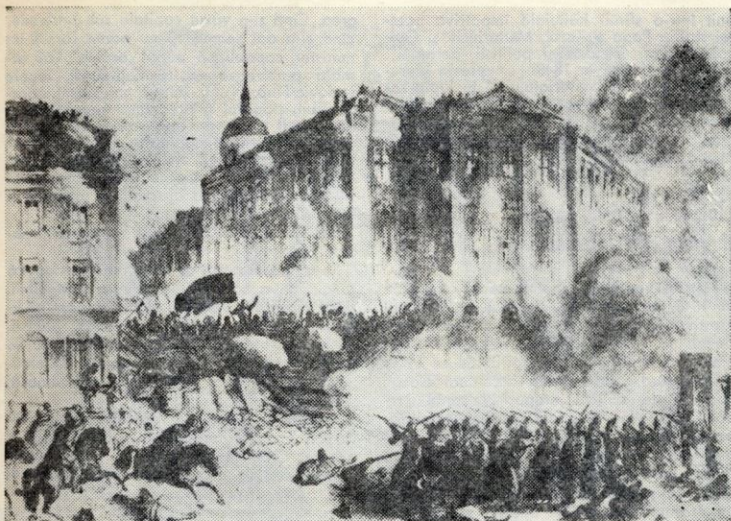
Și niciodată pînă atunci, reacțiunea europeană arhiconservatoare nu fusese mai speriată, mai asaltată de marele val al transformărilor brusce. Forțele economice capitaliste și ideile revoluției rodeau continuu sub crusta restaurației și sub regimurile despotice patronate, o vreme, de Sfînta Alianță. Rodeau, fermentau și acumulau energii pentru clipa exploziei.

Revoluția, „furtuna mintuirii”, cum o numea Alecu Russo, sau „minunata revoluție ce va schimba fața lumii”, cum se entuziasma Bălcescu, era teoretizată de ideologii liberali și democrați, de asociațiile secrete ca „Italia tinăra”, „Germania tinăra”, „Ungaria tinăra” sau „Frăția” din Țara Românească. Revoluția era preconizată de personalități ale vremii ca Hansemann sau Gagern, Ledru Rollin sau Robert Blum, Michelet sau Belinski, Gioberti sau Cesare Balbo, Bariț sau Avram Iancu, Mazzini sau Bălcescu, Kossuth sau prințul Czartoryski. O presimțeau toți care credeau că vitalitatea aristocrației și a monarhiei despotice s-a epuizat. O cântau poezii romantici și patrioți ca Mamelli sau Lamartine, Messenhanser sau Petöfi, Arndt sau Mureșanu, Alecsandri sau Adam Mickiewicz. O zugrăveau în tablourile lor pictori ca Delacroix. O transpunea în compozițiile lui Giuseppe Verdi.

O afacere ilicită în Franța, o nouă carte interzisă în Austria, un nou decret regal în Prusia, o măsură represivă împotriva unor liberali cehi, o eliberare a unor condamnați politici la Roma și chiar reprezentarea unor opere, ca „Nabuco” a lui Verdi, păreau tot atîtea prilejuri și nădejdi că va izbucni „furtuna mintuirii”.

Condițiile economice, sociale și politice care aveau să genereze valul revoluționar de la Atlantic la Marea Neagră prezentau particularități în funcție de specificul și gradul de dezvoltare ale fiecărei țări în parte. Franța, Belgia, statele vestice ale Germaniei, regiunea nordică a Italiei, depășind stadiul manufacturier, se aflau în faza unui puternic avînt al mașinismului. Acest curs își făcea tot mai mult loc în Austria. Spre această direcție de progres își îndrepta năzuințele burghezia în ascensiune din țările aflate sub dominația habsburgică, otomană sau țaristă. Dar în timp ce în Franța puterea politică se afla în mîna oligarhiei financiare burgheze, în majoritatea statelor germane, în Austria, Ungaria, Țările Române, Polonia domnea regimul feudal.

Rînduilele feudale constituiau o frînă în evoluția popoarelor pe calea vieții moderne în toate domeniile. Lupta forțelor înaintate pentru emanciparea economică, socială și politică se împletea cu lupta pentru unitate și libertate națională la toate acele popoare pe care vicisitudinile istoriei le fragmentaseră și le aruncaseră sub jug străin. Cum nota Papiu Ilarian: „Europa întreagă striga în 1848 libertate și naționalitate”.

Noaptea de 18 spre 19 martie: luptă pe marea baricadă din Piața Alexandru din Berlin
(Tablou de Anton Klaus)

Un incendiu, o hidră, un vulcan...

Dacă ar fi să întruchipăm, să personificăm situația economică din Europa lui 1848, am aminti numele lui Rotschild, al lui Laffitte sau al lui List, teoreticianul uniunii vamale. Cuvântul de ordine lansat de Guizot: „îmbogățiți-vă”, cuprinsese nu numai Franța, ci întreaga Europă, antrenată, cu elan, în dezvoltarea industriei mecanizate, în generalizarea mașinii cu abur, în construirea căilor ferate, în expansiunea comerțului pe întregul glob, în distrugerea ultimelor vămi interne, în lărgirea pieței naționale și în folosirea descoperirilor științifice în practica vieții economice.

Dacă ar fi să personificăm situația politică din Europa lui 1848, am cita numele țarului Nicolae I, expresie a despotismului tiranic, al lui Guizot, ministrul burghez al lui Ludovic-Filip, prototipul convertirii spre conservatorism al oamenilor politici din regimul numit al monarhiei din iulie.

Dar cel care reprezenta cel mai complet situația și concepția politică a regimurilor dominante ale vremii era Metternich, prințul-cancelar al Austriei, dușmanul necruțător al oricăror transformări. Pentru el revoluția era o „maladie care măcina corpul social”, o hidră „cu gura căscată ca să înghită ordinea socială”, era un incendiu „care amenința să devoreze totul”, era „un vulcan”. Pentru cancelarul imperiului pluri-

național habsburgic nu putea exista o erzie mai mare decât ridicarea popoarelor pentru dreptul de a dispune de ele însele.

Dacă, dimpotrivă, ar fi să personificăm sentimentul eliberării naționale în 1848, poate ar trebui să ne gândim la Giuseppe Mazzini și la Giuseppe Garibaldi, la Karel Sabina și Jan Frič, la Nicolae Băleescu și la Avram Iancu, la Mieroslavski și la Mickiewicz.

Dacă burghezia urmărea îndepărtarea barierelor feudale, dacă voia libertatea socială și conducerea politică, în concordanță cu forța ei economică și cu pregătirea-i intelectuală, dacă voia stat național și independență națională, în spatele burgheziei se ridica o nouă clasă; se ridica, după expresia lui Engels, „trupul de uriaș al proletariatului”.

Se credea și se difuza ideologia socialistă și comunistă, în accepția primei jumătăți a secolului al XIX-lea. Până în 1825, conducătorii politici, monarhii din „sistemul” Sfintei Aliațe au trăit sub o necruțătoare teamă de carbonarism. Pentru burghezie, în 1848 „primejdia” nu venea numai de sus, de la rugina feudală și de la despotismul monarhilor de drept divin. O primejdie de viitor se forța jos, în rândurile proletariatului. De aceea „Manifestul Partidului Comunist” începea cu o constatare izbitoare: „O stație umblă prin Europa — stația comunismului. Toate puterile bătrânei Europe s-au

unit într-o sfință hăituială împotriva acestei stafii: Papa și Țarul, Metternich și Guizot, radicali francezi și polițiști germani". Comunismul era, în 1848, „...expresia teoretică a poziției proletariatului...” în lupta revoluționară ce se anunța, era „...sintetizarea teoretică a condițiilor eliberării proletariatului” (K. Marx, F. Engels, Opere, vol. 4, Editura politică, 1963, ediția a II-a, p. 323).

„Încălecați, domnilor! În Franța e republică...”

Punctul nevralgic, centrul crizei europene în 1848, ar putea fi localizat în Imperiul habsburgic, „stîncă ordinei” din centrul continentului. Aici conflictele economice, sociale, politice, naționale, spirituale se aflau într-un surd, dar tot mai accentuat clocot. Aici părea că va erupe „vulcanul” revoluționar. În vara lui 1847, Metternich scria: „Pentru mine-i clar că se vor produce mari schimbări”, că „Europa se găsește în cea mai primejdioasă situație în care s-a găsit de șizeci de ani încoace... Nu sînt un profet, ci un medic bătrîn: știu să disting o indispoziție trecătoare de o boală mortală. Acum însă e vorba de o maladie mortală. Noi ne vom menține atît cît vom putea, dar sfîrșitul îmi apare ca disperat”.

Și totuși, după ce la 12 ianuarie 1848 se declanșase la Palermo, revoluția a izbucnit în Franța. În insesizabilul „centru revoluționar” din Paris. În țara unde la putere erau „bancherii, regii bursei, ai căilor ferate, proprietarii de mine, de păduri, de latifundii”.

Opoziția din Franța a organizat, începînd din vara lui 1847, 70 de „banchete”: o adevărată campanie pentru reforme. Pentru reforme, nu pentru revoluție. Interzicerea „banchetului” din 22 februarie 1848 a constituit pretextul unor demonstrații: public eterogen, studenți, muncitori. Mai ales muncitori din foburgurile cu tradiții revoluționare din 1789 și 1830. Demonstrații au cîntat „Marseieza”. Au aclamat „reforma” și au strigat împotriva lui Guizot. Cînd jandarmii au tras împotriva manifestațiilor, Parisul s-a înarmat și s-a baricadat: într-o zi și o noapte, 1513 baricade. Pe cele din centru — baricadele burgheziei — filfiau steaguri tricolore; pe cele din foburguri — baricadele proletare — se arborau steaguri roșii. Toate baricadele, și tricolore, și roșii, cereau republica. Conduceau intelectuali și ziaristi de la „Naționalul” și „Reforma”, socialiști ca Louis Blanc și Raspail. Dar gata de luptă era Parisul popular. Gata de luptă

grea. Cînd și-a văzut capitala sub baricade, cînd și-a dat seama că nu poate forma un minister capabil să pună „ordine”, că armata pactizează cu revoluționarii, regele Ludovic Filip a fugit. Într-un entuziasm indescriptibil, poporul a proclamat republica; a fost numit un guvern provizoriu. Vechea lozincă: „libertate, egalitate și fraternitate” revenea la ordinele zilei. Iar guvernul provizoriu iniția seria marilor decrete: dreptul la muncă, libertatea absolută a presei și a întrunirilor, votul universal.

Lua ființă astfel a doua republică franceză.

Poporul fremăta de bucurie. Credea că revoluția va schimba în adevăr fața lumii. Întru cinstirea victoriei planta arbori ai libertății. Cînta cîntece patriotice. Dansa. Rostea și asculta cuvîntări înflăcărâte. Se îmbăia într-o romantică atmosferă de entuziasm idilic. Trăia „revoluția cea frumoasă, revoluția simpatiei generale”.

Trezită brusc din piroaleă, Europa întreagă intra în furtună. Cea democratică se bucura. Cea reacționară se înspăimînta. Primind vestea despre izbucnirea revoluției

Tinerii lăcătuși Ernst Zinna și Glasenapp pe baricade

Guvernul provizoriu francez (litografie contemporană). Al doilea de la stînga la dreapta: François Arago, al patrulea — Lamartine, al treilea din rîndul de sus, muncitorul Albert

franceze în timpul unui bal la curte, țarul Nicolae I și-a chemat, urgent, ofițerii și le-a ordonat: „Încălecați, domnilor! În Franța e republică...”

Reacție în lant

Dar dacă Parisul se infierbînta de „gripa” revoluției, cum glumea Metternich, Europa trebuia să strănute.

Și, într-adevăr, la 13 martie izbucnea revoluția în Viena. Studenții și profesorii formau „Legiunea academică”. Ajuțați de burghezie și de muncitori se înarmau și se băteau, în stradă, cu armata imperială. Împăratul ceda: accepta un guvern burghez. Metternich trebuia să se deghizeze în spălătoareasă și să fugă, aidoma lui Ludovic Filip. În aceleași zile de martie, maghiarii cereau minister național, iar cehii își organizau lupta pentru egalitate și autonomie.

La 15 martie se ridica la luptă italienii. În trei zile, milanezii alungau din orașul lor trupele generalului Radetzky, iar venețienii îl înfrîngeau pe Nugent și proclamau republika mazzinistă, condusă de Daniele Manin.

În 15 martie începeau demonstrații și la Berlin. După zile și nopți de luptă cu trupele comandate de Kronprinz, după multe jertfe, revoluționarii triumfau. Regele Frederic Wilhelm IV retrăgea armata, primea cocarda tricoloră, se înclina în fața victimelor căzute din ordinul lui și, la 20 martie, forma guvernul liberal în frunte cu Camphausen și Hansemann.

Scînteia revoluției se aprindea și la Iași (27 martie). Se extindea la Posnan, unde conducea Mieroslawski. Polonezii de aici nădăjduiau să fie ajuțați de revoluționarii germani și de cei francezi. Nădăjduiau să antreneze în revoluție toți polonezii: și pe cei stăpîniți de Rusia, și pe cei stăpîniți de Austria. Adam Mickiewicz se străduia să formeze o legiune poloneză în Italia.

Carol Albert, regele Piemontului, declara război Austriei și pătrundea în Lombardia. Dădea impresia că a pornit, viguros și hotărît, să elibereze și să unifice Italia. Părea că Balbo avea dreptate: Piemontul era „spada unității italiene”.

Germanii alegeau Adunarea națională de la Frankfurt — Parlamentul —, cu menirea de a rezolva problema unificării germane.

La 30 martie, Marx și Engels publicau „Revendicările Partidului Comunist din Germania”.

La 15 mai izbucnea revoluția din Transilvania: adunați pe Cîmpul Libertății de la Blaj, 40 000 de români cereau libertate socială, libertate națională și unire.

La 9 iunie se declanșa revoluția în Țara Românească. La Islaz și la București poporul aclama Constituția și Guvernul provizoriu.

Fugind, unii monarhi își lăsau tronurile în seama flăcărilor aprinse de revoluționari. Alții părăseau capitalele și se adăposteau în castele ori în orașe fortificate, sub scutul armatelor. Întreaga Europă intrase în furtuna revoluției. Burghezia își alcătua constituții și urmărea unificarea statelor. Tot continentul se acoperea de steaguri tricolore.

Ce s-a realizat...

Istoricii stabilesc că obiectivele sau sarcinile revoluției din 1848 au fost complexe: eliminarea tuturor rămășițelor feudale și trecerea conducerii în mâinile burgheziei; eliberarea națională a popoarelor, prin scuturarea jugului străin și prin unificarea statelor naționale; iar prin lupta proletariatului parizian, în februarie și iunie 1848, prin cea de-a treia petiție cartistă și prin mișcarea muncitorilor berlinezi din iunie sau vienezi din octombrie, prin „Revendicările Partidului Comunist din Germania” s-a conturat, mult mai precis ca pînă acum, obiectivul luptei muncitorești în condițiile de atunci.

Dintre telurile înscrise pe stindardurile anului 1848, o parte au fost atinse. Burghezia a preluat sau a colaborat la conducere, în alianță cu elementele aristocrate. A realizat și citeva republici, efemere, în Franța, la Veneția, la Roma. A impus și a ales adunări constituționale, în Franța, Austria, Prusia. A alcătuit, cu multă risipă de retorism și erudiție juridică și filozofică, constituții liberale. A încercat să rezolve problema țărănească, desființînd șerbia în marea majoritate a țărilor. A schițat chiar unele intenții de a împroprietări o parte din săteni. Ca să poată pune în practică decretul privitor la dreptul la muncă, în Franța guvernul provizoriu, în care intra înția oară un

socialist — Louis Blanc — și un muncitor — Albert —, a încercat experiența „Ateliereilor naționale” sugerată de „Organizarea muncii”, populara lucrare a lui Louis Blanc. Deși erau doar paleative ale soluționării problemei sociale, pînă la un anumit punct, aceste „Ateliere naționale” au contribuit la o oarecare ameliorare a situației unor categorii de exploatați domolind ascuțitul exploataării capitaliste. Dar, în același timp, eșecul acestor „ateliere” a compromis definitiv socialismul blanchist.

În chip deosebit trebuie semnalat faptul că, prelînd puterea, burghezia a folosit-o, pretutindeni, împotriva aliatului de pe baricade — proletariatul. Datorită, în bună parte, clasei muncitoare, Berlinul s-a mai ridicat o dată la luptă, în iunie 1848; iar Viena și-a trăit momentul cel mai dramatic, finalul revoluției în octombrie. Peste 100 000 de locuitori ai capitalei habsburgice au devastat arsenalul, s-au înarmat, au împiedicat un regiment de grenadieri să pornească împotriva revoluției maghiare și s-au apărut 25 de zile împotriva celor 70 000 de soldați și 200 de tunuri ale lui Windischgrätz, Jelačić și Aversperg. Căderea Vienei, la 1 noiembrie 1848, a reprezentat victoria Habsburgilor împotriva poporului vienez, marcînd una din cele mai mari lovituri date revoluției germane și celei europene în general. După înfringerea din iunie a proletariatului parizian, aceasta era a doua mare victorie a contrarevoluției.

În 1848, la toate popoarele subjugate, sarcina eliberării naționale a fost o sarcină eminamente revoluționară. Polonezii și italienii, cehii și românii, ungurii și sirbii, lupînd pentru eliberarea națională, dădeau lovituri nimicitoare reacțiunii absolutiste din Austria, din Imperiul otoman sau din cel țarist. Germanii au concretizat ideea de unitate în constituția federală a Parlamentului de la Frankfurt. Constituția era bună, dar Frederic Wilhelm IV a respins-o, căci autorii ei o îmbibaseră cu prea mult liberalism. Ferdinand și apoi Franz Joseph ai Austriei au simulat „dăruirea” unor constituții, ca să înșele popoarele urcate pe baricade și să potolească furtuna revoluționară.

...și ce nu s-a realizat

În Franța, republicanii au rămas „surprinși și oarecum speriați de propriul lor succes”

(Sainte-Beuve), căci monarhia se prăbușise mai repede decât se așteptau ei. În schimb, pentru burghezia franceză s-a ivit o primejdie nouă: socialismul. Și exact după 4 luni de la izbucnirea revoluției, la 22 iunie 1848, burghezia republicană a angajat o bătălie de patru zile împotriva proletariatului parizian, care-i fusese cel mai îndrăzneț și mai eficient aliat în luptă cu oligarhia financiară și cu aparatul represiv al lui Ludovic Filip. Astfel, încă înainte de a se fi terminat răfuilele dintre burghezie și aristocrație, s-a dat prima mare bătălie de clasă dintre proletariat și burghezie. Speriată, aceasta s-a aruncat în brațele unui Bonaparte, ale unui „Napoleon republican” de circumstanță. Republica a doua murea înainte de a se maturiza. Murea în luptă cu democrația însăși. „Sint copleșită de mîhnire, se spovedea scriitoarea George Sand unui prieten, nu mai cred în existența unei republici care începe prin a-și ucide propriii săi proletari”.

În Prusia, Frederic Wilhelm IV și-a consolidat puterea cu ajutorul burgheziei și, într-un an, a revenit aproape la condiția politică de dinainte de zilele lui martie.

Furtuna și rafalele revoluției au măturat de pe arena Europei pe Ludovic Filip, pe Guizot, pe Metternich, pe marele duce Leopold II al Toscanei, pe Gheorghe Bibescu din Țara Românească. Țarul, sultanul, împăratul Austriei, regele Neapolului au rezistat însă. Victoria revoluției a fost numai parțială.

Lupta cea mai aspră și mai eroică a necesitat-o însă obiectivul eliberării naționale. În Imperiul habsburgic, italienii înrolați în armata lui Carol Albert sau în unitățile de voluntari conduse de Garibaldi au angajat o bătălie grea, în valea Padului, cu trupele austriece.

Cu tot eroismul popular dovedit în lupta de stradă, praghezii au căzut sub ghiulelele și gloanțele trupelor lui Windischgrätz.

Românii au înfruntat iataganele lui Fuad Pașa în Dealul Sării.

Polonezii din regiunea Posnan au căzut sub baionetele prusace. Ofițerii lui Frederic Wilhelm IV, înfrinți la Berlin, se răzburau pe revoluționarii polonezi, cu asentimentul miniștrilor din guvernul Prusiei, guvern burghez ajuns la putere prin revoluție.

Habsburgii, în imperiul lor, au folosit vechea metodă: *divide et impera*. Au dezbinat burgheziile naționale, au așezat un popor împotriva celuilalt, o revoluție împotriva celeilalte, pentru a le slăbi pe toate. S-a profitat, cu dibăcie, de pe urma erorii conducătorilor revoluției maghiare, în majoritate nobili liberali, care, fascinați de un anacronism — statul maghiar medieval —, au socotit că pot face revoluție păstrîndu-și privilegiile în teritoriile nemaghiare, supuse cîndva coroanei Sf. Ștefan. Dar nici așa guvernul din Viena n-a izbutit să stingă „incendiul” revoluționar din Ungaria. A trebuit ca, în mai 1849, Franz Joseph să facă apel la ajutorul armat al țarului Nicolae I. „...Ținărul împărat Franz Joseph, scria cu ironie Ion Ghica, nu găsisese alt mijloc de a opri pierderea coroanei Sf. Ștefan decât de a recurge la ajutorul țarului”. Și astfel, după o luptă eroică de un an și jumătate, revoluția maghiară a suferit o înfrîngere și ea sub represiunea trupelor lui Haynau și Paskievici. Reacțiunea a doborât și ultima barcadă a revoluției pașoptiste.

Eliberarea națională nu s-a transformat într-o realitate în 1848. Imperiile multinaționale, despotice și biruitoare nu s-au „desmăduțat” atunci, dăinuind încă șaptezeci de ani.

De remarcat că unii șefi de state ajunși la conducere prin lupta pe baricade s-au transformat repede din „incendiați” în „pompieri”. Prințul-prezident Ludovic Napoleon Bonaparte a trimis pe generalul Oudinot să desființeze, prin arme, republica mazzinistă din Roma și să restaureze în locu-i puterea despotică a papei Pius IX. „Nu mai este îndoială”, scria Bălcescu lui I. Ghica, în primăvara lui 1849, că toate guvernele din Europa s-au înțeles ca să înfrîneze dorințele națiunilor ce vor a se ridica și a se constitui...”, că ele „completează împotriva dorinței popoarelor”.

Totuși rafalele lui 1848 au răscolit profund societatea, au contribuit la creșterea și adîncirea conștiinței sociale și naționale, au intensificat lupta de eliberare și unificare națională.

Studiind evenimentele acelor ani, Marx a ajuns la formula metaforică, dar profund științifică: „Revoluțiile sînt locomotivele istoriei”.

1848

ADUNAREA NAȚIONALĂ DE LA BLAJ

VICTOR CHERESTEȘIU

Acum 120 de ani, în ziua de 3/15 mai, piața Blajului — pe atunci neplântată cu arbori — și străzile ce duceau într-acolo gemeau de lume. Adunarea convocată pentru acea zi nu mai putea fi ținută la locul anunțat: în catedrală sau în piața din fața ei. După setea cea mare de libertate a poporului — scrie Papiu Ilarian — era peste puțină a exclude pe cineva din consultări și astfel adunarea fu mutată pe cîmpia largă din preajma râului Tirnava Mare, numită de atunci „Cîmpia Libertății”.

De unde atît popor cît nu văzuse Ardealul adunîndu-se la un loc decît pe vremurile răscoalelor lui Doja și Horia? Din toate colturile țării, de pe Cîmpia Ardealului, de pe văile Someșului, Mureșului și Tirnavei, de lingă Sibiu, Brașov și Năsăud, dar mai ales din Munții Apuseni, veneau țărani în cete-cete, îndreptîndu-se spre Blaj. Veneau în veșminte albe, ca în zi de cea mai mare sărbătoare. Unele sate au trimis delegați, din altele au venit aproape toți bărbații. Poporul curgea cu sutele, din toate părțile, avînd în frunte preoți, dascăli, studenți. Unii cîntau din fluiet, alții chiuiau, toți erau bucuroși că la Blaj se va vesti ștergerea iobăgiei.

În zadar a încercat guvernul din Cluj — dînd porunci aspre dregătorilor din comitate, instituind statariul (starea de asediu), ridicînd spînzurători în hotarul satelor — să oprească mulțimile de a merge la Blaj. Că le era frică de o ridicare a țăranilor se vede clar din scrisoarea comitelui suprem al comitatului Alba Inferioară, baronul Bánffy Miklós, care scria la 4 mai guvernatorului: „La prima adunare de la Blaj, deși a fost oprită, au fost multe mii de oameni incuți — la adunarea de la

15 mai, îngăduită de guvernul, vor veni, în urma ațîțarilor, cu mult mai mulți, sate întregi. Masa aceasta de oameni, plină de năzuințe ce nu pot fi satisfăcute, poate se va deda la excese. Cerem armată, multă armată”. Iar un jude raporta disperat comitelui suprem al comitatului Tirnavei: „Oamenii, cînd am voit să-i opresc să meargă la Blaj, mi-au spus (judele redă cuvintele țăranilor în românește): «De ne-or frige, de ne-or fierbe, noi tot om mere la Blaj»”.

Și pusese țăranii nădejdea că această adunare va pune capăt robiei de veacuri, aducînd rînduiei noi în locul celor vechi, blestemate.

Nu pentru întia dată se ridicau masele din Transilvania să scuture lanțurile iobăgiei. Cu mai bine de șaiszeci de ani înainte, în 1784, răscoala se întinsese în mai multe comitate, luînd parte la ea iobași români și maghiari. În primăvara anului 1848 se întîmpla însă ceva nou: o seamă de intelectuali se solidarizează cu masele obișnuite, de diferite naționalități, cu nădejtile și aspirațiile lor.

Lată un fragment semnificativ din proclamația redactată de profesorul Aron Pumnul, care, multiplicată, a fost răspîndită de studenți în sate: „Spuneți-le ungurilor, săcuilor și sașilor că noi îi iubim ca pre frații noștri, cu cari lăcuim într-o țară. Spuneți-le cu cuvîntul și le arătați cu fapta că noi îi iubim, însă e drept ca și ei să ne iubească și să corespundă iubirii noastre ce o avem către ei, spuneți-le în gura mare că noi nu voim a cîștiga drepturile omenimei prin sabie, ci prin legile minții sănătoase, și pentru aceea ne adunăm...”

Un istoric maghiar, Kővári, contemporan cu evenimentele din 1848, descrie următorul

episod caracteristic pentru atitudinea tinerilor juriști români care făceau practică de avocat la *Tabla regească* din Tirgu-Mureș: „În una din serile lunii martie (1848), tinerii maghiari și români erau împreună. Un tânăr deșirat, cu o barbă roșcată, urmărea dirz dispușia în jurul deziobăgării și deodată a spus răspicat: «Desființarea robotelor fără despăgubire sau moarte!» Era Avram Iancu, care după rostirea acestor cuvinte a plecat îndată în munții Abrudului. Pentru acest fiu al Transilvaniei eliberarea poporului era finta vieții. Tatăl său îi spunea că o să sfirșească pe roată, ca Horea, care — precum se zvonea — fusese de departe un străunchi al lui. „Iancu — scrie mai departe istoricul maghiar — n-a fost decît purtătorul de cuvînt al maselor”.

O atitudine similară cu a lui Iancu a avut la consfătuirea cu colegii maghiari și Papiu Ilarian: „Semnez, a spus Papiu, această petiție cu condiția să fie înscăunată dreptatea și egalitatea, să fie asigurată existența națională și folosirea dulcii limbi materne pentru toate națiunile ce locuiesc în Ardeal și Ungaria, să se desființeze robotele fără nici o despăgubire, căci țărani au plătit destul, ba chiar prea mult.”

Pătruns de dreptatea cauzei izbăvirii țărânimii înrobite, a cauzei cuceririi drepturilor naționale, tineretul intelectual, apropiat de popor, formează cel mai înaintat detașament al mișcării naționale. Era hotărît ca sub conducerea unor bărbați ceva mai vîrstnici (Bărnuț avea 40, Bariț 36, pe cînd Iancu 24, Papiu abia 20 de ani), să pună temelia unei vieți libere naționale. Neavînd românii reprezentanți nici în dieta, nici în guvernul țării, neavînd nici o organizație națională, singura cale de a-și formula revendicările naționale și sociale și de a le da greutate era organizarea unei mari adunări naționale. Așa s-a ajuns la înția adunare de la Blaj din 30 aprilie; însemnăta-tea acestei adunări — la care au luat parte circa patru mii de țărani, cei mai mulți din apropierea Blajului și din Munții Apuseni — constă în faptul că țărani și-au dat seama că în lupta lor de veacuri împotriva domnilor de pămînt și dregătorilor nu mai sînt singuri. Alături de ei stăteau o seamă de tineri intelectuali înflăcărați, care înfruntau cu curaj samavolniciile autorităților și nu se temeau să-și ridice glasul pentru popor. Țărănimea își găsisese în prima adunare de la Blaj conducătorii săi, în care își pusese toată nădejdea. Astfel s-a pecetluit legătura strînsă dintre masele țărănești și tinerii intelectuali revoluționari, care încep să fie numiți „oameni ai poporului” și „tribuni”.

Națiunea română dă de știre națiunilor conlocuitoare că, voind a se constitui și organiza pe temei național, n-are cuget dușman în contra altor națiuni și cunoste același drept pentru toate

SIMION BĂRNUȚ

În prezidia celei de-a doua adunări, duminică, în 14 mai, în fața inteligenții române bisericești, civile, nobiliare și militare din Transilvania — cum scrie Papiu — profesorul Simion Bărnuț își ține în catedrală magistralul său discurs. Arată nedreptățile și prigoanele ce le-au suferit românii timp de mai multe veacuri din partea celor trei națiuni recunoscute. Pentru a se face dreptate, înții de toate națiunea română, ca cea mai veche și mai numeroasă, trebuie recunoscută ca națiune de sine stătătoare. La întrebarea: care este deci datoria românilor, Bărnuț răspundea: „Națiunea, întrunindu-se din toate părțile la această sărbătoare a libertății..., să proclame libertatea și independența națiunii române. Națiunea română scutură jugul constituțiunii ungurești, care îi nimicea personalitatea... Ea declară

sărbătorește că de aici înainte nu se va cunoaște obligată decît prin legile care se vor pune în dieta țării, unde va fi reprezentată și ea după dreptate și cumință și se va fi datoare cu ascultarea numai dirigătorilor aleși din sînul său; națiunea română dă de știre națiunilor conlocuitoare că, voină a se constitui și organiza pe temei național, n-are cuget dușman în contra altor națiuni și cunoaște același drept pentru toate..."

Cu insistență a susținut Bărnuf ideea eliberării românilor din Transilvania. Doar Ardealul, spunea Bărnuf, invocînd atît argumentul istoric, cît și cel demografic, e proprietatea adevărată a națiunii române. Papiu arăta în istoria sa ce impresie uriașă a făcut cuvîntarea lui Bărnuf asupra ascultătorilor. Printre aceștia se remarcă și cîțiva trimiși din Banat, Criș și Principatele române. Papiu pomeneste astfel pe Gh. Sion, Rusu (Al. Russo), Lascăr Rosetti, Teodor Moldoveanu ș.a. Bariț știe de prezența lui Alex. I. Cuza, iar alte izvoare vorbesc despre Costache Negri, Petrache Cazimir și Dimitrie Brătianu. Adunarea era emoționată, dîndu-și seama că se deschide o nouă epocă în istoria românilor din Ardeal, o epocă în care își vor croi ei înșiși soarta. Românii n-aveau să mai asculte de clerul înalt care nu făcea decît să predice supunere față de cei puternici.

Duminică seara, Blajul luă un aspect sărbătoresc. Piața fu luminată și în ferestrele seminarului au apărut transparente pe care se puteau vedea chipul împăratului Traian și pentru prima dată arborat un steag propriu național al românilor din Transilvania, în culorile albastru, alb și roșu.

După ce se luă hotărîrea ca adunarea să se mute, se trase clopotul cel mare al catedralei și mulțimea plecă spre cîmpia din partea răsăriteană a Blajului. În mijlocul cîmpiei fu ridicată o tribună, în jurul căreia erau mese și scaune pentru „cei mai de frunte oameni ai națiunii..." — scrie Papiu. Aici se așezară cei doi președinți ai adunării, numiți de guvernul transilvănean, episcopii Șaguna și Lemeni, precum și cei doi vicepreședinți, profesorul Bărnuf și redactorul foilor române din Brașov, Bariț. Adunarea alese și zece secretari, printre care A. T. Laurian și T. Cipariu. Jur-împrejur, în largul cîmpiei, se așezase poporul, zecile de mii de țărani despărțiți în cete și cărări la îndemnul lui Iancu. Izvoarele indică 12 culoare în toate direcțiile, pornind din centru, dînd adunării aspectul unei tabere în formă de stea. „Cît privește aspec-

Noi nu voim a cîștiga drepturile omenimei prin sabie, ci prin legile minții sîndtoase, și pentru aceea ne adunăm

ARON PUMNUL

Libertate și independență națională este deviza noastră

GEORGE BARIȚ

tul exterior al acestei mărețe adunări populare, așa ceva n-a prea văzut vreodată Europa. O masă populară fanatică, cu trăsături accentuate, caracteristice, ușor de recunoscut ale coloniștilor romani, oferea spectatorului în tumultul sălbatic, tălăzuitor al patimilor politice, un tablou extraordinar de interesant și de zguduitoare" — arată Mészáros Károly, contemporan evenimentelor.

Vorbirile oratorilor de la tribuna centrală nu puteau fi auzite decît de o mică parte a țărănimii adunate; de pe scaune și la vite așezate pe cîmpie le vorbeau tinerii intelectuali: avocați, profesori, canceliști, studenți, preoți și teologi, tălmăcind ceea ce se petrecea și se vorbea la tribuna centrală.

După constituirea adunării și expunerea programei de către Bărnuf, toți cei adunați s-au ridicat în picioare și au rostit în numele lorși al celor de acasă, în numele întregii națiuni „jurământul de credință către împărat, către patrie și către națiunea română”. De notat că exprimarea credinței față de dinastia imperială era obligatorie în acea epocă în Transilvania. Nou și impresionant era legământul fiecărui român că va susține și apăra totdeauna cauza națiunii române: „Nu voi lucra niciodată în contra drepturilor și a intereselor națiunii române, jura fiecare participant, ci voi ținea și voi apăra legea și limba noastră română, precum și libertatea, egalitatea și frățietatea; pe aceste principii voi respecta toate națiunile ardeleni, pofind egală respectare de la dinesele nu voi încerca să asupresc pe nimenea, dar nici nu voi suferi să ne asuprească nimeni...” Subliniind legătura dintre binele națiunii române, al patriei și al omenirii, jurământul spunea: „Voi conlucra la păzirea dreptății, la înaintarea binelui umanității, al națiunii române și al patriei noastre”.

La sfârșitul jurământului se vorbește de lupta împotriva instituției iobăgiei, spunându-se: „voi conlucra după putință la desființarea iobăgiei”. Formularea aceasta se explică prin credința unor revoluționari transilvăneni că înainte de toate trebuia dobândită recunoașterea românilor ca națiune politică, urmînd ca celelalte probleme să fie rezolvate după aceea de națiunea română, intrată în drepturile ei.

În cursul adunării a devenit tot mai strînsă legătura dintre tribuni și popor. Pa-piu istorisește că după încheierea ședinței din prima zi, poporul nu voia să se împrăștie. Țăranii puneau întrebări, iar „oame-nii poporului” le explicau însemnătatea hotărîrilor și a jurământului. Faptul că se discuta mai mult despre „slobozenie” nu trebuie interpretat ca o schimbare de tactică. Dorințele intime ale tinerilor revoluționari ca această cerință să se înfăptuiască nu mai puteau fi zăgăzuite.

În ziua următoare, 16 mai, după dezbat-teri aprinse, în care s-au confruntat dife-ritele curente din rîndurile revoluționarilor,

s-au citit de către Laurian și au fost discu-tate cele 16 puncte ale petiției naționale ce urma să fie înaintată Curții de la Viena și Dietei transilvane. Aceste puncte nu con-stituie numai o amplificare a programei inițiale și a textului jurămîntului, ci exprimă în mod hotărît voința maselor de a-și ve-dea respectate revendicările sociale. În adunarea de la Blai, masele nu mai apar — așa cum erau prezentate de unii isto-rici — ca un cor antic care nu face decît să aclame vorbirile fruntașilor, ci ele au un rol activ în luarea hotărîrilor. Conducă-torii adunării își pleacă tot mai mult ure-chea la dorințele mase-lor și caută să dea ex-presie acestor dorințe.

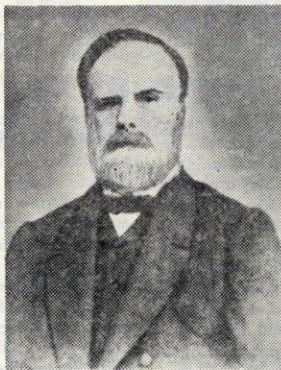
Lată punctele mai im-portante ale petiției: la punctul întii se pre-tinde, în baza principiului li-bertății, egalității și fră-ției, *independență națio-nală*. Al doilea, revendi-că independența biseri-cii române de oricare altă biserică. La punctul trei se cere, fără întîrzie-re, *desființarea iobăgiei*, fără nici o despăgubire din partea țăranilor. Alte puncte prevăd libertatea cuvîntului și a scrisului, înființarea de școli romă-ne de toate gradele, des-ființarea vămilor la gra-niță, deci comerț liber cu țările românești du-nărene. Punctul penultim

cere alcătuirea unei noi constituții a Tran-silvaniei, constituție întemeiată pe prin-cipiile dreptății, libertății, egalității și frater-nității. Constituția urma să fie elaborată de o adunare constituantă a națiunilor țării.

O deosebită importanță prezenta ultimul punct al petiției, în care se cere să nu se ia în dezbatere cauza uniunii principatului Transilvaniei cu Ungaria pînă cînd națiunea română nu va fi constituită și nu-și va spune cuvîntul. Dacă Dieta ar hotărî „de noi, fără noi — atunci națiunea română protestează cu solemnitate”.

Cele 16 puncte, adevărat program națio-nal al românilor din principatul Tran-silvaniei, exprimă atît revendicările sociale, cît și cele naționale. Hotărîrile au un ca-racter antifeudal, burghezo-democratic, progresist.

În a treia zi a adunării, în 17 mai, s-au ales două deputați: una, avînd ca pre-

August Treboniu Laurian

ședinte pe episcopul Șaguna, urma să prezinte petiția împăratului, cealaltă, sub conducerea episcopului Lemeni, avea să prezinte petiția Dietei transilvănene. S-a ales și un comitet permanent, cu reședința la Sibiu, care urma să primească răspunsurile și să convoace noua adunare națională a românilor.

Delegațiile române trimise la Cluj și Viena n-au reușit să convingă Dieta nobiliară și Curtea habsburgică de a nu se lua fără consimțământul națiunii române o hotărâre într-o problemă capitală, ca desființarea principatului Transilvaniei prin anexarea lui. Dieta din Cluj, întrunită la 29 mai, a votat uniunea, iar monarhul a cedat insistențelor guvernului ungar și a sancționat acest vot. Poziția Dietei privilegiaților și a guvernului ungar de a se nesocoti voința majorității populației din Ardeal și a forța uniunea a avut urmări grave asupra desfășurării ulterioare a evenimentelor din Transilvania.

Adunarea națională de la Blaj a avut un caracter revoluționar, cu toată moderatia impusă de către clerul înalt de a nu hotărî, ci de a cere de la Dietă și monarh drepturile legitime ale românilor din Transilvania. S-au întrunit, în ciuda opreliștilor stăpînirii, în jur de patruzeci de mii de oameni *, un număr cu totul excepțional pentru vremurile acelea. Admirație a provocat ținuta demnă, serioasă a acestei mulțimi imense care a adoptat programul adunării, l-a lărgit și adîncit și a jurat să-l urmeze cu prețul vieții.

Țărănimea și-a dat seama de forța ei. Cuvințele lui Iancu : „Sîntem mulți ca și cucuruzul brazilor, sîntem mulți și tari” au găsit răsădit în inimile miilor de țărani. În rapoartele despre adunare nu s-a consemnat ce au vorbit țărânii între ei, dar atitudinea și faptele lor de după adunare dovedesc că problema robotelor, a pămînturilor cotoprite și răpite de domnii de pămînt, a pădurilor ocupate de fisc și de feudali, a țăranilor fără pămînt n-au fost ocolite în consfătuirile țăranilor. Adevărul e că țăranii s-au întors de la Blaj cu o ținută mai dîrză, mai conștientă față de „domnii de pămînt” și față de dregătorii care voiau să mențină

întactă vechea stăpînire. Țăranii nu mai voiau să fie robi pe pămîntul pe care tot ei l-au muncit și apărât din moși-strămoși.

În lupta aceasta, mulți țărani maghiari și sași au fost alături de țăranii români. Adunarea de la Blaj — scrie „Organul Național” al lui Cipariu — stete dintr-o mulțime de oameni din popor, nu numai români, ci și unguri și sași. După adunare, pe alocuri, țărani români și maghiari au sîrbătorit împreună evenimentul. Solidaritatea de clasă a țăranimii române și maghiare se manifestă și după adunarea de la Blaj.

Poporul, în contact strîns cu intelectualii devotați cauzei române, a înțeles rostul năzuințelor exprimate de grandiosul plebiscit de la Blaj : ca românii să-și aibă ocîrmuirea și țara lor proprie, pentru a pune capăt robiei lor sociale și naționale.

Un avînt național de nedescris a cuprins mai ales intelectualitatea. Pentru înția dată s-au întîlnit la un loc sute de intelectuali români, veniți din toate părțile Transilvaniei. Pentru înția dată au dat cei mai mulți dintre ei mîna cu frații veniți din Moldova și Țara Românească. Pentru înția dată fluturau steaguri naționale românești în Transilvania, demonstrînd că românii vor să fie o națiune liberă și independentă ca și celelalte națiuni, cu drepturi parafate. În urma adunării de la Blaj se string legăturile dintre revoluționarii din Țara Românească, Moldova și Transilvania, se leagă mișcările revoluționare din cele trei țări, punîndu-se cu tărie problema unirii tuturor românilor, formarea României libere, independente.

O dovadă a influenței adunării de la Blaj o constituie documentul : „Printipurile noastre pentru reformarea patriei”, redactat cîteva zile după adunare de către patrioții moldoveni, care proclamă desființarea boierescului, împrăștierea țăranilor, înlăturarea privilegiilor, unirea Moldovei cu Țara Românească.

Cu adunarea de la Blaj se încheie capitolul înții al mișcărilor revoluționare române din Transilvania anului 1848. E totodată punctul de plecare al mișcării mai conștiente, mai organizate, sociale și naționale ce va urma. Românii își făuriseră un program de luptă nu numai pentru momentul istoric 1848, ci, în unele privințe, pentru toată perioada ce avea să urmeze pînă la desăvîrșirea unității naționale, înapoiuită acum cincizeci de ani, în 1918.

* Asupra numărului participanților în prima zi a adunării sînt multe controverse. Comisarul gubernial raportaseră cifra de 20 000, dar Barit și alți autori români vorbesc despre 40 000—50 000 de oameni.

Între Căpitanul Ministrilor

Islaz '48

adunarea de pe câmpul regerării

Peșteră de la Islaz

conf. univ. dr. C. CORBU

O dimineață de zori noi, i-a hărăzit Islazului, străvechiul sat de la gura bătrânului Olt, să intre în istorie. Aici a izbucnit, în primele ore ale zilei de 9 iunie, revoluția burghezodemocratică din Țara Românească.

Declanșarea evenimentelor a fost pregătită, cu mîgală și înțelepciune, de un subcomitet format din Ion Ghica, Nicolae Bălcescu și Alexandru Goleșcu (Arăpila). În cursul lunii mai, atmosfera din țară devenise atât de încărcată, încît, în orice moment, putea să izbucnească o acțiune populară de amploare. Guvernul începuse să aibă temeri serioase. Domnitorul Bibescu a ordonat emiteră unor circulare către țărănime și armată, forțele cele mai periculoase pentru existența vechilor orînduiri — cerîndu-le să se abțină de la vreo acțiune potrivnică domniei. În pofida oricăror piedici, însă, revoluția se apropia.

În preajma începerii mișcării, conducătorii revoluționari au mers în mijlocul maselor, pregătindu-le pentru asaltul decisiv. Unii s-au dus în provincie: Prahova, Vilcea, Islaz; alții au mobilizat populația Bucureștiului. Pentru Islaz au fost desemnați Ion Eliade-Rădulescu și Ștefan Goleșcu. Ei urmau să se întâlnească cu alți revoluționari care exercitau în acele părți funcții militare sau civile. Cei

doi capi revoluționari au plecat din București în seara zilei de 6 iunie. I-a condus o bucată de drum C. A. Rosetti, în trăsura lui. Apoi, întîmplarea a făcut să le iasă în cale „un prieten pe jumătate inițiat în secret”, care se ducea la o moșie a sa în Romanati și i-a luat cu el. Amănuntul n-a fost lipsit de importanță, căci Eliade și Goleșcu au ajuns la Islaz chiar a doua zi, avînd deci răgazul cuvenit pentru pregătirea acțiunii de la 9 iunie.

Islazul s-a dovedit a fi foarte bine ales printre localitățile socotite propice izbucnirii revoluției. Aici se conta pe sprijinul unităților militare din localitate și al celor din Giurgiu, Zimnicea și Celei, comandate de ofițeri devotați revoluției — Cristian Tell, Nicolae Pleșoianu, Alexandru Racotă, membri ai Societății secrete „Frăția”. De partea revoluției erau și unii dregători, în frunte cu Gheorghe Magheru, prefectul județului Romanati. Fruntașii mișcării revoluționare își întemeiau acțiunea, în bună măsură, pe sprijinul țărănimii din partea locului și din întreaga Oltenie, pe bogata ei tradiție revoluționară de împotrivire față de oprirea boierimii, de asuprirea străină, în special

otomană, și de luptă pentru apărarea ființei naționale.

De îndată ce au sosit la Islaz, conducătorii revoluționari au desfășurat o activitate febrilă pentru pregătirea mișcării. În seara zilei de 7 iunie ei s-au întâlnit cu căpitanul Pleșoianu, cu maiorul Tell și cu preotul Radu Șapcă. Acesta fusese chemat de Pleșoianu printr-o scrisoare, al cărui cifru îl cunoșteau doar ei: „Vino cu crucea și evanghelia, spre a cununa mireasa (revoluția)”. De teamă să nu fie descoperiți „au răspândit vestea că la Islaz e holeră și au închis satul”.

Trupele din Celei și Zimnicea au primit ordinul să se adune la Islaz în dimineața zilei de 9 iunie. În comunele din preajmă au fost trimiși emisari spre a-i mobiliza pe țărani. Un soldat al lui Pleșoianu a primit însărcinarea să ducă la București vestea că Islazul pregătește izbucnirea revoluției pentru dimineața zilei de 9 iunie.

Miercuri 9 iunie 1848: geana de lumină ivită la orizont anunță o zi neasemuit de frumoasă și Islazul o întâmpină sărbătorește, organizând o manifestație nemaivăzută prin partea locului.

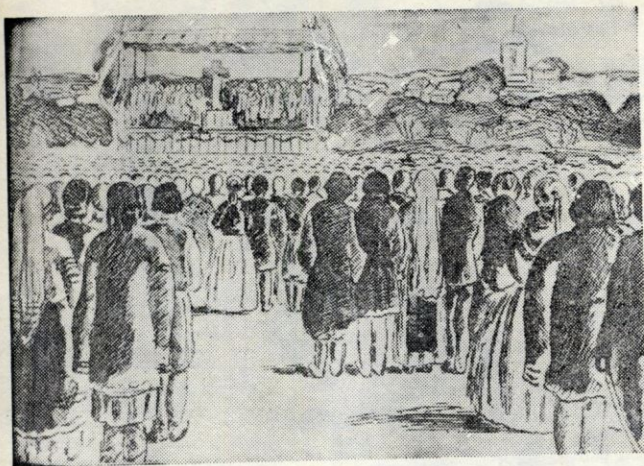
În acea zi de răscruce aveau să se înfirie primii pași în istoria noastră modernă.

Mulțimea tumultuoasă se adună în piața satului. Sînt de față toate categoriile sociale din Islaz și împrejurimi. Grosul îl formează țărănimă, dar vin și negustori, chiar și zapciul și unii arendași. Compania a 5-a din regimentul I de infanterie, comandată de Pleșoianu, apare echipată ca pentru paradă. „În mijlocul pieței, pe o masă drept altar, strălucea Evanghelia și crucea; douăzeci de făclii vesteau o solemnitate. Se vedea apoi un cristelnic mare, plin cu apă și care era apărat de două stindarde în culorile naționale”. Steagul tricolor, care a devenit apoi simbolul unității noastre naționale, era atunci steagul revoluției. Pentru prima dată în istoria noastră, stindardul național, tricolorul, își flutura faldurile în fața poporului liber.

Preotul Radu Șapcă și alți doi preoți oficiază slujba pentru izbînda mișcării. Organizarea serviciului religios a fost o tactică a revoluționarilor menită, pe de o parte, a nu da prilej unor puteri străine să acuze participanții la revoluție de necredință, de fapte contrarii puterii pămîntești și divine și, pe de altă parte, să-i apropie și pe această cale pe țărani de mișcare. În timpul serviciului religios, preotul Șapcă ține o cuvîntare în care blestemă iobăgia, cu tot cortegiul ei de abuzuri, claca și toate nedreptățile pe care le-au suferit țărani secole de-a rîndul. „Tu ești același Dumnezeu: biruința și libertatea sînt în mîinile tale; izbăvește și mintuie pe tot omul care suferă; ridică și însuflețește pe acest popor

Spînzurarea Regulamentului organic și a Arhondrologiei de către revoluționari la 1848

Citirea proclama-
ției la Islaz

care moare, ca să facă să trăiască pe apă-
șătorii săi. Scapă-l de abuzurile care se
fac cu așezămintele și chiar cu virtuțile
sale; izbăvește-l de abuzul clăiei, de tică-
loasa iobăgie pe care n-au cunoscut-o pă-
rinții noștri, de podvada drumurilor și a
șoselelor, de aceste munci ale Faraonilor,
de orice prigonire, de orice silnicie și de
toată nedreptatea. Redă-i timpul și locul,
cu cari tu ai înzestrat pe om, fă-l să se
bucure de roadele muncii sale". Un istoric
al revoluției de la 1848, C. Golescu-Vartic,
scrie că mulțimea, ca un singur om, jură
„să lucreze și să moară pentru regenerarea
țării". Apoi se sfîșiesc steagurile, iar Eliade
citește proclamația, care a constituit pro-
gramul revoluției de la 1848 din Țara
Românească și care a intrat în istorie sub
denumirea de *Proclamația de la Islaz*. În
preambulul ei, Eliade spunea: „Timpul min-
tuirii noastre a venit; poporul Român se
deșteaptă la glasul trîmbiței îngerului de Suve-
ran. Pace vouă, pentru că vi se vestește li-
bertate vouă! [...] Dreptatea nu suferă a
puta numai săracii sarcinile țării și bogății
să fie scutiți [...] Poporul Român împarte
dreptatea de o potrivă la toți și dreptatea
o dă pentru toți și mai virtos pentru cei
săraci. Săracii, sătenii, plugarii, hrănitorii
orașelor, fiii patriei cei adevărați [...], ce au
purtat toate greutățile țării, prin munca lor
de atîtea veacuri au lucrat moșiile și le-au
îmbunătățit, au hrănit pe strămoșii proprie-
tarilor, pe moșii lor, pe părinții lor, pe

acești proprietari înșiși și au drept înaintea
generozității proprietarilor, înaintea drep-
tății patriei, își cer o părtică de pămînt
îndestulă pentru hrana familiei și vitelor
sale, părtică răscumpărată de atîtea
veacuri cu sudorile lor [...] Claca dar, și
acea infamă iobăgie se desființează, lu-
crarea la lucrul drumurilor se desființează,
săteanul fără pămînt se face proprietar".

În mijlocul unui mare entuziasm, în stri-
gătele mulțimii de „Trăiască România!
Trăiască constituția!" și în timp ce „lacrimile
curgeau pe obrajii țăranilor adunați", se
constituie Guvernul provizoriu de la Islaz,
primul Guvern al revoluției din 1848 în Țara
Românească.

Guvernul provizoriu format din Ion Eliade
Rădulescu, Ștefan Golescu, Cristian Tell, Ni-
colae Pleșoianu, Radu Șapcă (Gheorghe
Magheru a fost ales și el, dar, din motive
tactice, nu a fost inclus pe listă), devine
acum conducătorul revoluției și trece la
acțiuni de sine stătătoare.

Revoluția este un fapt împlinit.
Încă în ziua de 9 iunie, înainte de a pleca
spre Caracal, guvernul numește pe cîrmui-
torul județului Teleorman, iar în drum spre
Craiova preconizează măsuri pentru a în-
tări revoluția. Înainte de a părăsi Islazul,
Guvernul provizoriu îl însărcinează pe Ma-
gheru să plece la București și să remită
domnitorului o scrisoare prin care i se
cere să sprijine revoluția. Însotit de mul-
țimea care aclama Constituția și de armata
strînsă la Islaz, Guvernul provizoriu pleacă
spre Caracal.

Deschizător al drumului revoluției din
1848 în Țara Românească, Islazul rămîne

Gardă
cetățenească
la 1848

În istoria noastră ca un remarcabil moment al afirmării dezideratelor sociale și naționale fundamentale ale maselor largi populare. Islazul vestește zorii noi pentru națiunea română, care, pe calea revoluționară, se îndreaptă cu pași siguri spre îndeplinirea aspirațiilor sociale ale celor mai largi pături ale societății, spre făurirea unității naționale.

Islazul a însemnat o răscruce pentru lupta revoluționară a burgheziei și a țărănimii române, a fost un eveniment hotărâtor și unul din cele mai entuziaste momente din timpul revoluției de la 1848 din Țările române. Țărănimia română, exploatată de secole, se încredința pentru prima dată că a sosit ziua eliberării sale sociale. Ascultînd cu emoție cuvîntarea preotului Șapcă și textul istoricei proclamații, miile de țărani și soldați și-au întărit speranța că vor primi pămînt, că vor scăpa de toate nedreptățile pe care le îndurau și că vor trăi vremuri mai bune.

Ecoul evenimentelor de la Islaz va dăinui totdeauna în mintea și în inima poporului român. Ele au fost slăvite în cîntările și în doinele poporului, au inspirat condeiele multor scriitori.

Elocvent și puțin cunoscut ni se pare poemul intitulat „Eroilor de la Islaz”, publicat în ziarul festiv „Islaz, 9 Iunie 1848”, editat de un grup de studenți în 1898, cu prilejul sărbătoririi semicentenarului evenimentelor de mai sus. Il redăm întocmai :

„Ați scris pe steagul vostru Frăție, Libertate,
Și mai presus de toate ați scris pe steag
Dreptate !

V-ați zis : de azi încolo nu va mai fi robia !
Și ați trezit din somnul de moarte România.

Eroi, avînd credința drept pavăză și armă,
Ați dat cu hotărîre semnalul de alarmă.
Ne-ați luminat cărarea pe care rătăceam...
O, vouă se cuvine iubirea unui neam !

Crezînd în visul vostru, cu lacrimi pe obraz,
Sătenii vă urmau pornind de la Islaz.
Căci voi mergeați, la luptă, pe un drum afîț
de greu,

În numele dreptății și al lui Dumnezeu !

Din calea voastră-nlături s-au dat asupri-
torii ;
S-au risipit ca, vara, după furtună, norii...
Ați triumfat, căci scopul cel urmăreați era
Prea sfînt, ca să vă poată dușmanii-mpie-
deca.

Azi visul vostru de aur e o realitate ;
Am cîștigat deplina și sfînta libertate.
Copiii României azi mîndri sînt de voi ;
Vă bine-cuvîntează, sărbătorii eroi !

Dormiți, mărețe umbre-n al vostru veșnic
somm,
În liniște ; căci dreptul acum ne este domn.
Dormiți, dormiți în pace ! Peste țărîna
voastră,
Pluti-va totdeauna recunoștința noastră”.

Sămînța aruncată într-o dimineată înso-
rită de iunie a anului 1848, pe Cîmpul de
la Islaz, ca și cele sădite în Moldova și în
Transilvania, vestind apropierea momentu-
lui unității naționale a neamului, au încolțit
și au rodit triumfuri noi în lupta generații-
lor care au întemeiat România de azi.

Lucrețiu Pătrășcanu

Iunie 1931. Cercul largi ale opiniei publice, lumea politică înregistrau un eveniment unic în anele vieții parlamentare din România : alegerea ca deputați a cinci reprezentanți ai Blocului Muncitoresc-Țărănesc, organizație democratică de masă care-și desfășura activitatea sub îndrumarea P.C.R. Succesul Blocului era cu atât mai semnificativ, cu cât era obținut în condițiile terorii, ale ilegalității, în care activau comuniștii, ale furtului de urne în alegerile parlamentare.

Astfel, pentru prima dată în istoria politică a țării, reprezentanții cei mai autentici ai maselor, comuniștii, căpătau posibilitatea să folosească tribuna Parlamentului în interesul celor exploatați și oprimați, împotriva claselor dominante. Cei cinci deputați ai B.M.Ț. — L. Pătrășcanu, I. Aladăr, D. Ștefan, M. Samuil și C. Obrad — nu puteau să imprime, desigur, alt curs vieții parlamentare, nici să modifice raportul de forțe din acest for sau să determine adoptarea unor măsuri care ar fi contravenit orientării majorității burghezo-moșierești.

Alegerea celor cinci deputați ai Blocului Muncitoresc-Țărănesc a produs o vie îngrijorare tuturor grupărilor burghezo-moșierești, care încă înainte de deschiderea primei sesiuni a Parlamentului s-au hotărât să recurgă la orice mijloace pentru a scăpa de coșmarul prezenței comuniștilor în incinta înaltului for. Încalcând legile și normele în vigoare, reprezentanții claselor dominante au invalidat în bloc mandatele B.M.Ț. pe baza unor plăsmuiri polițienești.

În aceste condiții, deputații Blocului n-au putut participa decât la primele ședințe parlamentare, consacrate validării alegerilor. Ei au fost supuși tot timpul unor nemaipomenite presiuni, au fost bruscați și tirși jos de la tribună ; cuvântările lor au fost mereu întrerupte, ținându-se într-un vacuum de nedescris, în urletele înverșunate ale deputaților reacționari, îndeosebi ale exponenților extremei drepte, fasciste.

În scurta lor prezență în Parlament, deputații B.M.Ț. au expus curajos punctul de vedere al maselor muncitoare pe care le reprezentau, dezvăluind racilele regimului antipopular al claselor dominante. Exprimând încrederea comuniștilor în triumful idealurilor de dreptate socială și națională a maselor muncitoare, Lucrețiu Pătrășcanu s-a ridicat cu demnitate în apărarea drepturilor și libertăților democratice. Cuvântările lui sînt străbătute de la un capăt la altul de încredere în triumful cauzei căreia își consacrase viața. El a răspuns atacurilor și invectivelor prin sublinierea unor realități pe care nimeni nu le putea nega, demascînd totala lipsă de temei a pretextelor invocate de cercurile reacționare pentru invalidarea mandatelor Blocului.

Fragmentele reproduse mai jos pun în lumină un moment mai puțin cunoscut cititorilor noștri din viața și activitatea eminentului fiu al poporului român, Lucrețiu Pătrășcanu.

1931

deputat în parlament

Din dezbaterile Adunării deputaților — iunie 1931

Lucrețiu Pătrășcanu : Cer cuvîntul.

A. C. Cuza, președintele de vîrstă : Aveți cuvîntul.

Lucrețiu Pătrășcanu : D-le președinte, d-lor deputați,

Se cere invalidarea alegerilor de la Satu-Mare, adică scoaterea listei Blocului Muncitoresc din alegeri și aceasta pentru un manifest, care este în mod sigur opera Siguranței și a guvernului. (Întreruperi pe băncile majorității.)

Voci de pe băncile majorității : Cum sigur ? Rușine ! (Zgomot.)

Lucrețiu Pătrășcanu : O să vă arăt de ce. D-lor deputați, pentru parolele noastre de luptă, fiți siguri că nu ne e rușine nici în fața Parlamentului, nici în fața muncitorimii. Dar numai cine nu știe, cine habar n-are de mișcarea muncitorească, poate să-și închipuie în mod serios că într-un manifest electoral se poate veni cu asemenea lucruri : „Prin foc, arme, bombe sau orice alte mijloace, trebuie să răsturnăm ordinea socială !”

Se știe că mișcarea comunistă tinde la înălțurarea ordinii sociale actuale, dar aceasta o face prin mișcări de mase organizate, nu prin bombe, atentate și foc. Cei ce cred că vrem s-o facem prin bombe și atentate individuale, habar n-au de mișcarea comunistă. De aceea zic : acest manifest este opera Siguranței sau a d-lui Argetoianu direct. (Întreruperi, protestări pe băncile majorității.)

Prin urmare, dacă într-adevăr se cere invalidarea alegerii pe baza acestui manifest, se vede că aceasta este o manoperă — foarte puțin dibace și foarte cunoscută — a Siguranței. Am înțeles să se ceară invalidarea

LUCREȚIU PATRĂȘCANU

și stricarea alegerii de la Satu-Mare. Dar pentru ce ? Pentru că acolo, la granița țării, cum a spus antevorbitorul * meu, a fost o teroare ca în puține alte județe ale țării. Și cînd îndrăznește antevorbitorul să vorbească de asistenții noștri desculți și dezbrăcați **, aflați atunci că toți asistenții noștri au fost arestați și că nu s-a lăsat libertate alegerilor la Satu-Mare, ca și în toată țara, sub președinția „apostolului neamului”.

Lucrețiu Pătrășcanu : Nu ne lăsați nici măcar să vorbim în această Cameră. Aceasta este o dovadă de ce atitudine înțelegeți să luați atunci cînd vrem să apărăm un singur punct de vedere. Dar acesta este al muncitorimii și al țărănimii sărace. (Întreruperi pe băncile majorității.)

S-a făcut o contestație la alegerile de la Bihor și felul în care s-a făcut arată că se urmărește o invalidare în bloc a alegerilor Blocului Muncitoresc și de aceea vă legați de un pretext. (Zgomot.) Nu e însă nimeni așa de naiv în această țară ca să-și închipuie că acum cînd se discută invalidarea

* N. Constantinescu-Bordeni.

** Se referă la delegații B.M.Ț. la secțiile de votare.

noastră, se discută o chestie juridică. Nu este nici un muncitor, din cei 150 mii cari ne-au votat, ca să creadă acest lucru și nici din milioanele de votanți. Ei știu că aceasta este o chestiune politică. [...]

Nu recunoaștem și nu sîntem apologeții legilor și legalității burgheze. D-voastră însă faceți dovada că atunci cînd este vorba de interesele clasei stăpînitoare, vă bateți joc de legi și foarte bine faceți, fiindcă, bătîndu-vă, pe față, joc de ele, atunci și muncitorii și țărani, împotriva cărora sînt făcute acestea au să-și bată și mai tare joc de ele.

Lucrețiu Pătrășcanu : Cer cuvîntul pentru Timiș-Torontal.

Domnilor, la alegerea de la Timiș-Torontal s-au făcut două contestații. Mă voi referi la a doua contestație, rămînînd ca la urmă, în cîteva cuvinte, să răspund și la prima, făcută împotriva listei noastre.

Făcînd contestație împotriva felului cum s-a făcut alegerea la Timiș-Torontal, țin de la început să declar că nu vrem să apărăm nici demnitatea acestui parlament ieșit din pumnii jandarmilor d-lui Argetoianu *, nici instituțiunea în sine. Pentru că noi înțelegem că un parlament burghez, chiar altfel ales de cum a fost acesta, nu poate veni decît în contradicție flagrantă cu interesele pe care noi le reprezentăm în acest parlament, cu interesele muncitorimii. Parlamentul burghez s-a dovedit totdecuna a fi numai un instrument de desavuare împotriva maselor.

Voci (de pe băncile majorității). Ce mai cauți aici atunci ?

Lucrețiu Pătrășcanu : Eu țin să spun următoarele : la Timiș-Torontal, ca pretutindeni în țară, am fost singura organizație care nu am putut scoate un singur manifest, n-am putut ține o întrunire, care n-am putut avea un asistent la un local de vot.

Istrate Micescu ** : Foarte bine !

Lucrețiu Pătrășcanu : Spuneți foarte bine, d-le Micescu ?

Anton Chemale : Totuși sute de mii de manifeste au fost împărțite peste tot.

* Ministru de Interne în perioada respectivă.

** Politician reacționar, a devenit membru al Partidului Național Creștin și ministru în guvernul Goga-Cuza.

Lucrețiu Pătrășcanu : Ați spus foarte bine ? Aveți curajul să o spuneți tare. Căci să se știe în întreaga țară că toate forțele aparatului de stat au fost mobilizate împotriva noastră.

Istrate Micescu : Foarte bine !

Lucrețiu Pătrășcanu : Foarte bine, spuneți-o, pentru ca astfel să se termine cu neadevărul patent că ați făcut alegeri libere. (Zgomot, întreruperi.)

Istrate Micescu : Pentru protecția sistemului d-voastră de idei și pentru a vă menaja consecvența în logica acestor idei. (Aplauze pe băncile majorității.)

Lucrețiu Pătrășcanu : Numai că consecvența aceasta nu este numai a noastră, ci a tuturor zecilor de mii de muncitori care ne-au votat și a milioanele cari nu ne-au votat tocmai pentru că ele cred încă în consecvența d-voastră și d-voastră faceți și prin aceasta dovada simplă că consecvența d-voastră nu duce decît la urgia unor alegeri ca acestea și la pumnul jandarmului. Cu acestea noi sîntem perfect mulțumiți. Pentru că nu puteți distruge mai bine așa-zisa legalitate a clasei stăpînitoare decît cum ați făcut-o singuri. Și astfel ne faceți un bun serviciu cauzei susținută de noi.

Lucrețiu Pătrășcanu : Nimeni nu se înșală că, atunci cînd se cere invalidarea noastră, aceasta se face pentru motive politice bine definite. S-au încercat toate mijloacele cu putință, puse la dispoziția Ministerului de Interne, ca să facă imposibilă intrarea noastră în parlament. S-au întrebuințat toate mijloacele de violență împotriva noastră.

Lucrețiu Pătrășcanu : Puteți valida sau nu mandatele noastre. Cînd discutați această chestie, să nu vă faceți însă iluzia că validarea sau invalidarea schimbă cursul luptei de clasă în România. Noi sîntem aici în numele unui curent cu rădăcini adînci în mase și, validîndu-ne sau invalidîndu-ne, nu veți atinge cu o fărîmă acest curent popular de masă.

„Monitorul oficial“, partea a III-a (dezbatere parlamentare), nr. 1,4 și 6 din 18, 22, și 24 iulie 1931.

Text pregătît pentru tipar de **M. ȘTEFAN**

DE VORBĂ CU L. PĂTRĂȘCANU*

ION BIBERI

Cuprinderea într-o imagine unitară a unui om sau a unui destin ne conduce în genere la o reprezentare mentală sinuoasă, rău legată, plină de nesiguranță. Linia unei existențe este prea adesea șovăielnică, oprită în poticniri și discontinuități. Conversiunea, criza de conștiință, inconsecvența, oportunismul sau iluminarea fring devenirea regulată a vieții.

Viața d-lui Lucrețiu Pătrășcanu reprezintă o negație a acestei evoluții în zigzag. Curba devenirii sale este constant și regulată suitoare. Devierile aberante lipsesc. Crizele de conștiință, începând cu adolescența, se inscriu, toate, pe călăuzirea aceleiași atitudini spirituale. Evoluția nu se face prin devieri și corectări succesive de poziții, ci prin împlinire, prin adânciri treptate. Faptul nu exclude dramatismul, pateticul interior, dar circumscrie problematica sufletească într-un cadru bine statornicit, fără neprevăzut. Poziția nu înlătură, desigur, aventura interioară, riscul și viața primejdioasă; dimpotrivă, le implică structural, dar înlătură cu hotărâre gratuitatea. Omul merge către liberare proprie și, prin aceasta, către o liberare a celorlalți. Conștiința de sine implică abnegație, luptă, apostolat. Consecvența, unitatea, sinceritatea interioară presupun o atitudine fermă, un luptător.

Se încheagă astfel o formație sufletească bine articulată. Între unitatea de configurație a vieții și structura armăturii doctrinale a poziției pe tărim practic se afirmă o condiționare de adâncime. Consecvența dobindește astfel o semnificație etică: un om de luptă trebuie să fie un om de convingeri hotărâte, granțite. Pirueta și diletanțismul, cochetăria și trecerea meteorică prin poziții deosebite sau chiar opuse apar ca măturii de neseriozitate și netemeinicie. Străin de oscilație și calcul, dându-se de la începutul vieții sale conștiente aceleiași idei, dl. Lucrețiu Pătrășcanu este un om întreg. Cuvântul acesta își capătă toată valoarea și gravitatea, nu numai prin referință la țara noastră, dar și pe un portativ de valori mai larg. Faptul acesta trebuie să fie prezent în conștiințe.

Apropierea d-lui Pătrășcanu poate fi plină de nedumeriri pentru un om neprevăzut. Vizitatorul se poate aștepta să întâlnească un om construit din asperități, in-

flexibil și inconfortabil, autoritar, ferm și cu luciri metalice în privire. Întâlnește însă un moldovean cu vorbire catifelată și politeteji, cu ochi albaștri, fără mirări și naivități, desigur, dar, în răstimpuri, cu adumbriri și lunecare dincolo de lucrurile din jur. Aderența omului la lucruri este puternică, adevzivă, dar cu puțință de evadare prin poarta visului. Concretul, spiritul practic și viziunea precisă a lucrurilor, care se trădează prin privirea directă și conturul hotărât al gîndului, sînt întregite astfel de prelungiri sufletești. Realitatea imediată nu absoarbe; ea se lasă călăuzită de simetria ideală a gîndului. Omul o adăncește, o cuprinde, dar nu o acceptă ca atare, ci îi impune forme, îi imprimă direcții. Visul nu se destramă inconsistent, fără urmă, ci prilejuiește direcții noi de viață, idealuri. Aici vedem resortul sufletească de adâncime al d-lui Pătrășcanu: în puțința de a se pune în slujba unui ideal, postulatul mental, dar cu răsfrîngere în viața practică. Dl. Pătrășcanu nu-și trăiește visul, interior, ci și-l transpune pe plan concret. Activitatea lui politică se află în prelungirea unei călăuziri mentale. Se creează astfel un stil de viață unitar.

Visul este îmbinat însă cu omenia. Temeiul adînc al omului trebuiește căutat aci: în dragostea imensă pentru aproape, în nevoia sufletească de a-l ști în afara suferinței. Revoluționarul este un om care se dăruiește, în nădejdea că va asigura astfel semenului său o liberare. Orice acțiune a sa va fi deci un act de sinceritate. Viața lăuntrică se reduce în esență la o vibrație de omenie, de înțelegere și dragoste.

Călăuzire

Sînt probleme care, deși larg și repetat dezbătute, nu vor fi niciodată istovite și nu-și vor pierde niciodată interesul, mai ales pentru anumite categorii de oameni. Viața și caracterele sufletești ale adolescenței fac parte dintre acestea. Convorbirea cu dl. Lucrețiu Pătrășcanu începe cu o atare discuție generală.

— ... am socotit astfel totdeauna, îmi termin gîndul, că e-poca adolescenței, prin crizele ei revelatoare și febra ei deschizătoare de orizonturi este hotă-

* Din volumul „Lumea de mîine”, culegere de interviuri, Editura „Forum”, 1945.

ritoare pentru o formație sufletească.

— Este și credința mea, suride dl. Lucrețiu Pătrășcanu. Îmi aduc deci aminte cu emoție de toate experiențele sufletești și de toate lecturile acestei epoci. Ce perspective de impresii are această vîrstă și cu ce puternice elanuri însuflește ființa! Îmi amintesc mai ales de lecturile pasionate ale acestor ani, cînd mi s-a deschis, prin mijlocirea operelor lui Sadoveanu, Caragiale, Brătescu-Voinești și a literaturii sămănătoare pasiunea pentru viață și fenomenul românesc. N-aș putea spune că aceste lecturi m-au îniruit fundamental, dar ele au contribuit la trezirea interesului pentru tot ce aparține poporului nostru.

Dar cărțile care au deschis o zare largă formației mele au aparținut literaturii ruse. Am început aceste lecturi pe la 14—15 ani, cînd am cunoscut pe Dostoievski și Turghe-niev și cînd m-am inițiat în problematica lui Tolstoi. Sonata Kreutzer m-a pasionat cu deosebire, dar epoca aceasta nu a fost durabilă. O altă perspectivă avea să-mi deschidă operele consacrate mișcării generoase ale revoluționarilor ruși ai anilor 1860—1880. Am cunoscut în această epocă o adevărată pasiune pentru cartea care avea să-mi hotărască de un întreg stil de viață, cu care m-am identificat mai apoi. Vreau să vorbesc despre lucrarea lui Step-niak, *La Russie souterraine*. Autorul semna astfel, cu numele conspirativ pe care îl avusese în mișcarea narodnicilor, a revoluționarilor ruși de la sfîrșitul secolului trecut.

Era o carte plină de eroism simplu și adevărat, fără retorică și panaș, fără caracter romanțios, dar fără banalitate.

— Cartea nu a fost publicată și în românește sub alt nume de autor și tradusă, pe cît îmi amintesc, de Gailov? Am citit la rîndu-mi un roman din viața „intelighenției” ruse, a studenților care îndreptat către sate, pentru a răspîndi printre mușcii cultura și cunoștințele medicale.

— N-aș putea spune. Sigur e însă că această mișcare idealistă și dezinteresată a însemnat poate unul dintre momentele cele mai înalte ale istoriei veacului trecut.

— A fost o nevoie de dăruire și generozitate caracteristică adolescenței și spiritului rus. Turghe-niev împreună cu alți autori au descris-o, de asemenea, în operele lor.

— A fost o școală a renunțării și sacrificiului individual, în beneficiul celor umili și exploatați. Se poate înțelege influența pe care a avut-o o carte descriind o atare mișcare, asupra unui adolescent.

Cartea lui Stepniak a fost urmată de o alta: Ce-i de făcut? a lui Cernișevski, în traducerea românească a lui Mușoiu.

— În modesta, dar eroica editură a Ideii. Socotesc, domnule Pătrășcanu, că împărtășiți convingerea mea, că niciodată nu se va cinsti îndeștul meritul acestui idealist sărac, care și-a închinat viața unui apostolat de fiecare zi.

— Petru* Mușoiu a fost, în adevăr, o figură a intelectualității românești. Dar să revin. Literatura rusă revoluționară, deși nihilistă, prin negarea principiului social, m-a influențat puternic, dar nu în acest sens, ci prin par-tea ei pozitivă.

Viață nouă

În perioada aceasta a lecturilor umanitariste și revoluționare a izbucnit revoluția rusă din februarie. Aveam 16 ani. Mi s-a deschis o nouă zare și am înțeles că o nouă epocă începe în istorie. Am început să urmăresc cu pasiune neîntărmurită cele ce se petreceau. Revoluția din Octombrie m-a entuziasmat și mai mult. Am trăit atunci sentimente foarte complexe: de efervescență, dar și de părere de rău că nu sînt destul de în vîrstă pentru a lua parte activă la această epopee, care începea să se desfășoare sub ochii mei. Da, acesta este sentimentul intim pe care l-am trăit, așteptînd ca mișcarea revoluționară să-și întindă iradierea în lume: regretul că eram prea tînăr. Aveam convingerea că toate problemele sociale, politice și morale ale omenirii sînt rezolvate și că perioada luptelor eroice pentru dreptate și adevăr, pentru soarta celor mulți, s-a terminat. Acesta era, de fapt, filul regretului meu.

Întorcîndu-mă acum, cu 27 ani în urmă, am oarecare îngăduință pentru aceste regrete și nu pot spune că viața m-a ținut departe de o luptă aprigă și desigur dramatică pentru idealurile primei mele tinereți. Toate aceste frămîntări și luări de poziții erau atitudinile unui copil singuratic. Am fost totdeauna un copil retras, dacă pot spune, în-tors spre sine.

Popasuri, în timp

— N-ați vrea să evocați momente din copilărie, ilustrative pentru aceste trăsături sufletești?

Dl. Pătrășcanu se oprește un moment. Își schimbă poziția și privește îndelung în direcția unei imagini, așezată pe o mobilă și reprezentînd pe scriitorul D. D. Pătrășca-nu. Apoi, într-un firzui:

— Iată. E un lucru depărtat; dar pe care îl socotesc semnificativ. Aveam șapte ani, cînd am avut o adevărată criză religioasă. Tot

* Evidentă eroare de tipar pentru Panait.

ceaclul Vieții Românești, Ibrăileanu, Stere, Hogaș, Octav Botez, împreună cu tatăl meu, petreceau verile la Mănăstirea Neamțului. Drumul la mănăstire a fost pentru copilăria mea, ani de-a rândul, obiect de mari încântări. Așteptam tot anul momentul cînd mă voi afla lingă apa Nemțșorului, la poalele Vovideniei, în umbra pădurilor de sub Pleșu, nume care mă emoționează și acum, prin rezonanțele lor.

Am trăit atunci un moment de criză religioasă. Mă duceam de trei ori pe zi la biserică; la un moment dat cunoșteam pe dinăfară o parte din slujbă. Dar criza n-a ținut mult și am părăsit idealul de... călugărie.

Voi evoca însă un alt moment și mai îndepărtat. Tatăl meu era profesor de istorie la Bacău. Aveam atunci pentru această profesie o adevărată venerație. Să înveți pe alții, să apari singur în fața unei clase, să o stăpînești erau lucruri de mare prestigiu. Apoi tatăl meu era dedicat școlii, unde, după cum se știe, a desfășurat o activitate din cele mai rodnice. Toate acestea mă exaltau. Din spirit de imitație și din admirație pentru meseria de profesor, mă închipuiam, către vîrsta de cinci ani, dînd lecții unor elevi imaginari. Mă retrăgeam sub nucul grădinii casei noastre și acolo, în singurătate, dădeam explicații, făceam lecții și, de bună seamă, eram mîhnit cînd elevii mei nu-și pregăteau lecțiile...

— E o formă de vis treaz, obișnuită copiilor imaginativi și înzestrați cu o puternică emotivitate.

— Tot către această epocă aveam simpatii istorice. Eram îndrăgostit de imaginea lui Ștefan cel Mare. Hotărîsem chiar că „atunci cînd voi fi mare” să-mi schimb numele în acela de Ștefan.

Dar să ne întoarcem la anii înfiripării spirituale.

Formația luptătorului

Îți presimt întrebarea: Cum se explică faptul că revoluția rusă, literatura umanitaristă și fenomenul social au avut asupra mea un efect atît de puternic?

Reminiscențele destul de vagi, de altminteri, ale activității socialiste a tatălui meu m-au înfiripit foarte puțin, cu atît mai mult, cu cît socialismul acesta din care făcuse parte Morțun, Nădejde, Ibrăileanu și alții se irosise și cu cît în timpul copilăriei mele tatăl meu devenise liberal, ba chiar deputat liberal.

Nu a fost nici rezultatul unei educații în acest sens. Tatăl meu nu a căutat să între

în acest proces, delicat între toate, a formației unui adolescent. Mi-a respectat gîndul. Dar trebuie să subliniez că am datorat mult tatălui meu și atmosferei familiale, deși prin înfirurii negative: lipsa oricărei atmosfere patriotarde și șovine, a oricărei influențe antisemite și religioase. A fi patriot, în sensul rău al cuvîntului, sau a fi antisemit, toate acestea erau repudiate în casa noastră, atît în conversațiile zilnice, cît și în observațiile trecătoare. Se crease astfel un stil de viață în care m-am format. Această libertate și acest respect pentru ființa copilului, ca și lipsa datelor false și a prejudecăților sociale, cred că au pregătît dezvoltarea caracterului meu, contribuind la formarea a ceea ce am devenit mai firziu: un luptător.

— Iertați-mi întîmpinarea. Toate aceste date și ambianțe au pregătît un climat sufletesc, o conformație, mai degrabă ideologică. Luptătorul ce sînteți a presupus însă experiențe personale, tumult și uneori căderi, înfrîngerii. V-aș fi recunoscutor dacă ați evoca cîteva întîmplări, prin care să se învedereze această dezvoltare a ființei dv. spirituale, în funcție de evenimente. Mă gîndesc la cuvîntul lui Goethe, care afirma că un caracter se formează totdeauna în frămîntarea lumii, „in dem Strom der Welt”.

— Mă pregăteam tocmai să ajung aci. Dacă privesc înapoi, și-mi refac mental viața, înțeleg că a trebuit să devin luptător și încă foarte de timpuriu. Încă din liceu, ceea ce se numea pe atunci „infama reacțiune” m-a lovit și m-a lovit puternic. E drept însă că nu a fost o lovitură venită din senin, ci un răspuns la o atitudine a mea, foarte răspicată.

Eram în clasa VII, la începutul anului. Se terminase războiul. Încă de atunci începuseră mișcări antisemite în București. Am asistat odată în clasă la un spectacol dureros: colegii mei creștini au început să lovească pe cei evrei, cu care împărțaseră totuși pe aceleași bănci, timp de mulți ani, binefacerile cărții. Spectacolul m-a depășit. Am reacționat violent. Nu puteam accepta această ticăloșie, care ne degrada pe toți și care ne împărțea clasa în două categorii: în tirani și în victime.

Am luat deci atitudine. Ca totdeauna, mai firziu, în viață. Nu puteam rămîne pasiv.

Faptele au făcut vilvă. S-a făcut o anchetă. Am fost ascultat. Atunci, hotărît, fără re-

ticente, fără șovăieli, am arătat pe vinovați : pe directorul liceului, un oarecare Ionescu-Barbă, și pe subdirector, un domn Georges-cu, profesor de gimnastică. l-am acuzat fă-
țiș, sigur de dreptatea mea.

Atitudinea mi-a creat dușmăni, atât prin-
tre profesori, cât și printre camarazi. Puțin
îmi păsa. Eram împăcat sufletește. Luasem
atitudinea cea dreaptă.

A urmat apoi evenimentul de la 13 De-
cembrie 1918. Muncitorii au fost împușcați
în Piața Teatrului. Nu aveam pe acea vreme
nici un fel de contact cu mișcarea socialistă,
care se ridica atunci, puternică. Priveam lu-
crurile de la distanță. Dar faptul m-a impres-
ionat puternic.

A doua zi, în discuțiile pe care le-am avut
în clasă, am luat firește partea muncitorilor.
„Huliganii”, directorul și subdirectorul au
găsit momentul să-și plătească polița. Bănu-
iești urmarea : am fost denunțat conferinței
profesoreale ca partizan al ideilor socialiste,
am fost acuzat că fac politică în școală. S-a
cerut eliminarea mea din toate școlile statu-
lui și pentru totdeauna. Lupta în conferință a
fost dramatică. S-au făcut presiuni asupra
profesorilor, au intervenit și elemente stră-
ine de fapt. Rezultatul, ca prea adesea în
viață, a fost o tranzacție : o detestabilă so-
luție mijlocie ! Ah, o declar cu hotărâre : am
respins totdeauna linia de mijloc, atitudinea
molie și călduță ! Am fost eliminat pe timp
de un an din toate școlile, cu drept de exa-
men. Lovitura era desigur grea, pentru sen-
sibilitatea mea adolescentă, dar mărturisesc
că nu am fost o singură clipă descurajat.

Bucuria de a servi

— Încerc să cumpănesc psiholo-
gic urmările acestei întâmplări. Le
bănuiesc hotărâtoare. Greșesc dacă
socotesc acest fapt ca începutul
carierii dv. de luptător ?

— Cred că această întâmplare a contribuit
la încadrarea mea în mișcarea muncito-
rească. Era la începutul anului 1919. Am în-
ceput să frecventez sediul din strada Sf. Io-
nică, dar înscris ca membru al mișcării nu
am devenit decât în octombrie 1919, adică
în momentul când am devenit student.

M-am situat imediat în vechiul partid
unitar socialist, la stînga — în fracția co-
munistă. De atunci am rămas membru al
mișcării muncitorești. Au fost ani de multă
suferință și lupte grele, înfrîngînd lungi pe-
riode de teroare. Am rămas însă neclintit,
pe aceeași poziție. N-am făcut compromi-
suri — nici atunci, nici mai târziu. Am avut

totdeauna dispreț pentru formulele tranzac-
ționale.

— Traectoria existenței dv. se
arcuiește unitar, armonios. E o îm-
plinire progresivă, o desfășurare li-
neară. Nu descoperim aci schim-
bări de orientare, șovăieli. Premi-
sele puse de adolescență capătă
întregire, amplificare, pînă la con-
cluziile lor firești.

— Activitatea mea de mai târziu s-a ur-
mărit în prelungirea aceleiași direcții ideo-
logice, ca o împlinire pe tărîm practic. Anii
universității au împlinit studiul cu activita-
tea, în cadrul mișcării comuniste. Între
1920—1922, cînd partidul nostru era încă
partid legal, am lucrat cu rivnă. Către sfîr-
șitul anului 1921, cînd cea mai mare parte
dintre conducătorii partidului erau arestați,
am scos împreună cu patru tovarăși tineri
ziarul *Tineretul socialist*. Unii din
aceștia, ca d-nii Popescu-Doreanu și Ștefan
Teodorescu mai lucrează și astăzi. În jurul
acestei gazete tineretii s-au grupat primele
cadre comuniste și de fapt s-a format parti-
dul comunist legal, cîteva luni mai târziu. Am
lucrat la această gazetă cu aceeași pasiune
pe care am pus-o în toate faptele vieții,
pentru lucrurile în care am crezut. Cîteva
luni mai târziu am făcut să apară ziarul *Socialismul*, ca organ al partidului comu-
nist. Ziarul apărea în două pagini, în tipo-
grafia de azi a *Timbului*. Timp de trei
luni, împreună cu un singur tovarăș, am re-
dactat, am paginat și am corectat gazeta,
zi cu zi, noapte cu noapte.

A fost o perioadă de muncă stăruitoare,
această cheltuie entuziastă de energie și
tinerețe. Cînd, după amnistie, șefii mișcării
au ieșit din închisoare, lucrurile s-au îmbu-
nătățit, dar devenisem „militant încercat”.
Aveam atunci 21 de ani.

Orizonturi

— Dăruirea aceasta totală v-a
îmbogățit sufletește, ca experiență.
Dar — lectura studiilor pe care
le-ați scris o dovedește — ați ur-
mărit paralel cercetările teore-
tice și v-ați împărtășit cu aceeași
pasiune din „viciul acesta nepe-
desit : lectura”.

— Îmi dădăm seama de insuficiențele
culturii mele. Eram impresionat și de lozinka
timpului : cine nu știe nemțește nu poate
deveni un bun marxist. Aveam deci o sin-
gură năzuință : să plec în Germania, să în-
văț bine limba, să adălesc doctrina, să iau

parte la mișcarea comunistă de acolo. Am luat deci licența în București, cu elogiile comisiei, spre marea surprindere a tatălui meu, care mă credea deja ratat. Pentru mine faptul a fost un simplu episod.

În Germania am făcut studii de economie politică, filozofie și statistică. Înainte de plecare, am trăit un alt moment : În octombrie 1922 am plecat pentru prima oară la Moscova la al IV-lea Congres al Cominternului. Acolo am văzut și am ascultat pe Lenin și am trăit din plin atmosfera Marii Revoluții.

Nu pot evoca fără emoție această călătorie : fiecare pas pe care îl făceam în acest oraș era hotărîtor, vorbea minții și simțirii mele, îmi cimenta adînc cursul vieții. Mă gîndesc adeseori la proiectul de a-mi scrie memoriile și a fixa pe hirtie impresiile mele tinerești, culese la Moscova. Îmi amîn gîndul acesta pentru mai tîrziu — de ce să nu o spun ? — pentru anii bătrîneții...

Era la sfîrșitul războiului civil, dar Moscova și oamenii păstrau încă atmosfera de tensiune dramatică și măreția de pe timpul Revoluției din 1917.

— Ați plecat apoi în Germania, la Leipzig, unde v-ați luat doctoratul, dacă sînt bine informat, în 1925. Care au fost profesorii cu care v-ați simțit afinități de gînd ?

— Profesorii nu mi-au prilejuit simpatii. Erau șovini și reacționari, cu excepția lui Hans Driesch, figură blindă și îngăduitoare. Amintirea examenului de istoria filozofiei este plină de căldură... Driesch era un gînditor puternic și un suflet delicat. Sub nașiști i s-a luat catedra. A murit curînd după aceea. În Germania am făcut parte din mișcarea muncitorească, ca membru al partidului, ceea ce nu m-a împiedicat să-mi continui studiile.

Închisorile mele

— Domnule Pătrășcanu, un capitol important al Memoriilor dv. ar putea fi orînduit sub titlul cărții lui Silvio Pellico...

— Prima închisoare am făcut-o la Jilava în 1924. Eram în vacanță, venit din Germania. N-am stat mult, dar n-am ieșit de acolo decît în urma unei greve a foamei de 21 de zile, dintre care ultimele cinci zile au fost și de grevă a setei. De la închisoare am trecut deci la spital, cu un început de uremie. Pe atunci, atare evenimente impresionau. Mai tîrziu, lumea s-a obișnuit sau s-a blazat, dar

atunci opinia publică era emoționată. Bătrînul Costa-Foru ne-a vizitat în închisoare. M-a găsit pe patul de scîndură, livid, cu privirea lucioasă, febrilă. A publicat un articol răsunător. Am fost dus împreună cu Șașa Dobrogeanu-Gherea, care și el se afla în greva setei, la Spitalul militar. Am fost puși într-o cameră cu patru nebuni, bolnavi de paralizie generală. Simplu act de perversitate sau act de răzbunare ? N-aș putea spune. Dar motivul invocat era, fără îndoială, puternic : din tot spitalul, camera aceea era singura care avea gratii la fereastră. În adevăr, după trei săptămîni de greva foamei și cinci zile de greva setei primejdia evadării era iminentă...

De altminteri, am peregrinat prin multe închisori. Am cunoscut beciurile Prefecturii poliției, adevărate camere de tortură ale Siguranței.

— Iertați-mă întrebarea : ați suferit violențe corporale ?

— Dl. Lucrețiu Pătrășcanu mă privește limpede, fără să clipească :

— O singură dată.

Dl. Pătrășcanu se oprește. Tăcerea cade între noi, materială. Nu insist. Vorbitorul își reia firul.

— Am fost la Văcărești, la Jilava ; am cunoscut închisoarea de la Brașov, lagărele de la Miercurea Ciucului și Tg. Jiu, domiciliul forțat de la Poiana Țapului.

Toate aceste episoade nu făceau decît să întărească spiritul meu combativ și credința fermă în pozițiile pe care mă aflam. Eram prea adînc ancorat pe aceste tărîmuri, pentru ca să pot fi zdruncinat prin acte de teroare și coercițiune.

Elaborarea doctrinei

— Această confesiune dramatică, pe care mi-ați făcut cîntea de a mi-o împărtăși, nu reprezintă decît o fațadă a vieții dv. Nu putem năzui, desigur, către sinteze definitive. Am putea încerca însă bilanțuri provizorii, deși parțiale. Putem renunța și la amănunțirea activității dv. politice, împletită atît de strîns cu ultimele evenimente ale istoriei țării noastre, mai ales că această activitate este în plină desfășurare. Popasul, chiar sub formă de etapă, ar fi prematur. Îngăduiți-mi să vă solicit luarea aminte către substanța gîndirii dv., care a alcă-

tuit de altminteri o teoretizare, o armătură ideologică a poziției dv. militante. De fapt, rezultatele acestei activități au fost consemnate în cărțile pe care le-ați dat la iveală în ultimul an. Vom putea ajunge astfel la termenul convorbirii: structura lumii de mine.

— Trebuie să subliniez că de cîțiva ani, înainte de a intra în domiciliul obligatoriu, am început să studiez cu pasiune fenomenul românesc sub toate aspectele sale. E ușor să scrii o carte despre creditul din Franța sau despre cooperativele din Danemarca, de pildă. Ai la îndemînă o literatură bogată; punctele de vedere sînt bine precizate. Dar cu totul e alta situația asupra elementului autohton. În lipsa unor studii pregătitoare asupra structurii vieții societății românești în spirit marxist, am simțit nevoia de limpezire sufletească, de a cerceta personal viața românească. Mi-am concentrat preocupările mele imediat ce am avut un moment de răgaz și trebuie să recunosc că acest moment mi-a fost oferit de domiciliul obligatoriu, în care am rămas doi ani. Am început să cercetez temeinic materialul documentar. Din această nevoie și desigur din aderența intelectuală și sufletească la fenomenele studiate au ieșit cele trei lucrări ale mele, toate consacrate problemei românești.

Am căutat să analizez fenomenul istoric în Un veac de frămîntări sociale; problemele economice și sociale imediate au făcut obiectul cărții Problemele de bază ale României; aspectul politic al fenomenului a fost tratat în Sub trei dictaturi. Lucrez acum la cea de-a patra lucrare, care încheie de fapt ciclul: Curente și tendințe în filozofia românească. Cu toate că subiectul din urmă se deosebește fundamental de celelalte, are ca bază aceeași idee: cercetarea fenomenului românesc sub toate aspectele sale.

În Problemele de bază ale României am expus punctul meu de vedere, concretizat prin aceea că noi trăim de fapt momentul desăvîrșirii revoluției burghezo-democrate. Cu alte cuvinte, avem de lichidat încă rămășițe ale trecutului precapitalist. În concret, reforma agrară, pe care am precizat-o în momentul în care scriam volumul meu, în cursul anului 1942, are drept scop de a lichida cele mai puternice rămășițe iobăgești, legate de marea proprietate. Acest stadiu al desăvîrșirii revoluției burghezo-democratice prin cîteva reforme structurale, dar nu cu caracter socialist, pune problema realizării unei democrații la noi în țară, care să nu depășească în momentul actual caracterul unei democrații burgheze. Bineînțeles, vorbesc de o democrație reală și nu de o pseudo-democrație, așa cum am trăit-o noi

înainte. Aceasta explică pentru ce sîntem pentru alegerea unui parlament și nu pentru alte forme directe ale democrației. Conținutul noțiunii de desăvîrșire a revoluției democrato-burgheze în România este pentru mine cuprinzător și subliniază pentru ce nici în cartea mea, nici în programul nostru de guvernămînt, ca partid, nu a fost pusă problema unor măsuri socialiste, nici pe tărîm economic, nici pe tărîm politic. Accentuez că este vorba de împrejurările istorice concrete, pe care le trăim astăzi.

Structura socială a lumii de mine

Cred în triumful socialismului. Indiferent de etapele prin care vom trece, noi și alte țări, mergem înspre forme de viață de înlocuire a mijloacelor de producție, cu forme de proprietate colectivă. Tot progresul tehnic vine în ajutorul lichidării în acest chip a problemelor de viață a întregii omeniri. Și cînd spun a întregii omeniri, mă gîndesc la mizeria cronică, nu numai aceea produsă de război, dar aceea a milioane de muncitori și țărani, care condiționează în realitate normale de funcționare ale regimului capitalist.

Cunoști teza marxistă, prezentată cu lux de argumente și irefutabile dovezi de Marx în Capitalul, în care se subliniază dezvoltarea organică a regimului capitalist ca regim economic, făcînd din menținerea în lipsă și suferință a unei părți a populației producătoare un element constitutiv al bunei funcționări a aparatului de producție capitalist.

Cu tot progresul realizat în urmă, cu toată ridicarea standardului de viață în multe țări pentru muncitorime, această teză nu a fost infirmată, ci, dimpotrivă, confirmată de întreaga evoluție socială petrecută din momentul în care a fost scris Capitalul pînă astăzi.

De aceea, cred că numai societatea socialistă poate chezași lichidarea mizeriei omeniei, ridicarea nivelului moral și material al maselor, emanciparea individului, condițiile creării unei vieți libere, producătoare de valori.

În lupta de emancipare a omului de sub stăpînirea forțelor naturii și îmbunătățirea sub toate raporturile a vieții umane, adică ceea ce am dorit, urmărit, năzuit, încă din primii ani de viață conștientă, cred că numai socialismul și numai societatea comunistă pot oferi condiții de realizare pozitivă.

Este o problemă de viitor, dar nu cred prea îndepărtat...

O prietenă a Franței: Elena Văcărescu

PIERRE ESPIL

În sud-estul Franței, la Bayonne, Biarritz sau Bordeaux, redacția revistei noastre avea să găsească, spre sfârșitul anului trecut, oameni de cultură, prieteni entuziaști ai României, preocupați să scrie despre legăturile tradiționale dintre popoarele român și francez. Mărturisirile lor de afinitate pentru țara noastră, exprimate prin reuniuni și expoziții consacrate artei românești sau prin conferințe pe teme istorice și literare sînt, laolaltă, un mă-nunchi de manifestări care mențin și dezvoltă prezența românească la hotarul atlantic al Franței.

Vom reține, dintre manifestările culturale privind România, pe aceea organizată în toamna anului trecut de Uniunea bayonneză de artă și consacrată Elenei Văcărescu. Cu acest prilej, unul din prietenii noștri de departe, dl. Pierre Espil, profesor la Bayonne, a publicat un articol în presa franceză, din care redăm cîteva fragmente.

Cea care prin 1890 a fost o muză sufletului românesc și a devenit apoi simbolul prieteniei dintre cele două națiuni ale noastre, Elena Văcărescu, s-a născut și și-a trăit primii ani ai tinereții în atmosfera proprie evoluției României din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Ea aparținea unei dinastii princiere din Valahia, deosebit de culte, din care au descins mai mulți poeți. La numai 14 ani, Elena Văcărescu a fost trimisă la Paris, însoțită de o guvernantă engleză, pentru a urma cursurile Sorbonei. O precocă pasionată a poeziei, ea s-a împrietenit acolo cu Sully Prudhomme, François Coppée, Leconte de Lisle. A revenit în țara ei cu aureola prieteniei poezilor francezi.

Dar Franța o atrage irezistibil și, în 1915, Elena Văcărescu se stabilește definitiv la Paris. Feministă, ea luptă alături de Marie Verone și Marie Gasquet pentru emanciparea femeii. Străină de snobismul și frivolitățile mondene, deschide un salon pe care îl frecventează Barrès, Bourget, Richépin, Philippe Berthelot, Anna de Noailles, Clemenceau. «Există două feluri de femei: cele care se ocupă de politică și cele care o fac», spunea Elena Văcărescu. Ea făcea parte din cea de-a doua categorie: dar politica ei era în întregime idealism și generozitate.

În timpul primului război mondial Elena Văcărescu nu-și cruță eforturile în favoarea României. Apoi, când amintirile dureroase se șterg, după victorie, ea se înapoiază câteodată în țara sa. Guvernul României o nu-

mește delegat permanent la Societatea Națiunilor. Răstimp de 19 ani, ea avea să joace un rol important în comisiile pentru protecția femeii și a copilului, iar în ședințele plenare avea să dea dovadă de o talburătoare elocvență în favoarea păcii. Noi înșine am auzit-o de mai multe ori și o dată am avut chiar onoarea de a o prezenta studenților Universității din Toulouse, unde venise să vorbească despre Anna de Noailles. Poate niciodată n-am auzit pe cineva punând în cuvântul său atita entuziasm, în suflete, sensibilitate pentru tot ce alcătuiește măreția ființelor, sufletelor și națiunilor.

Între cele două războaie Elena Văcărescu a desfășurat o intensă activitate literară în cele mai diferite genuri: a scris volume de eseuri, culegeri de poeme în care cîntă, în limba și prozodia noastră, vraja vieții pastorale pe cîmpiile Dunării, alcătuind astfel o vastă și minunată frescă a României, patria pe care niciodată n-a uitat-o și pe care totdeauna a reprezentat-o și servit-o cu cinste. În anii ocupației germane, cercul Elenei Văcărescu era frecventat de o seamă de personalități ale vieții culturale franceze, a căror activitate se conjuga cu Rezistența antifascistă. După eliberare a revenit la Paris, în apartamentul ei de pe colina Chaillot, și și-a reluat conferințele, ceașurile, di-neurile... Acolo s-a stins din viață, în 1947. Tot acolo, pe o placă comemorativă sînt săpate cuvintele: «Aici a trăit Elena Văcărescu, poetă și diplomată română, prietenă a Franței».

Din expoziția de desene a doctorului Pordea prezentată tot la Bayonne, am selecționat pe cele intitulate (de la stînga la dreapta și de sus în jos): Detaliu al bisericii Trei Ierarhi din Iași (sec. XVI); Cîteva vestiți domnitori români (sec. XIV—XVIII). În memoria celor căzuți într-o răscoală țărănească; Familie de țărani din împrejurimile Sibiului.

*Détail de l'Eglise des Trois
Hierarques a Jassy (XVIe siècle)*

*Quelques fameux princes regnants
des Roumains (XIVe-XVIIIe siècle)*

*A la memoire des victimes
d'un soulèvement paysan*

*Famille paysanne des environs
de Sibiu*

MONUMENTELE RUPEȘTE

dr. I. BARNEA

Altarul biseriței B4

În vara anului 1957, minierii din actuala carieră de cretă de la Murfatlar (fost Basarabi), județul Constanța, au dat, în timpul lucrului, peste o bisericuță cioplită în masivul alb al dealului Tibișirul, de la sud-vest de sat, descoperire care în acel moment a stîrnit mare vîlvă și a atras multă lume la fața locului. Săpăturile arheologice începute fără întîrziere și continuate, cu unele întreruperi, între anii 1957 și 1962, au stabilit că în același deal era exploatată în secolul al X-lea o mare carieră de cretă, în cuprinsul căreia se aflau șase bisericuțe, cîteva încăperi, galerii și morminte, toate cioplite în perioada de timp cît a funcționat cariera.

Cariera de cretă se întindea pe panta de nord și nord-vest a dealului, pe o lungime de peste 200 m și o lățime de aproximativ 40 m. Pentru exploatarea masivului era folosită aceeași metodă ce se practica în carierele de piatră și marmură greco-romane: se creau mai întîi drumuri de acces și se alegeau suprafețe

CRETE DE LA MURFATLAR

mai mari sau mai mici din masiv, care, după ce se curătau de pământ, se exploatau de sus în jos, în formă de excavații (bazine), de obicei mărginite de trepte, atingând uneori adâncimea de 10—15 m. În general, se urmărea exploatarea masivului la mai mare adâncime, unde creta era de calitate mai bună. Gropile create în acest fel erau umplute cu cretă sfărâmată mărunț și cu bolovanii de diferite mărimi, provenind de la exploatarea suprafețelor vecine, precum și de la cioplirea monumentelor situate mai sus. Un astfel de sistem de exploatare ușura pe de o parte procesul de muncă, iar pe de alta, accesul în carieră și la monumentele cioplite în masivul de cretă. Treptat, treptat, locul stîncii de cretă exploatată îl lua un strat gros și compact de umplutură, peste care se călca, accesul la monumente făcîndu-se pe această umplutură.

Ne-au rămas de atunci, pe pereții albi și netezi ai masivului de cretă, sculpturi și incizii diferite, deosebit de interesante: un om ținînd în

mînă un baston, care, deși abia schițat, izbutește să redea un bărbat în plină mișcare; un cal și o căruță, desen executat într-o perspectivă originală; un asin înhămat; cerbi, călăreți, cruci. Unele semne (pentagrama, crux gammata compusă), săpate pe pereți sau pe blocuri izolate de cretă, sînt dovezi incontestabile ale moștenirii culturale greco-romane. Pentru altele s-a formulat ipoteza că ele reprezintă semne runice.

În stratul gros de umplutură al carierei s-au descoperit resturile citorva locuințe și 9 morminte. Uneltelor găsite: tirnăcoape, topoare, cujite, amnare de fier, gresii pentru ascuțit și pietre de rășniță li se adaugă diferite obiecte mărunte, cioplite din bucăți de cretă, printre care unul de mărimea și forma oului de găină, purtînd un decor incizat, asemănător cu cel de pe ouăle încondeiate din zilele noastre, o cruciuliță și altele. Numeroasele fragmente ceramice, în majoritate cioburi din oale de lut ars, fiind aceleași de sus pînă jos, în toată umplutura carierei, demonstrează că

ceramica descoperită la Murfatlar reprezintă o continuare a ceramicii de tradiție romană tirzie sau romano-bizantină, din secolele al IV-lea—al VI-lea e.n. Prezența ei arată că, în perioada de adînci transformări sociale și politice care au avut loc la Dunărea de Jos, începînd de la sfîrșitul secolului al VI-lea și pînă în secolul al X-lea, producția acestui tip de ceramică n-a fost întreruptă cu totul, pentru că altminteri nu s-ar putea explica reapariția pe scară largă, în secolul al X-lea, a unei ceramicii vîdînd aproximativ aceeași tehnică, aceleași forme și același decor ca și ceramica amintită din secolele al IV-lea—al VI-lea. Originea ceramicii de la Murfatlar atestă continuitatea populației locale romanizate. Înseși cele nouă morminte săpate în umplutura carierei, în apropierea bisericuțelor din „masivul-penisulă”, aveau pe margini cîte un rînd de lespezi dreptunghiulare de cretă, așezate pe cant, după moda romană, deasupra cărora erau așezate pe lat, de-a curmezișul, alte lespezi de același tip.

La ce erau folosite blocurile extrase din cariera de

Desene pe un stîlp din Biserica B4

cretă de la Murfatlar? Răspunsul la această întrebare a putut fi dat în toamna anului 1965, cînd s-au efectuat trei secțiuni în „valul de piatră” ce trece la distanță de aproximativ un kilometru, pe dealul de la nord de același sat. Se știe că acest val se întindea pe o lungime de 59 km între cetățile Axiopolis (Cernavoda) și Tomis (Constanța), fiind pînă de curînd socotit o construcție militară din timpul stăpînirii romane în Dobrogea. Secțiunile amintite au dus la constatarea că pe oarecare lungime, deocamdată nedelimitată precis, dar în orice caz măsurînd cîțiva kilome-

tri, atît zidul cel mare de pe coama valului, cît și zidurile mai subțiri ale castrelor sau forturilor ce se aflau din distanță în distanță pe latura de sud a valului, au fost construite din blocuri de cretă exploatate din cariera de la sud-vest de Murfatlar. Transportul blocurilor de cretă de la un deal la altul se va fi făcut parte cu ajutorul bărcilor, pe apa văii Carasu, azi milită, ce ajungea pînă la poalele dealului de cretă, parte cu spatele, cu animalele de povară și cu căruțele.

Dimensiunile de mari porții ale carierei și, mai ales, ale „valului de piatră”,

presupun pentru epoca respectivă stăpînirea unui stat bine organizat. Lucrarea s-a făcut la comandă, într-un scop bine definit și într-un interval de timp nu prea îndelungat. Este de presupus că ne aflăm pe urmele unor mari lucrări din perioada cînd Dobrogea, sub denumirea de thema (ducatul) **Paristrion** sau **Paradunavon**, făcea parte din Imperiul bizantin, cel mai probabil în timpul împăraților Ioan Tzimiskes (971—976) și Vasile al II-lea Bulgaroctonul (976—1025). Fără a renunța la jumătatea de nord a Dobrogei, bizantinii dublau obstacolul natural al văii Carasu, înălțînd valul de piatră în porțiunea cea mai îngustă dintre Dunăre și Marea Neagră a acestei provincii, ca o pavază împotriva dușmanilor de dincolo de Dunăre (ruși, pecenegi și alții), cu menirea de a apăra mai întîi Silistra, capitala themei Paradunavon, și după aceea Constantinopolul, capitala imperiului. Un astfel de obstacol era necesar mai ales în timpul iernilor grele, cînd flota, baza apărării frontierei Dunării de Jos în perioadele stăpînirii romane și bizantine asupra Dobrogei, nu mai putea acționa, apele înghețate ale fluviului transformîndu-se într-un pod ușor de trecut în calea năvălitorilor. Dar cine erau constructorii valului de piatră și lucrătorii din cariera de cretă de la Murfatlar? Probabil că ei se recrutau din rîndurile populației locale româno-slavo-bulgare și, pe cît se pare, dintre pecenegi și alte neamuri trecute în slujba Imperiului bizantin și creștinate.

Despre ritul creștin al acestor populații stau mărturie descoperirile din cariera de cretă de la Murfatlar.

Monumentele cioplite în dealul de cretă, cu figurile, inscripțiile și semnele incizate pe pereții lor arată că ele se aflau în strînsă legătură cu cariera. Lucrătorii din carieră au cruțat într-adeins anumite porțiuni din masiv, în care au cioplit bisericuțe, galerii, încăperi pentru locuit, cavouri și morminte. Cel mai grăitor în această privință este masivul de cretă de forma unui mare cub neregulat, cu fiecare latură de circa 9,50 m, ce se leagă printr-o mică fișie de dealul de cretă din spatele lui, motiv pentru care a și fost denumit de noi „**masivul-peninsulă**”. Imediat deasupra „masivului-peninsulă”, într-un perete aproape vertical din coasta dealului de cretă și în partea superioară a carierei, se află bisericuța cea mai bine păstrată, descoperită cea dintîi și întîmplător de lucrătorii din cariera de cretă actuală, în vara anului 1957, marcată convențional cu sigla B₁ și datată, pe baza unei inscripții existente în dreapta intrării, în anul 6500 (992), dată contestată de unii cercetători. „**Masivul-peninsulă**” a fost cioplit de jur-împrejur, în corpul lui săpîndu-se trei bisericuțe (B₂, B₃ și B₄), cîteva morminte ca anexe ale bisericuțelor și o galerie prin care acestea comunicau între ele. Cele trei bisericuțe nu puteau exista înaintea carierei, pentru că, îndeosebi cioplitrea celei mai de jos dintre ele (B₄) presupune exploatarea masivului pînă la adîncimea la care ea se află. Mormintele săpate în implu-

tura carierei din preajma bisericuțelor și care se leagă strîns de acestea urmează imediat, în timp, exploatarea și umplerii gropilor (bazinelor) din punctul respectiv.

Toate cele patru bisericuțe (B₁—B₄) sînt dreptunghiulare și prevăzute cu cîte o absidă semicirculară, formă simplă și mai ușor de cioplit, fie și într-un masiv destul de moale, cum este cel de cretă. Bisericuța cea mai de jos (B₄) are dimensiunile cele mai mari (7 x 3,50 m) și este cea mai importantă, atît prin planul său, cît mai ales prin reprezentările și inscripțiile de pe pereți.

La sud de „masivul-peninsulă”, în spatele lui,

sînt cioplite două mici încăperi, de formă neregulată și comunicînd între ele (C₁—C₂), care într-o primă etapă au servit provizoriu ca locuință, iar apoi ca lăcaș de înmormîntare.

Cu vreo 30 de metri spre sud-vest se întinde a doua parte a complexului de monumente cioplite în masivul de cretă: cinci galerii (G₁—G₅), servind ca loc de înmormîntare, și șase încăperi (E₁—E₆), comunicînd între ele și cu galeriile.

După planul și formele de arhitectură pe care le imită, bisericuțele și paraclisele din dealul de cretă de la Murfatlar indică pe de o parte o influență bizantină, pe de alta supraviețuirea unor elemente caracteristi-

Figură de cerb pe latura de est a masivului-peninsulă

ce artei greco-romane și paleo-creștine. Planul și împărțirea interioară a bisericuțelor reievă meșteri buni cunoscători ai monumentelor bizantine din aceeași perioadă de timp. Intrările și în general deschiderile tuturor încăperilor sînt arculate în partea de sus. Plafourile bisericuțelor dreptunghiulare și ale galeriilor imită bolțile semicilindrice, iar cele ale încăperilor pătrate și neregulate sînt ușor boltite. În punctul de încrucișare a două galerii este imitată chiar o boltă bizantină „în cruce”. Unele figuri de sfinți și oranji poartă costume bizantine, iar o serie întreagă de reprezentări de cruci dovedesc același izvor de inspirație.

Mai interesantă și neașteptată este apariția unor forme și elemente de artă greco-romană și paleo-creștină, dispărute sau care constituie o excepție pentru epoca respectivă: galerii funerare cu morminte săpate în paviment ori pe una din laturi, exonarthex, în formă de absidă, reprezentarea labirintului și a peștelui, figuri de oranji și altele. Fenomenul demonstrează continuitatea unei populații locale care a păstrat toate aceste elemente de artă mai vechi, împrumutându-le, la rîndul ei, populațiilor nou venite. La acestea se adaugă ceramica de tradiție romano-bizantină, la fel cu cea din cariere, descoperită sub formă de fragmente, și uneori chiar de vase întregi, înăuntrul anumitor încăperi.

O categorie aparte de reprezentări de pe pereții bisericuțelor și ai încăperilor cioplite în masivul de cretă de la Murfatlar o constituie marele număr de figuri de cai și, în cîteva locuri, de călăreți. Frecvența unor ast-

fel de reprezentări duce cu gîndul la prezența unei populații nomade, poposită cel mai probabil din stepile nord-pontice, unde se cunosc reprezentări asemănătoare, creștinată cu puțin înaintea datei realizării monumentelor și păstrindu-și încă unele obiceiuri proprii.

Figurile fantastice de balauri cu corpul constînd din împletituri, ce se repetă pe pereții unor monumente, arată influența sau chiar prezența unei populații de origine nordică, ceea ce pare a se confirma și de atestarea unui nume cu rezonanță germanică, incizat pe un perete al bisericuței B₄, ca și de examenul antropologic al unor schelete omenești.

O atenție cu totul specială merită grafitile sau inscripțiile incizate pe pereții monumentelor. Dintre acestea, cele mai numeroase (circa 60) sînt grafitice cu caractere runice, încă nedescifrate. Ele se aseamănă îndeosebi cu așa-numitele „rune turcice”, cunoscute mai înainte în Mongolia, în sudul U.R.S.S., pe teritoriul R. S. România, R. P. Bulgaria și R. S. F. Iugoslavia. Runele turcice descoperite în sud-estul Europei au fost atribuite în ultimul timp pečenegilor sau alanilor. Despre runele de la Murfatlar s-a făcut de curînd presupunerea, încă inedită, că ar putea fi gotice. La această ipoteză s-a ajuns, pornindu-se de la informația scriitorului Walafrid Strabo despre existența în prima jumătate a secolului al IX-lea, pe teritoriul actual al Dobrogei și îndeosebi al Tomisului, a unor rămășițe ale goților creștini din secolul al IV-lea, care încă mai săvîrșeau slujbele bisericești în limba gotică. Rămîne numai ca informația lui Walafrid

Strabo, asupra căreia atrăsesese atenția încă de la începutul acestui secol istoricului C. Jireček, iar după aceea N. Iorga, să fie confirmată și de descifrarea mult așteptată a grafitelor runice de la Murfatlar.

Grafitile cu caractere cirilice, în limba slavă veche, sînt în număr de vreo 20, aproape toate cu caracter religios-comemorativ. Majoritatea se află pe pereții bisericuței B₄. Unul din ele menționează pe un turanic cu numele Aian, creștinat, și, pe cît se pare, ajuns cleric și monah, sub numele de Dimian. Alt grafit amintește, probabil, pe un feudal local, cu numele Simeon, iar un al treilea, pînă acum inedit, pe un oarecare „iupan Gheorghe”, conducător local, care ne duce cu gîndul la „iupan Dimitrie”, alt conducător local, menționat de cunoscuta inscripție slavă din anul 943, descoperită în valul de piatră de la Mircea Vodă.

Un singur grafit este scris în întregime cu caractere glagolitice și altul în limba greacă.

Descoperirile din cariera de cretă de la Murfatlar confirmă informațiile unor cronicari bizantini despre existența la Dunărea de Jos a unei populații care se distinge prin caracterul lor cu totul aparte și prin problemele noi pe care le ridică cu privire la o perioadă de timp din istoria patriei noastre pentru care izvoarele scrise ne-au lăsat prea puține mărturii. Iată de ce se așteaptă noi precizări de la cercetările viitoare și mai ales de la grafitile runice încă nedescifrate.

Cine studiază mecanismul economic și politic al societății burghezo-moșierești și străbate pînă în cele mai ascunse și tîlcuri unghere ale sale descoperă adesea, nu fără surprindere, spectacolul sumbru al unor jocuri de interese care de repetate ori au prins în virtutea lor ameliilor tot soiul de afaceriști lacomi de cîștiguri și avizi de putere.

Documentele vremii au fixat cu o precizie uluitoare toate fazele parvenitului acestor prizonieri ai banului, au înregistrat esența și trăsăturile mediului social din care ei proveneau și, în același timp, au consumat resorturile intime care-i puneau în mișcare. Cîndele observatorilor au surprins aceste elemente în cele mai telurice ipostaze, mai ales cu prilejul anchetării faimoasei tranzacții asupra comenzii de armament pe care statul român o făcuse la Uzinele „Skoda” în anul 1934. Intrată în istoria legăturilor comerciale sub numele de „Afacerea „Skoda”, această convenție oneroasă, de tristă memorie, a atras pe scena escrocheriilor un mare număr de afaceriști pe care nici înălțimea proprietății funcții, nici reproșul arzător al opiniei publice nu i-au împiedicat să coboare în rîndul speculanților de meserie și al traficantilor de influență.

Cu greu s-ar putea găsi vreo nuanță de exagerare în aprecierea ziarului „Adevărul”, care, la 11 iulie 1934, scria: „Nici o afacere din tîta cunoaște cronica scandalurilor politice de la noi nu a produs atîta vîlvă și nu a dat atîtea pagini de senzațional ca afacerea Skoda!”

AFACEREA „SKODA”

dr. ION M. OPREA,
CONSTANȚA TĂTUȚ

APARENȚE ÎNȘELĂTOARE

Spre sfîrșitul anului 1922, autoritățile românești înregistrau, poate indiferente, numele unui străin venit la București ca reprezentant al Uzinelor „Skoda”, care aveau sediul central în orașul Plzen din Cehoslovacia. Noul venit, Bruno Seletzky, nu era străin numai pentru România, ci și pentru țara a cărei uzină era chemat s-o reprezinte. El s-a născut în Polonia, la Zakopane, a trăit peste două decenii în Austria, după care s-a angajat să lucreze într-o uzină din Cehoslovacia fără ca să ia cetățenia respectivă sub pretextul că voia să rămînă supus austriac pentru a respecta legile țării unde se stabiliseră de multă vreme părinții săi.

În ciuda firii lui nestatornice, Bruno Seletzky găsea întotdeauna mijloace suficiente de rafinate pentru a crea celor cu care venea în contact impresia că servește sincer țara unde se pripășea temporar. El a simulat un atașament de o profunzime suspectă și față de interesele economice ale României, reușind vreme îndelungată să-și ascundă abil adevăratele sentimente prin manevre bine calculate, dar mai ales prin cererea voit popularizată de a primi cetă-

tenia română. Astfel, în cercurile guvernante românești, ca și în rîndul oamenilor de afaceri, s-a răspîndit părerea că Seletzky ar fi „un om loial” și, mai mult, că ar trebui să i se răsplătească loialitatea prin acordarea „unei decorații”. Atmosfera binevoitoare și chiar curtenitoare din jurul lui Seletzky, ca și elogiile exagerate care se aduceau competenței acestuia în domeniul tehnicii armamentului modern au derutat pentru moment autoritățile românești, împiedicîndu-le să intuiască adevăratul sens al omabilității și griii simulate de trimisul „Skodei” față de interesele României.

În calitatea lui de bun cunoscător al tehnicii militare și al posibilităților de modernizare a vechiului armament, Seletzky era deseori invitat de autoritățile militare românești la Depozitul de armătură, la Pirotehnie și la Arsenalul armatei pentru a studia armele de proveniență străină și a sugera modalitățile de îmbunătățire a calității lor tehnice. El a reușit astfel să cucerească simpatia multor ofițeri superiori și să-și creieze legături printre autoritățile militare și civile, mai ales după anul 1925, cînd a fost numit directorul reprezentanței Uzinelor „Skoda” la București.

Skoda, proprietarul uzinelor cu același nume

Speculind relațiile create, Seletzky, drapat în haina falsei prietenii, a pășit încrezător pe terenul alunecos al afacerismului. El a obținut, fără nici o dificultate, autorizația de a se ocupa în România cu vânzarea armamentului recondiționat și a mașinilor agricole produse de anumite fabrici străine. Comerțul ilicit devenise pentru el o preocupare constantă, de vreme ce își construise la Craiova și la Chișinău mari depozite pentru desfacerea mărfurilor proprii.

Încă de la începutul afacerilor, proaspătul director, simțind o mistuitoare sete de îmbogățire, a căutat să lepede corsetul legilor românești care-l incomodau și, folosind un arsenal întreg de viclenii, a transformat legislația în vigoare într-un paravan sub care putea să urzească în taină planul perfid al înșelării statului român.

ÎNCEPUTUL FAIMOASEI AFACERI: O COMANDĂ DE 5 MILIARDE

Preocupările cercurilor guvernante românești de a găsi o soluție convenabilă mult discutatei probleme a înzestrării armatei au atras de la început atenția lui Seletzky. Că reprezentantul Uzinelor „Skoda” medita se îndelung asupra posibilităților de a specula nevoile apărării naționale a României o dovedește întreaga lui comportare față

de măsurile pe care le-a întreprins guvernul național-țărănist în vederea dotării armatei.

Invitat, spre sfârșitul lunii noiembrie 1928, să întocmească un studiu asupra modernizării armamentului românesc, Seletzky a răspuns cu o promptitudine puțin obișnuită, erijându-se într-un adevărat apărător al poziției formulate de cercurile militare de la noi. Operațiile de pregătire și întocmire a studiului cerut au fost realizate cu atita rezeziune, încît prin luna mai 1929 oferta Uzinelor „Skoda” pentru încheierea unui contract de armament cu statul român era deja pe cale de a se perfecta. Cîteva luni mai tirziu, după o scurtă consfătuire la care au participat primul ministru, Iuliu Maniu, ministrul Apărării Naționale, generalul Cihoschi, și alți generali specialiști, s-a luat hotărîrea să se comande la uzinele cehoslovace majoritatea munițiilor și armamentului necesar apărării naționale. Cît privește materialul de artilerie grea, acesta urma să fie comandat în Franța, dar numai în ipoteza că tunul francez va fi superior celui fabricat de Uzinele „Skoda”.

Comisia de experți români trimisă în Franța a comunicat însă conducerii Ministerului Apărării Naționale informația falsă că tunurile fabricate în Uzinele „Schneider” erau cu 60 000 de dolari mai scumpe decît cele pe care le-ar putea livra uzina cehoslovacă. Astfel, în urma unor analize și cercetări superficiale, Ministerul Apărării Naționale a comandat Uzinelor „Skoda”, la 17 martie 1930, muniții și armament în valoare de peste 5 miliarde de lei. Nici unul dintre oamenii de bună credință n-au putut bănui atunci că această faimoasă comandă făcea obiectul unui contract încheiat cu vicii ascunse, pe care autorii lor aveau să le transforme ulterior în surse de profit. Obșnuți să pescuiască în ape tulburi și întrevăzînd posibilitățile imense de îmbogățire pe care le oferea noul contract de armament, intermediari, mișiji și afaceriști de tot felul, cu sau fără funcții de răspundere în stat, s-au simțit atrași irezistibil de valoarea colosală a comenzii. În graba lor de a-și vedea planurile realizate cît mai curînd, reprezentanții autorităților militare și civile românești au procedat la încheierea contractului, „fără consultarea organelor competente a se pronunța asupra alegerii materialului și caracteristicilor precise” ale armamentului.

Pină în momentul definitivării formalităților, organe ca Direcția armamentului, Comitetul materialelor, Direcția tehnică și Consiliul superior al armatei nu au aflat nimic despre această comandă. Colonelul Negrei, care fusese unul din șefii Direcției armamentului, declara: „Comanda aceasta („Skoda”,

1930) a fost o surpriză pentru mine, deoarece nu am știut nimic anterior, absolut nimic privitor la pregătirea ei: cum s-au stabilit cantitățile și felurile de materiale, cine a dus tratativele și a ales materialul, cum s-au stabilit prețurile, termenele de livrare, plățile etc." Contractul a fost deci încheiat după un proiect oferit de Seletzky și acceptat integral de ministrul Apărării Naționale, generalul Cihoschi, care l-a și semnat fără nici o modificare. Încheiat în тайнă, contractul a fost lăsat intenționat nedefinitivat. El n-a fost însoțit, cum era firesc, de așa-numitele caiete de sarcini, care în general au menirea să determine precis obiectul unor atare convenții. Asemenea imprecizii strecurate în conținutul contractului au învâltit afacerea într-o atmosferă nebuloasă, plină de incertitudini, creînd acel climat semiobscur pe care îl preferă oamenii cu conștiința încărcată, fiindcă el ascunde mai ușor inițiativele și actele reprobabile.

TUNURILE N-AU CORESPUNS NECESITĂȚILOR

Viciile contractului au devenit o sursă inevitabilă de neînțelegeri și dificultăți care s-au ivit, cum era și firesc, în faza de execuție a comenzii.

Primele semne ale acestor neînțelegeri au apărut în a doua jumătate a anului 1931, cu prilejul experimentării tunurilor model fabricate la Uzinele „Skoda” în contul comenzii românești. Rezultatele experimentării au atras după sine aprecieri contradictorii. În timp ce delegatul numit de fostul ministru al Apărării Naționale să supravegheze executarea comenzii a conchis că tunurile model îndeplineau condițiile cerute, expertul trimis de Ștefănescu Amza, noul ministru al Apărării Naționale a constatat, dimpotrivă, că „tunurile nu corespund necesității armatei”. Însușindu-și pe deplin această concluzie, Consiliul superior al armatei a hotărât, după consultarea celor mai buni specialiști în materie, sistarea vremelnică a comenzii și decomandarea tunurilor de cîmp. Mai mult, ministrul Apărării Naționale a cerut înlăturarea lui Seletzky din conducerea reprezentanței „Skoda” și, în același timp, a numit ca organ de legătură între ministru și uzină un colonel în rezervă, Constantin Georgescu.

Cîtă vreme în fruntea Ministerului Apărării Naționale a stat generalul Ștefănescu Amza, Bruno Seletzky nu s-a mai ocupat decît de conducerea biroului administrativ al reprezentanței Uzinelor „Skoda”. La aceste măsuri ale părții românești, direcția uzinelor cehoslovace a răspuns prin-

tr-un expozeu nepolitic, care a dezlănțuit patimi ascunse și a întetit flăcările conflictului. Ministrul Apărării Naționale a ordonat să se continue cercetarea contractului de armament încheiat și semnat de predecesorul său, hotărînd, în același timp, să fie date publicității toate elementele care demascau caracterul oneros al acestei comenzi. Receptivă la evenimentele senzaționale, presa de toate nuanțele a pornit o adevărată campanie împotriva lui Seletzky și a unor ofițeri români care negociaseră contractul, scoțînd în evidență fapte reale și amplificîndu-le pînă la deformare.

Pozînd în victimă nevinovată a unor intriganți și calomniatori interesați, reprezentantul Uzinelor „Skoda” scria către direcția Centralei:

„Onoarea generalului Sică Popescu, a colonelului Drăgănescu și a mea a fost atacată și tirată în noroi de generalul Ștefănescu Amza, la fiecare ocazie...”

Încercările lui Seletzky de a mușamaliza afacerea prin mijloace ilicite, ca și repetatele intervenții ale Centralei n-au putut să oprească desfășurarea scandalului care intrase deja în cîmpul de observație al opiniei publice românești.

O VIZITĂ INCOGNITO

Ani de-a rîndul Bruno Seletzky a cules roadele unor afaceri prospere, făurindu-și visuri mari și hrînindu-se cu speranțe care n-aveau să se împlinească niciodată. Spre sfîrșitul lunii decembrie 1931, rapidă îmbogățire a reprezentantului „Skodei” și relațiile lui, pe cît de multiple, pe atît de suspecte, cu funcționarii înalți ai unor ministere, dar în special cu cei ai Ministerului Apărării Naționale, au atras privirile bănuitoare ale autorităților românești. Printr-un ordin emis cu o discreție desăvîrșită, străinul care continua să se bucure de simpatia cercurilor militare și civile a fost pus, deodată, sub observație. Numeroasele informații, a căror exactitate fusese îndelung verificată, au condus pentru moment la hotărîrea expulzării lui Seletzky din România. Dar tentativa autorităților s-a lovit de anumite cercuri de afaceri.

Cu sprijinul acestor cercuri protectoare, Seletzky a reușit să scape o anumită perioadă de sub urmărirea insistență a organelor Ministerului de Finanțe, care spre sfîrșitul anului 1932 au constatat că reprezentanța „Skodei” trebuia să plătească statului român, sub formă de impozite, aproximativ 69 milioane de lei.

Spre a pune capăt acestor nereguli strigătoare, în ziua de 10 martie 1933 organele financiare centrale au efectuat, pe baza aprobării parchetului, o minuțioasă operație de cercetare a documentelor aflate în posesia reprezentanței Uzinelor „Skoda”, situată în str. Bățiște, nr. 6. Cu examinarea fiecărui dosar, inspectorii Ministerului de Finanțe pătrundeau tot mai adânc în activitatea ilicită a reprezentanței.

Descoperirea statelor de plată, care probau fără putință de tăgadă că directorul reprezentanței încasa un salariu de 20.000 de lei lunar — sumă insuficientă pentru justificarea cheltuielilor sale, din care numai chiria se ridica la 300.000 de lei anual, a incitat curiozitatea corpului de inspectori, determinându-i să studieze sursele reale ale acestor venituri. Cercetarea altor documente a furnizat organelor fiscale mereu mai multe informații asupra caracterului dubios al afacerilor patronate de reprezentantul Uzinelor „Skoda” în România. Treptat, verificările au depășit zona fiscalității propriu-zise.

În ciuda protestelor vehemente ale funcționarilor, neliniștiți că ancheta se desfășura în lipsa lui Seletzky, organele financiare au procedat la deschiderea caselor de fier, unde au aflat numeroase documente secrete, care conțineau informații deosebit de valoroase privitoare la volumul și caracteristicile mijloacelor de apărare ale României. Convinși că probele găsite ar putea să ateste urmele unei întinse rețele de spionaj, inspectorii fiscali au anunțat Prefectura Poliției, Siguranța Generală și Parchetul Militar. Trimisii autorităților, printre care ofițeri de poliție, jandarmi și comisari regali au descins în după-amiaza zilei de 10 martie 1933 la reprezentanța „Skodei” și la locuința lui Seletzky pentru a organiza o riguroasă percheziție. Obiectul descinderii implica însă o

Pe marginea incidentelor senzationale în afacerea Skoda

Fapte stabilite de instrucție

Necesitatea de a da vileag totuși vinovații

comision, onorariu și sport

COMISIUNEA DE ANCHETĂ PARLAMENTARĂ ÎN AFACEREA SKODA VA ÎNCEPE VINERI

AUDIEREA MARTORILOR

În ziua de vineri 10 martie 1933, la ora 10, în sala de ședințe a Comisiei de anchetă parlamentară, va avea loc audierea martorilor.

Ancheta Skoda, incidentele național-tărăniste și perspectiva unei mari rafeli politice

Comisia controlului averilor va trebui sesizată

În fața lui Iliescu, frații Călugăreanu și Călugăreanu

O intorsătură senzatională în afacerea Skoda

Decizia Guvernului de a pune în discuție cererile de eliberare a lui Seletzky

Seriosarea directorului Skoda către dr. Vaida-Voevod

O nouă intorsătură senzatională în afacerea Skoda

Au fost arestați doi ofițeri dela consiliul de război

Citarea lui Macek, secretarul Skodei

răspundere prea mare pentru că percheziția să înceapă fără asigurarea forțelor de pază. În acest scop, după cum își amintește un martor ocular, „am venit vreo cinci jandarmi, însoțiți de un gradat și am înființat posturi de sentinele eu personal. Am pus unul jos pe scară, altul sus la etaj și altul în depozitul camerei care dădea la casa de bani sigilată. Pe ceilalți doi i-am trimis la Seletzky și i-am pus de pază acolo”.

Grupul celor peste douăzeci de anchetatori au întreprins o minuțioasă operație de verificare și triere a documentelor secrete. Fiecare act confirmă prin date noi presupunerea că directorul reprezentanței Uzinelor „Skoda” își depășise atribuțiile și se angajase în acțiuni cu caracter antistatal. Aceste revelații au sporit firește înverșunarea grupului de anchetatori.

Absorbiți însă de conținutul misterios al unor documente, funcționarii autorităților românești n-au avut răgazul să observe că în timpul cercetării, aproape de ora 19, un personaj necunoscut s-a strecurat pînă sub ferestrele reprezentanței și, cuprins de spaimă, a privit înăuntru, apoi a dispărut. Unul dintre supraveghetorii clădirii „și-a dat seama mai târziu, dintr-o fotografie aflată în birou, că necunoscutul fusese însuși Seletzky”.

Nu s-a scurs nici un ceas de la vizita incognito a lui Seletzky, că primul comisar regal, care conducea operațiile anchetei, a și fost chemat la telefon de ministrul Justiției, Mihai Popovici. După ce s-a interesat de motivul care a declanșat ancheta, ministrul Justiției, fără vreun drept legal, a intervenit cu abilitate în însuși mersul cercetărilor. El pretindea că o face la stăruința primului ministru, deși Vaida Voevod, care se găsea împreună cu Nicolae Titulescu la dr. C. Angelescu, n-a aflat decît ulterior de cele ce se petreceau la reprezentanța „Skoda”. Invocînd autoritatea primului ministru, Mihai

Popovici a cerut cu asprime să se comunice numele celui care a ordonat descinderă, a amenințat cu primejdia unui conflict diplomatic și a zugrăvit în culori sumbre eventualele repercusiuni ale anchetei asupra contractului de armament încheiat de statul român cu Uzinele „Skoda”.

Evident, intervenția ministrului Justiției avea semnificația unui ordin de încetare a anchetei. Ea mai avea însă și valoarea unei mărturii care confirma bănuiala că rețeaua de complici, pe care și-o făurise reprezentanța „Skodei” la București, funcționa perfect. Tocmai de aceea organele autorităților erau hotărâte să continue cu orice preț cercetarea documentelor. De altminteri, unul dintre anchetatori a declarat ulterior: „Dacă nu aș fi avut nici un șef și nici un ordin, aș fi rămas acolo până ce controlam tot”. În fața ordinului neașteptat și nedorit al ministrului Justiției apriga pornire a organelor de control s-a stins, dar nu fără ecou.

Contrariați de fulgătorul efect al dispoziției lui Mihai Popovici, reprezentanții autorităților au îndepărtat sentinelele, au sigilat casele de bani și arhivele, au ridicat unele documente spre a le înfățișa procuraturii și au părăsit locul descinderii. În aceeași noapte însă, anchetatorii veniți la Corpul II armată să prezinte generalului Uică documentele confiscate s-au întâlnit, surprinși, cu Bruno Seletzky, care părăsea comandamentul zimbând sfidător. Din această clipă se părea că peste afacerea „Skoda” se va întinde vălul tăcerii, așa cum se întâmplase și cu alte afaceri din România sau din alte țări. Cel puțin așa sperau, pentru moment, anumiți funcționari superiori, interesați să mușamalizeze gravitatea evidentă a faptelor, trecându-le sub semnul incertitudinii. Dar cererea insistentă a Parchetului Militar de a obține autorizația de

reluare a cercetării documentelor a adus „afacerea” în discuția Consiliului de Miniștri.

Pertractările între membrii guvernului, comandantul Corpului II armată și Parchetul Militar au durat până în ziua de 12 martie 1933, când s-a hotărât reluarea anchetei. Astfel, complicitățile reprezentanței Uzinelor „Skoda” n-au izbutit să oprească desfășurarea scandalului, în schimb i-au creat lui Seletzky răgazul necesar pentru a face să dispară multe probe ale vinovăției sale. Folosindu-se de acest răgaz, el a rupt sigiliile caselor de fier, a sustras principalele documente compromițătoare și a distrus majoritatea probelor scrise care i-ar fi agravat situația. Fișete că în asemenea împrejurare membrii comisiei de anchetă, reluând cercetările, n-au avut altceva de făcut, după cum ob-

servă deputatul Aurelian Bentoiu, decît „să joace un inutil act de operetă judiciară la locul descinderii...”.

Într-adevăr, comisia de anchetă a mai descoperit doar foarte puține documente noi și acestea de o importanță minoră, așa încît întunericul pe care dispariția probelor l-a aruncat asupra unor aspecte ale afacerii „Skoda” a trebuit să fie risipit ulterior pe alte căi și cu alte mijloace.

PROCESUL

Știrea despre ancheta efectuată la reprezentanța Uzinelor „Skoda” s-a răspândit cu iuțeala fulgerului în întreaga țară. Interesul opiniei publice pentru acest eveniment senzational căpăta proporții tot mai mari pe măsură ce presa burgheză, care fie că informa opinia publică, fie că specula interese politice de grup, dădea la iveală noi date certe sau numai prezumtive asupra conținutului secret al documentelor descoperite în arhiva reprezentanței.

Surprins de agitația crescândă a opiniei publice, care cerea pedepsirea vinovaților și atacat în ședințele parlamentului prin interpelările opoziției asupra celor petrecute la reprezentanța „Skodei”, guvernul lui Vaida Voievod s-a văzut silit să ia în discuție chestiunea pedepsirii lui Seletzky. În ciuda sfaturilor pline de prudență ale unor oameni de stat care cereau „să se procedeze cu mănăși”, primul ministru Vaida Voievod, ministrul de Interne G. G. Mironescu și ministrul de Externe Nicolae Titulescu, edificați prin lectura celor opt volume de acte și documente confiscate de la reprezentanța „Skodei”, au hotărât ca Seletzky să fie lăsat în libertate numai pînă în momentul cînd se vor lua toate măsurile capabile să prevină un eventual conflict diplomatic. Potrivit acestei înțelegeri, Nicolae Titulescu, după o prealabilă consultare cu ambasadorul cehoslovac în România. Jean Seba, și cu ministrul de Externe al Cehoslovaciei, Eduard Beneš, a comunicat de la Geneva, în cursul nopții de 23 spre 24 martie 1933, Ministerului de Interne că Seletzky poate și trebuie să fie arestat cît mai curînd. După executarea mandatului de arestare, directorul reprezentanței „Skoda” a fost depus în cazemata închisorii Jilava, unde a rămas în tot cursul dezbaterii procesului.

Prin ordonanța definitivă a comisarului regal, Seletzky a fost deferit, sub stare de arest, justiției militare. El a fost trimis în fața Consiliului de război pentru vina dublă de a fi sustras documente care interesau apărarea națională a României și de a fi rupt sigiliile, în vederea distrugerii actelor care-i demascau manoperele și-i compromiteau complicități.

Dintre documentele importante găsite la reprezentanța Uzinelor „Skoda” cu prilejul descinderii din luna martie 1930 amintim: tabela cu calibrele tuturor gurilor de foc ale Armatei române; copiile de pe contractele Ministerului Apărării Naționale cu toate casele furnizoare de armament; rapoartele prin care generalul Samsonovici arăta Consiliului de Miniștri concluziile sale asupra desființării Uzinelor de armament Copșa Mică-Cugir; copii de pe foaia calificativă a ministrului Apărării Naționale; note cu aprecieri defavorabile asupra unor generali și ofițeri, precum și o serie de scrisori cu caracter convențional.

Dezbaterile procesului, în cursul cărora s-au studiat numeroase laturi ale afacerii, s-au cercetat amănunțit cele mai subtile înțelegeri ale documentelor, s-au confruntat cele mai diverse și mai contradictorii păreri ale martorilor audiați, au durat peste 150 de zile.

Din rea-credință, naivitate sau interes nemărturisit, unii au afirmat la proces, în mod

cu totul straniu, că Ministerul Apărării Naționale nu avea secrete față de reprezentanța Uzinelor „Skoda” și, în consecință, învinuirea nu era întemeiată. Dar forța probatorie a dovezilor tribunalului și-a spus, în cele din urmă, cuvîntul. Seletzky însuși a recunoscut nu numai că a intrat fără autorizație în posesia documentelor secrete care se aflau la dispoziția Consiliului de război, dar că a mai avut și alte acte militare importante, pe care le-a distrus după ruperea sigiliilor. În acest sens el a declarat cu cinism: „Am avut și alte acte, un dosar pe care l-am aruncat în foc și regret că au rămas și acestea care s-au găsit și ridicate de Consiliu”. Așa s-a făcut lumină asupra unui aspect al afacerii „Skoda”, iar această lumină a îngăduit justiției militare să-l condamne pe Seletzky la cinci ani închisoare.

COMISIA DE ANCHETĂ PARLAMENTARĂ INTRĂ ÎN ACȚIUNE

Lămurind pe deplin vinovăția lui Seletzky, procesul a reușit să pătrundă mai adînc în culoarele secrete ale afacerii „Skoda” și să dea la iveală informații revelatoare care au alarmat pînă și parlamentul țării.

Întrucît proporțiile afacerii aveau repercusiuni asupra intereselor apărării naționale și creau guvernului dificultăți de ordin financiar și moral, Camera deputaților și Senatul au instituit la începutul lunii mai 1934 o comisie de anchetă parlamentară alcătuită din deputații tuturor partidelor politice. Timp de aproape șase luni comisia parlamentară a cules probe și informații, auzind numeroși martori, analizînd piesele cuprinse în dosarul condamnatului Bruno Seletzky și cercetînd, cu luare aminte, registrele de casă, corespondența și cifrul secret al reprezentanței „Skoda”.

Urmărind să nu lase nimic în afara unei observații severe, comisia a studiat documentele secrete ale Ministerului Apărării Naționale privitoare la comenzile de armament încheiate de statul român și a verificat sursele din care proveneau averile unor persoane implicate nemijlocit sau indirect în această afacere tenebroasă. Informațiile suplimentare culese de comisia parlamentară și consemnate în peste 6 000 de pagini au adus noi și interesante precizări asupra caracterului oneros al contractului de armament încheiat la 17 martie 1930 cu Uzinile „Skoda”. S-a dovedit astfel, fără putință de tăgădă, că Bruno Seletzky, folosind mijloace ilicite, îndeosebi comisoane și mită, a pus în circulație zvonul că alte uzine de armament n-ar putea executa comanda românească în condiții tehnice și financiare

România triumfală, tablou alegoric de
Mișu Popp, simbolizând lupta pentru li-
bertate și unitate națională. (Din colec-
ția Galeriei de artă a Muzeului județean
Brașov — foto S. Steiner)

„Nu voi lucra niciodată în contra drepturilor și a intereselor națiunii române, ci voi ținea și voi apăra legea și limba noastră română, precum și libertatea, egalitatea și înfrățirea” — au jurat participanții la Adunarea Națională de la Blaj din 3/15 mai 1848. (Stampă de epocă din colecția Bibliotecii Academiei Republicii Socialiste România — foto S. Steiner)

Garibaldi în fruntea trupelor revoluționare, în apropiere de Velletri, Italia. (Din colecția de ilustrații Mihail Bozianu — foto Ing. Dumitru Morozan)

optime. Prin mașinații de tot felul, Seletzky a izbutit să suprimă concurența Uzinelor franceze „Schneider”, să răpească dreptul Uzinelor Copșa Mică-Cugir de a participa la executarea unei părți din această comandă, ignorând capacitatea de producție a industriei naționale și să încheie contractul de armament în condiții defavorabile statului român. Că în spatele acestor terturii ale reprezentantului „Skodei” se afla ministrul Apărării Naționale, generalul Cihoschi, nu mai rămîne nici o îndoială. O spune fără echivoc însuși Seletzky, în scrisoarea sa din 30 martie 1931 adresată Centralei: „Ministrul de Război a comunicat azi subsemnatului că chestiunea se află pe calea cea bună, că uzinele Reșița și consorții, precum și puternica concurență din străinătate pornesc la atac împotriva poziției noastre, noi însă ne bucurăm de oricîce sprijin din partea ministrului de Război”.

Acele prin care generalul Cihoschi, fostul ministru al Apărării Naționale, ocrotea atât de stăruitor afacerile reprezentantului „Skodei” nu erau cituși de puțin dezinteresate. Ca semnatar al contractului de armament, generalul Cihoschi știa că cel puțin o treime din valoarea comenzii, adică materiale și muniții de aproximativ 1 700 000 000 de lei puteau și trebuiau să fie fabricate de către industria grea națională, dar se temea că furnizorii români ar putea să-i refuze comisiunile pe care Seletzky i le oferea cu atîtă generozitate.

Sursa bogată a veniturilor din care s-au înfruptat complicitățile lui Seletzky întru organizarea afacerii „Skoda” au format-o înseși prețurile materialelor componente ale obiectului comenzii. O analiză comparativă a stabilit, de pildă, că prețurile echipamentului militar pe care autoritățile românești îl comandaseră Uzinelor „Skoda” întreceau cu mult prețurile unor materiale și muniții similare comandate aceleiași uzine de către guvernele iugoslav și cehoslovac. Organele de control au conchis cu certitudine că prețurile comenzii românești au fost cu 25% mai mari decît acelea stipulate în contractul de armament încheiat de statul iugoslav. Disprețul unor autorități militare și civile față de finanțele țării și de interesele Apărării Naționale a mers pînă acolo, încît semnatarul contractului și complicitățile săi, au oferit pentru executarea comenzii de armament „mai mult decît a cerut «Skoda»”, ceea ce a păgubit grav statul român.

În felul acesta, daunele pe care urma să le suporte bugetul țării noastre și care, în ultimă instanță, făceau ca povara datoriei să apese mai greu pe umerii celor ce mun-

cesc, au însumat aproximativ un miliard cinci sute de milioane de lei din valoarea contractului. Încercările de a justifica majorarea prețurilor prin mărirea dobinzilor, prin lipsa de garantare a plăților asupra comenzii ori prin așa-zisa nevoie de a se construi un prototip al fiecărei arme n-au fost decît speculații subtile concepute și destinate să mistifice realitatea.

CINE A TRAFICAT PE SEAMA CONTRACTULUI DE ARMAMENT?

Cercetările insistente ale justiției militare, ale organelor financiare de control și ale comisiei parlamentare de anchetă, determinate în ultimă instanță de imperative profesionale și amplificate sensibil de pașimii politice nemărturisite, n-au reușit să risipească pe deplin umbra incertitudinii proiectată peste anumite laturi ale afacerii „Skoda”. Străduințele autorităților de resort de a identifica pe cei ce s-au înfruptat din rezultatele acestei afaceri de tristă amintire au rămas infructuoase.

Faptul că mulți dintre membrii rețelei de afaceriști au rămas necunoscuți se explică prin dispariția celor mai edificatoare probe documentare, prin manevrele Ministerului Justiției și ale generalului Cihoschi, care a semnat contractul, dar și prin interesul unor anchetatori de a tăinuși numele diferitelor personalități politice cărora le datorau cariera și profesia.

De altfel, reprezentantul Uzinelor „Skoda” a refuzat cu îndărătnicie să divulge numele principalilor săi complici. Solicitat să indice pe cei care i-au transmis documentele și l-au ajutat să încheie contractul în condiții atât de păgubitoare pentru statul român, Seletzky a răspuns cu cinism: „A declara pe cei care m-au informat sau persoanele cu care am venit în contact, precum și mijloacele întrebunțate constituie un secret pentru fiecare reprezentant care, dacă ar fi divulgat, îl pun în situația de a-și pierde postul”.

Ceea ce Seletzky a încercat să acopere prin tăcere sau răspunsuri evazive a fost însă parțial descoperit prin studierea actelor și dosarelor de casă, care conțineau numeroase indicii privind comisiunile plătite unor complici de către directorul reprezentanței Uzinelor „Skoda”. Dar dacă aceste documente abundau în indicații asupra sumelor plătite în scopuri ilicite, în schimb ele nu dădeau nici o relație asupra identității beneficiarilor desemnați prin cuvinte indecifrabile ca: „Palaelibus”, „Arias”, „Grias” etc. Încercînd să înducă în eroare autorită-

țile, Seletzky a arătat că prin cuvîntul „Palaelibus” folosit frecvent în actele de casă, dar nedescifrat pentru că cifrul fusese aruncat în foc, trebuie să se înțeleagă cheltuielile pentru onorariul avocaților folosiți în procesele importante, pentru experți, grațificări etc. și că acest cuvînt ar deriva din expresia „palmarès des avocats, experts, licences, bonus”.

Contrazise de probele materiale, depozitiile sale nu și-au atins nici pe departe scopul. Ele nu au rezistat constatării experților că „adevărata semnificație a cuvîntului e preț ilicit al asigurării unor complicități condamnabile pentru fapte incorecte”, preț care, după calculele specialiștilor, a totalizat 19 219 335 de lei.

Dezvăluindu-și cu cinism conduita imorală și măsurile de corupție la care a recurs, reprezentantul „Skodei” a declarat: „Deziza este: rezultatul; mijloacele nu interesează”. Sub semnul acestei formule machiavelice, Seletzky și-a țesut o largă rețea de complici încă din faza încheierii contractului de armament. Cînd însă, în 1931, noul ministru al Apărării Naționale, Ștefănescu Amza, s-a ridicat împotriva acestui contract printr-o acerbă campanie de presă, reprezentantul „Skodei” a căutat să iasă de sub focul criticii atît prin mituirea unor funcționari, cit și prin acceptarea unor tranzacții puse la cale de anumiți complici din grupul afaceriștilor români. Astfel, în cursul campaniei de presă inițiate de Ștefănescu Amza, reprezentantul „Skodei” a fost vizitat de colonelul Anton Popescu și de un oarecare Saligny, care i-au propus să încheie o tranzacție pentru aplanarea conflictului. „D-le Seletzky — i-a spus acesta din urmă —, eu sînt în măsură să opresc campania de presă și să îndulcesc pe dl. general Amza ca să nu fie atît de pornit împotriva contractului”.

Cu alte cuvinte, intermediarul Saligny, specialist în organizarea unor mari acțiuni de șantaj, a propus lui Seletzky să cumpere tăcerea presei. El a cerut pentru un asemenea serviciu ca și pentru divulgarea unor politicieni români implicați în afacere, nici mai mult nici mai puțin decît 10—15 milioane de lei. Relatînd conținutul întrevederii sale cu avocatul Saligny, reprezentantul „Skodei” scria către Centrala uzinei: „La întrebarea pusă de mine cui trebuie să dea o sumă așa de mare, Saligny a răspuns că în prima linie o cere pentru dl. general Ștefănescu Amza”.

Sub presiunea șantajului, Seletzky, lipsit de scrupule și îndemnat de interese perso-

nale, a promis că pentru încetarea campaniei de presă va plăti nu mai mult de 3 000 000 de lei din care, potrivit declarațiilor sale, a transmis complicilor săi doar două treimi. Cu banii rezultați din majorarea ilicită a prețurilor stipulate în contractul de armament, Seletzky se pregătea să cumpere și alte conștiințe. Astfel, pe cînd se afla sub stare de arest, el a promis comisarului regal 1 000 000 de lei, iar generalului Uică, șeful Corpului II armată, 20 milioane de lei pentru a-i organiza eliberarea și a-i garanta impunitatea. Cu toate că a eșuat, încercarea lui Seletzky de a mitui autoritățile a fost urmată de alte tranzacții din care n-au lipsit, ca și în cele anterioare, numele unor politicieni cunoscuți.

OAMENI POLITICI PE SCENA AFACERII

În mrejele afacerii „Skoda”, întinse cu abilitate, au fost prinși încă din etapa negocierii contractului de armament anumiți oameni politici burghezi, care și-au îngăduit să speculeze nevoile de apărare ale țării pentru a-și rotunji averile.

Numele oamenilor politici, a căror complicitate fusese cumpărată de Seletzky, au fost tănuite cu deosebită grijă nu numai de slujbașii justiției burgheze, dar și de majoritatea membrilor comisiei parlamentare de anchetă. De aceea, opinia publică n-a putut să fie complet edificată asupra celor amestecați în scandaluasa tranzacție. În acest compartiment al afacerii s-a făcut o oarecare lumină doar cu prilejul examinării unor probe necesare acuzării, cînd s-au iscat divergențe între membrii comisiilor de anchetă aparținînd diferitelor partide politice burgheze.

În acele momente, prinși de forța patimilor politice, anchetatorii, membri ai Partidului Național-Liberal, atacau deschis conducerea Partidului Național-Tărănesc, care se aflase la cîrmă statului în perioada încheierii contractului de armament. Certitudinea liberalilor că unii lideri ai Partidului Național-Tărănesc au traficată pe seamă contractului în scopuri personale a fost confirmată în repetate rînduri de însuși Seletzky. Cînd comandantul Corpului II armată, generalul Uică, l-a vizitat pe Seletzky la închisoarea Jilava, acesta din urmă, după cum arată martorii oculari, „a fost foarte arogant și a bătut cu pumnul în masă, apoi s-a calmat, a început să plîngă și a spus: «Știu ce căutați. Căutați să vorbesc de Maniu și de Boilă».”

Într-adevăr, în perioada negocierii contractului de armament, liderul național-tără-

nist, Iuliu Maniu, avusese frecvente întâlniri cu Seletzky. Despre aceste întrevederi, la care se duceau tratative nu numai asupra comenzii de armament, dar și asupra condițiilor în care Uzinele „Skoda” urmau să preia Uzinele Copșa Mică, se găsesc suficiente mărturii în scrisorile lui Seletzky către Centrală.

Cu ajutorul și prin intermediul lui Maniu, în afacere a fost amestecat și Romulus Boilă, politician veros și lipsit de scrupule. În perioada negocierii și executării unei părți a contractului de armament, el a reușit să acumuleze o imensă avere, a cărei proveniență n-a putut s-o justifice în fața comisiilor de anchetă.

În afară de numele acestor politicieni, de numele ministrului Justiției, Mihai Popovici, și al ministrului Apărării Naționale, generalul Cihoschi, organele de control și anchetă n-au mai rostit altele, fie din prudență, fie din spiritul solidarității de clasă, fie din nevoia de mușamalizare reciprocă a unor tranzacții dubioase, încheiate în cursul activității lor politice.

OPERĂ DE CORUPȚIE SAU ADAPTARE LA MEDIU?

În fața numeroaselor mărturii și probe documentare, vinovăția lui Seletzky și imoralitatea mijloacelor folosite pentru asigurarea unor complicități sînt, desigur, incontestabile. De asemenea, rămîne pe deplin stabilit că metodele practicate de Seletzky în România n-au fost cu totul străine conducerii centrale a „Skodei”, care, în anumite momente, a încercat să-i ia apărarea. Cu aceeași certitudine se poate însă afirma că opera de corupție pe care a inițiat-o și dirijat-o Seletzky a reușit să capete asemenea proporții, mai ales pentru că ea s-a desfășurat în atmosfera de corupție și parvenism în care trăiau cercurile afaceriste din România.

Aceasta e cu atât mai adevărat, cu cît elementele militare și civile românești, care s-au vîndut lui Seletzky pentru scopuri străine de interesele țării noastre, cheltuiseră multă energie și în alte afaceri obscure, destinate să-i împingă spre vîrfurile piramidei sociale.

Atitudinea lor delinventă se conturase încă din momentul cînd urcau treptele ierarhiei sociale, în grup, ținîndu-se de mină și cînd făceau totul ca să-și ascundă scopurile reprobabile. Ei fuseseră crescuți la școala politicianismului burghez, unde conștiința,

onoarea și devotamentul se vindeau pe toate prețurile, iar risipirea banilor strîni din munca poporului nu constituiau acte singulare.

OPINIA PUBLICĂ CERE ZADARNIC SANCTIUNI

În momentul cînd opinia publică românească cerea cu mai multă vigoare să se aplice cele mai severe sancțiuni tuturor vinovaților implicați în afacerea „Skoda”, cînd masa largă a contribuabililor frustrați condamna cu vehemență această fîrtașă de neîngăduit pe spatele oamenilor muncii, cînd presa democrată arăta cu vehemență că atît timp cît afaceriștii nu sînt trași la răspundere cu asprime, nici un guvern nu mai poate avea dreptul să apeleze la contribuabili fără a se compromite definitiv, în acel moment s-a produs o cotitură bruscă în cursul cercetărilor destinate să lumineze pe deplin culisele afacerii. După negocieri care au durat surprinzător de puțin, guvernul Tătăreanu a declarat, fără nici o explicație, că e gata să primească propunerea făcută de Uzinele „Skoda” la 18 iulie 1934, de a executa contractul în valoare de 5 miliarde de lei, contract ale cărui prețuri inițiale au fost reduse cu 15 la sută.

Documentele cercetate nu dau nici o indicație asupra motivelor care au determinat guvernul român să treacă peste această afacere scandaloașă și să reia legăturile cu o întreprindere al cărei reprezentant se dedase la practici dăunătoare finanțelor statului.

Cu toate acestea, pe baza unor date și concluzii ale anchetei, s-ar putea explica întorsătura bruscă survenită în cercetarea afacerii „Skoda”, fie prin teama cercurilor conducătoare de a compromite în fața opiniei publice întregul grup al oamenilor politici care traficaseră pe seama contractului, fie prin dorința guvernului de a preîntîmpina apariția unor fricțiuni dăunătoare în cadrul Micii Înțelegeri, fie în sfîrșit prin acuta necesitate a dotării Armatei române, dotare împusă de pericolul crescînd al fascismului și revizionismului.

Indiferent însă de motivele acestei întorsături, opinia publică românească a început să-și piardă speranța în posibilitatea unei satisfacții cerute cu atîta insistență. Ea s-a solidarizat în schimb cu aceia care i-au formulat cu amărăciune atitudinea arătînd: „Cînd te agiți cum te-ai agitat contra Uzinelor „Skoda” și apoi închei tot cu ele (contractul), opinia publică știe ce preț trebuie să pună și pe acuzare, și pe apărare!”

UN EPISOD NEOBIȘNUIT DIN CEL
DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

TEZAURUL STRĂBATE OCEANUL ATLANTIC

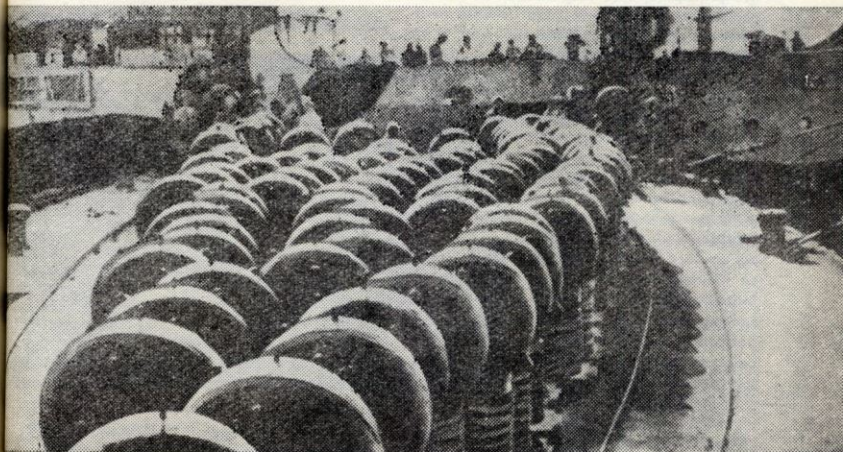
VASILE NIȚESCU

În cursul celor 17 ani cât a durat jefuirea aurului din Mexic, mercenarii lui Cortez au adunat o avere echivalentă – în valuta de astăzi – cu 1 434 684 de lire sterline. Vreme de un deceniu, Pizzaro a expediat din Peru obiecte de cult și podoabe de aur în valoare de 959 787 de lire sterline. Cantitatea de metal nobil extrasă în timpul celor două „goane după aur” din secolul trecut – în California și Alaska – se ridică la 159 146 762 de lire. Fabulosul total al impresionantelor sume se cifrează la 161 541 233 de lire sterline.

Pentru ce acest calcul al celor patru împrejurări mai importante când istoria a avut de-a face cu cantități uriașe din metalul care este de milenii simbolul bogăției? Și pentru ce echivalarea lui în valută britanică? Pentru a sublinia, prin comparație, cât de mare a fost cantitatea de aur pe care, în anii celui de-al doilea război mondial, Anglia a transportat-o peste Oceanul Atlantic atunci când aștepta, din clipă în

blemă dramatică: în preîntâmpinarea unei eventuale invazii, ce măsuri urmau a fi luate pentru a proteja imensul tezaur al Băncii Angliei? Întrebarea avea o însemnătate cu atât mai mare cu cât, în acea perioadă, achizițiile de arme și muniții efectuate în Statele Unite trebuiau plătite imediat, fie în dolari, fie în aur.¹

În unanimitate, miniștrii britanici au adoptat hotărârea de a trimite în Canada

Minele magnetice constituiau una din marile primejdii ale navigației pe căile maritime.

clipă, invazia hitleriștilor: **634 000 000 de lire sterline**. Adică de aproape patru ori mai mult decât reușiseră să agonisească la un loc, în patru veacuri și mai bine, atât conchistadorii Lumii Noi cât și aventurierii cu pistol la brâu, atrași în înșoritul Far West și în înghețatul Nord de febra „diavolului galben”.

O hotărâre plină de riscuri

Era în iunie 1940. Trupele Reichului străpunseseră frontul aliat din Franța, înaintînd cu repeziciune și silindu-i pe englezi să-și evacueze în pripă diviziile pe calea mării. Parisul era și el amenințat și soarta singurului adversar de atunci al Germaniei hitleriste de pe continentul european părea pecetluită.

Prim-ministru de abia cinci săptămîni, Winston Churchill a convocat la 17 iunie cabinetul britanic pentru a dezbate o pro-

valorile din seifurile Băncii Angliei. E drept, riscurile nu erau de loc neglijabile. Atlanticul de nord, în adîncurile căruia mișunau submarinele germane, se putea transforma în mormîntul definitiv al unor bogății acumulate timp îndelungat de pe vastul teritoriu al Imperiului britanic. Pericolul căpăta contururi și mai precise fiind seama de puternica rețea de spionaj pe care cel de-al III-lea Reich o crease pe teritoriul Angliei. Era suficient ca Abwehrul să prindă de veste despre plănuitul transport pentru ca **U-boot**-urile și bombardierele cu zvonă să intre în acțiune. Mai rău decît atât, era destul ca populația să afle despre proiect pentru a vedea în el un grav semn de slă-

¹ De la izbucnirea celui de-al doilea război mondial, S.U.A. au vîndut Angliei și Franței arme și muniții conform legii numite „cash and carry” (achitat cu bani peșin și transportat de către cumpărător). În martie 1941, obligația de a plăti imediat a fost înlăturată prin introducerea legii de împrumut și închiriere („lend-lease”).

biciune, un fel de anticipare a înfringerii, ceea ce putea duce la o scădere a moralului celor care se așteptau — după cum arătau toate semnele — la cea mai grea încercare din istoria lor.

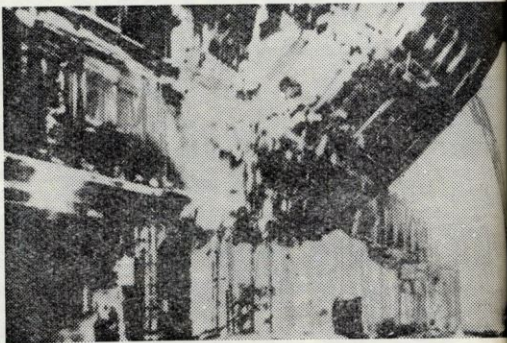
Dacă totuși cabinetul britanic s-a oprit, în ciuda tuturor primejdiilor, la soluția de a expedia giganticul tezaur dincolo de Atlantic, explicația trebuie căutată în două motive principale, care răspundeau celor două perspective posibile: în cazul în care invazia avea să se producă, trebuia evitată căderea în mâinile hitleriștilor a aurului și hîrtilor de valoare adăpostite în subteranele boltite ale Băncii Angliei, cu atât mai mult cu cît englezii erau decisi să continue lupta împotriva Germaniei chiar dacă aceasta va fi ocupat întreg teritoriul patriei lor; în cazul în care Reichul avea să se limiteze (așa cum s-a și întimplat) la un intens război aerian, trebuia înlăturat pericolul ca exploziile bombelor să nimicească depozitele de aur și valori.

În mod concret s-a stabilit ca primul transport să se efectueze în cursul celei de-a patra săptămîni a lunii iunie 1940. În luna aceea, 57 de vase aliate și neutre, cu un tonaj total de 349 177 de tone, fuseseră scufundate de submarinele germane numai în zona Atlanticului de nord.

A sosit „peștele”

Începînd din noaptea de 20 spre 21 iunie 1940, numeroase garnituri feroviare cu încărcătură secretă și bine păzită de ostași și agenți ai **Intelligence Service**-ului se îndreptau spre portul scoțian Glasgow. Nimeni nu știa ce conțin vagoanele plumbuite și sigilate. Printre presupunerile care circulau, cea mai demnă de crezare se referea la operele de artă de la British Museum, care ar fi fost — zice-se — evacuate în Statele Unite pentru a fi puse la adăpost de bombardamente. Lăzile grele, sigilate și ele, pe care camioanele le cărau pe malul riului Clyde, păreau să conțină celebrele antichități greco-romane din sălile muzeului.

La bordul crucișătorului **Emerald**, ancorat în docul Greenock, căpitanul Francis Cyril Flynn supraveghea cu atenție operațiunile de încărcare. El știa că fiecare dintre cele 2 229 de lăzi conținea cîte patru lingouri de aur și mai știa că grinzile de oțel ale celei se îndoiu sub povara lor. În alte 488 de case se ascundeau acțiuni ale companiilor americane, care puteau fi negociate în S.U.A. în schimbul armamentului de care avea nevoie Anglia. În total, „marfa” pe

care urma s-o ducă crucișătorul valora peste 130 000 000 de lire sterline. O sută treizeci de milioane de lire sterline (la data aceea — peste jumătate de miliard de dolari) erau la discreția unei singure torpile lansate de unul dintre numeroasele submarine dușmane cu care **Emerald** avea toate șansele să se întâlnească pe drum.

Din partea Băncii Angliei, transportul era însoțit de unul dintre înalții funcționari ai venerabilei instituții, Alexander Craig, care era totodată un matematician de mare renume în toată Europa. După propria lui mărturisire — făcută în relatarea pe care a publicat-o după război — era pentru prima oară cînd avea de-a face cu altceva decît cifre, calcule, devize și metale prețioase. „Vestea că ne aștepta o mare înfuriată nu-mi promitea nimic bun — scrie el. Și, într-adevăr, îndată ce am depășit coastele de nord ale Irlandei, un vînt sălbatic ne-a împinșat din față și valurile pe care le spinteca prova navei aveau, cel puțin pentru mine, dimensiuni de-a dreptul înspăimîntătoare.”

tătoare... Cel mai rău m-a impresionat însă declarația unuia dintre ofițeri, care m-a anunțat pe un ton cât se poate de degajat că, în conformitate cu informațiile primite de căpitan din partea Amiralității, două submarine germane ne pînneau chiar la ieșirea din apele teritoriale ale Angliei.”²

În noaptea de 24 spre 25 iunie, **Emerald**, căruia i se alăturase între timp distrugătorul Cossack, ieșea prin estuarul riului Clyde. În larg îl așteptau alte cîteva

Această clădire, pe care o năruie explozia unei bombe germane, se află pe strada Threadneedle, la cîteva pași de Banca Angliei

semna a le expune în mod inutil atît furiei oceanului cît și atacurilor dușmanului. Iată de ce am preferat să navighez de unul singur”³.

Întîind cu 22 de noduri pe oră, **Emerald** a înfruntat furtuna vreme de trei zile. Tangajul era atît de violent încît nu numai Craig, ci și majoritatea matrozilor au suferit de rău de mare. Abia în a patra zi, vîntul s-a mai potolit. La ora 5 dimineața, în 1 iulie, marinarul de cart semnală la orizont fărîmă înecat în ceață al Noii Scoții. Pe o apă mai calmă, crucişătorul a mărit viteza pînă la 28 de noduri și, după numai două ore și jumătate, a aruncat ancora în portul canadian Halifax. La chei aștepta un tren cu 12 vagoane de mărfa blindate, care au fost repede umplute cu prețioasa încălătoră.

La 2 iulie 1940, garnitura intra în gara orașului Montreal, unde o întîmpinau David Mansur și Sidney Perkins, reprezentanții Băncii Naționale a Canadei și Ministerului de Finanțe. Stringindu-le mina, Clark le-a spus laconic :

— A sosit pește.

„Pește” era numele de cod care desemna fabulosul tezaur.

La trei etaje sub pămînt

Pentru depozitarea averii aduse cu atîta trudă și primejdie de dincolo de Atlantic a fost aleasă clădirea companiei de asigurări „Sun Life”, din piața Dominion a Montrealului. Cu cele 24 de etaje ale sale, construite din granit, era cel mai mare edificiu guvernamental din întreg Imperiul britanic. În subteran avea, de asemenea, trei nivele ; s-a stabilit ca ultimul dintre ele să devină sediul tezaurului.

Transportul de la gară pînă la clădirea companiei a început să se efectueze după ora 1 noaptea, adică într-un timp în care circulația vehiculelor și pietonilor era extrem de redusă. Pentru mai multă siguranță însă, poliția municipală a izolat străzile pe care s-au angajat camioanele ce duceau aurul și hîrțile de valoare, vegheate de cel mai de încredere corp de pază al Canadei — jandarmii călare.

² Alexander Craig, *Times of Stress*, Ed. „Colins”, Londra, 1961, p. 22—23.

³ Francis C. Flynn, *Unforgettable Travels*, în volumul *War on Sea*, Ed. McMillan, Londra, 1954, p. 186.

Depozitarea comorii a luat câteva ceasuri. Dar noile sale gazde nu s-au declarat satisfăcute cu pereții existenți ai „contrafortului”, cum era supranumit cel de-al treilea etaj subteran, și au decis construirea unui seif blindat, larg de 60 de picioare și înalt de 11⁴. De unde să se ia însă importanța cantitate de oțel necesară pentru o astfel de cetățuie inexpugnabilă? Războiul consuma cu lacomie toată producția siderurgică a țării și orice altă utilizare dată metalului ar fi însemnat o scădere în livrările de armament pentru Marea Britanie. Din fericire, cineva și-a amintit de o veche cale ferată lăsată de mult în părăsire. În mare grabă, 870 de șine de pe un traseu de două mile (3,7 km) au fost demontate și introduse ca armătură în cimentul gros de trei picioare al pereților și tavanului „contrafortului”. Tot în plafon au fost plasate instalații speciale de semnalizare optică și acustică, capabile să dea alarma la cel mai mic licăr de lumină, la cel mai neînsemnat zgomot.

Ușa colosalului seif se deschidea nu cu cheia, ci prin rotirea succesivă a două manete numerotate, care formau astfel două combinații cifrice asemănătoare numerelor de telefon. Doi funcționari ai Băncii Canadei au învățat pe din afară prima combinație, alți doi pe cea de-a doua. Deschiderea se făcea în mod obligatoriu în prezența cite unui membru al fiecăruia dintre cele două cupluri cunoscând numai una dintre combinații. De față erau cu această ocazie 24 de jandarmi, fără a mai pune la socoteală barajele de poliție din afara clădirii.

Asigurate în felul acesta împotriva oricărei spargerii, hirtile de valoare depozitate în „contrafort” erau să cadă, în schimb, victime unui fenomen natural. La câteva zile după coborîrea lor în subterană, o ploaie torențială s-a abătut asupra Montrealului. Apa s-a infiltrat prin ziduri și pompierii, chemați de urgență, au început evacuarea ei cu câteva minute înainte ca zeci de mii de acțiuni, valorind milioane de lire sterline, să se transforme într-o masă informă de celuloză.

Și, pentru a încheia capitolul referitor la modul în care a fost depozitat tezaurul britanic în Canada, să menționăm că aurul soșit cu transporturile ulterioare a fost dus la Ottawa, unde a umplut literalmente cele cinci etaje ale imobilului relativ modest pe care-l ocupa filiala Băncii Naționale de pe strada Wellington. Lingourile, stivuite unele peste celelalte ca barele de săpun de rufe, ajungeau pînă în tavan. Un număr de

peste 50 000 de saci conțineau monede de aur din toate țările și din toate epocile, de la medaliile franceze emise de Ludovic al XIV-lea pînă la napoleonii primului imperiu, de la thalerii austriaci ai Mariei Thereza pînă la suveranii britanici ai Elisabetei I.

Doi submarine germane se întîlnesc în Atlantic și-și semnalizează unul celuilalt ultimele vești: cite tone de vase au scufundat în cursul raidului

Erau valori adunate de-a lungul cîtorva secole și depozitate de generații succesive în camerele blindate de la sediul Băncii Angliei, de pe strada Threadneedle.

Cel mai prețios convoi din anele istoriei

La 8 iulie 1940, cuirasatul **Revenge** părăsea Glasgowul pe aceeași rută ca și crucișătorul **Emerald**. În zorii zilei următoare, el se întîlnea în Canalul de Nord, din largul Scoției, cu crucișătorul **Bonaventure** și cu trei pachetoturi: **Monarch of Bermuda**, **Sobieski** și **Bathory** (ultimele două aparținînd forțelor maritime ale polonezilor care continuau, alături de englezi, lupta împotriva Germaniei hitleriste.) Aurul și hirtile de valoare din calele celor cinci vase reprezentau echivalentul sumei de aproape 450 de milioane de lire sterline — cel mai prețios transport înscris vreodată în anele istoriei.

Convoitul se afla sub comanda amiralului Ernest Archer și era escortat de patru

⁴ 1 picior = 30,5 cm.

distrugătoare. Pe bordul cuirasatului se afla și unul dintre directorii Băncii Angliei, sir Otto Niemayer. În cele două săptămâni care precedaseră plecarea lui, submarinile germane scufundaseră 28 de vase aliate, totalizând 139 000 de tone. „Am fi fost fericiți

său, însoțit de celelalte două vase, își urma drumul spre Halifax. Căpitanul crucișătorului, Jack Egerton, a avut mult de furcă până să ajungă în Canada; **Bathory** înainta cu o încetineală de melc într-o regiune plină de aisberguri și o piclă deasă care a învâluit

cele două nave în noaptea de 10 spre 11 iulie a fost cît pe ce să provoace o catastrofă: ferindu-se de un ghețar, **Bonaventure** a virat brusc spre dreapta, elrava lui trecînd la mai puțin de o palmă de flancul lui **Bathory**. În dimineața următoare, o furtună năprasnică a smuls bărcile de salvare de pe ambele nave. Abia la 15 iulie, ele au sosit — cu emoții, dar cu încărcătura intactă — în Canada.

Unde a dispărut aurul?

Călătoria nu a fost lipsită nici de incidente amuzante sau care ulterior, cel puțin, au părut amuzante. Astfel, una dintre lăzile cu lingouri s-a desfăcut în timp ce era urcată pe puntea superioară și grelele bare de aur au lunecat pe scară. Îngrijorat, ofițerul de cart a strigat către marinarii de pe puntea de dedesubt:

— Lingourile n-au pățit nimic?

— Nimic! S-a auzit de jos un glas furios. Dar de cucuiele noastre de ce nu ne întrebați?

dacă măcar două din navele noastre ar fi ajuns cu bine la destinație — sublinia după aceea amiralul Archer. Dar era destul ca soarta să se fi înverșunat nițel împotriva noastră pentru a ne duce cu toții la fund”⁵.

După ce au parcurs împreună 200 de mile, distrugătoarele, folosind experiența primului transport, s-au înapoiat la bază, lăsînd cele două vase de război și cele trei pacheturi să-și continue cursa fără escortă. Niemayer nu era nici el mai optimist decît amiralul: „Îmi luasem rămas bun de la familie, convins că nu mai aveam să-mi văd niciodată soția și cei doi copii”⁶.

Voiajul nu a fost lipsit de peripeții. Navigarea în zigzag, cu mare viteză, punea la grea încercare mașinile. La un moment dat, **Bathory** a suferit o pană la pompele de injecție, care i-a redus considerabil viteza. După o scurtă ezitare, amiralul Archer s-a hotărît să lase pachetutul în grija crucișătorului **Bonaventure**, în vreme ce cuirasatul

Descărcarea cuirasatului **Revenge** a provocat mari emoții reprezentantului Băncii Naționale a Canadei, Sidney Perkins. Cu fișele de inventar în mînă, el a numărat și răsnumărat lăzile înșiruite pe chei, constatînd cu disperare că lipseau trei dintre ele. Secundul vasului, Arnold Jenkins, a dat ordin să se cerceteze pretutindeni — în cală, în sălile de mese, în dormitoarele marinărilor, pînă și în sala mașinilor. Lăzile nu erau nicăieri. E adevărat că încărcarea avarului la Glasgow se făcuse sub amenințarea a două avioane „Junkers-88”, care puteau declanșa în orice moment un bombardament. Dar era greu de presupus că lăzile fuseseră vitate în portul scoțian. Și mai puțin probabil era un furt: unde ar fi putut ascunde hoțul lingourile?

Întrigat în cele din urmă de agitația pe care o vedea în jurul lui, bucătarul cuirasatului s-a apropiat de secund:

⁵ E. Archer și W. Doughton, *Op. cit.*, p. 122.

⁵ Ernest Archer și William Doughton, *War on the Atlantic*, Oxford Press, 1951, p. 88.

⁶ Otto Niemayer, *Past Years*, Ed. Doubleday, New York, 1966, p. 304.

Vedetele
rapide
participă
adesea la
lupta
împotriva
vaselor de
transport
britanice

BĂTĂLIA ATLANTICULUI

— Căutați ceva, sir?
Jenkins i-a explicat
despre ce era vorba.

— De ce nu mă între-
bați și pe mine? S-a mi-
rat bucătarul. S-ar putea
să fie lăzile pe care
le-am băgat în cămară
ca să nu mi se verse
whiskyul...⁸.

În câteva minute, cele
trei lăzi au încetat să
mai servească drept
proptea pentru sticlele
cu etichete viu colorate.

Transportarea tezau-
rului a continuat în tot
cursul lunilor iulie și au-
gust 1940. Partea cea
mai remarcabilă a ace-
stei operații este că, cu
toate că în perioada res-
pectivă hitleriștii au scu-
fundat 134 de vase în
Atlanticul de nord, nici
unul dintre cele care du-
ceau aurul și hîrțile de
valoare în Canada nu a
fost măcar atacat de
vreun submarin. Ceea ce
înseamnă că, deși se-
cretul a devenit cu timpul
cunoscut de un număr
din ce în ce mai mare de
oameni, nici unul dintre
ei nu a comis vreo indis-
cretie și inamicul nu a
putut afla nimic despre
fantastica pradă care-i
scăpa printre degete.

În timpul celui de-al doilea război mondial, echipajele sub-
marinelor germane care au participat la așa-numita bătălie
a Atlanticului au fost alcătuite din aproape treizeci și nouă
de mii de marinari. Treizeci și două de mii dintre ei și-au
pierdut viața. A fost o tentativă de mari proporții de a
„strangula” Anglia și de a o obliga să capituleze, prin înfo-
metare și lipsă de arme și muniții, înainte de atacarea Uni-
unii Sovietice și de angajarea în ostilități a Statelor Unite.

În memoriile sale, Winston Churchill notează: „Toate ca-
pacitățile noastre de a continua războiul, mai bine zis toată
capacitatea noastră de a ne menține pur și simplu în viață a
fost dominată de posibilitatea de a controla rutele oceanice
și libertatea de acces a porturilor britanice. De altfel, singu-
rul lucru care m-a înspăimîntat efectiv în cursul războiului a
fost pericolul reprezentat de submarine”.

Zeci de milioane de tone, aparținînd flotei comerciale a
Angliei, Franței, Statelor Unite și altor țări aliate, au fost
scufundate de U-boot-uri. Amiralul Otto Kretschmer, supranumit
„Lupul Atlanticului”, are la activul său trimiterea la fund a unor
nave însumînd 300 000 de tone. Totuși disperata încercare a na-
ziștilor a dat greș.

Ca de obicei în asemenea împrejurări, vina este aruncată
pe spinarea lui Hitler. În cadrul unui recent interviu acordat
televiziunii franceze, amiralul Karl Doenitz, fostul comandant
suprem al marinei militare a celui de-al III-lea Reich, prețin-
dea că, dacă Führerul i-ar fi dat ascultare, Germania ar fi
ieșit învingătoare din marea bătălie a oceanului. După spu-
sele lui, avioanele lui Goering s-au bucurat de prioritate în
fața lui Hitler, în defavoarea submarinelor pe care le soli-
cita amiralul. „Dacă aș fi avut în 1939 cel puțin trei sute de
submarine, în loc de cele mai puțin de o sută care ne-au fost
puse la dispoziție, Marea Britanie ar fi fost silită să înalțe
drapelul alb” — afirmă acum Doenitz.

În replica lor, specialiștii militari britanici subliniază că
pagubele provocate de bombardamentele aeriene ale hitle-
riștilor au fost și ele considerabile și că o reducere a numă-
rului de avioane ar fi corespuns intereselor britanice cel puțin
tot atît cît inexistența submarinelor cerute de Doenitz.

În orice caz, istoria nu se scrie în fraze care încep cu dacă.
Germania nazistă a pierdut bătălia Atlanticului, așa cum a
pierdut războiul pe toate fronturile, pentru că era inevitabil
să fie înfrîntă de forțele unite ale popoarelor lumii.

⁸ Ibidem, p. 164.

D U C E L E

DESPRE

File din „Jurnalul”
lui Ciano

F Ü H R E R

1939 este unul dintre cei mai tulburi ani ai istoriei contemporane. La 15 martie, ora 6 dimineața, coloanele motorizate ale lui Hitler trec frontiera Cehoslovaciei mutilată câteva luni mai înainte prin acordul de la München: Boemia și Moravia sînt ocupate de Reich, care le ia sub „protecția” sa, iar Slovacia devine un simplu satelit, sub paravanul unei „independențe” formale. Treisprezece zile mai tîrziu, Madridul cade în miinile rebelilor fasciști, cărora Germania și Italia le furnizează — de aproape trei ani de zile și în văzul întregii lumi — avioane, tancuri, piese de artilerie, muniții și zeci de mii de „voluntari”, făcînd astfel în Spania o repetiție generală a războiului european pe care-l pregătesc

Führerul și Ducele. La 7 aprilie, armata italiană pune în aplicare planul, de mult conceput, al ocupării Albaniei, operație care se încheie după nouă zile.

Fascismul în cele două variante ale sale — cea de la Berlin și cea de la Roma — are toate aparențele unui tăvălug care înaintează irezistibil, zdrobind în cale toate obstacolele. Ambasadorii Marii Britanii și Franței în Germania și Italia se străduiesc să intre în grațiile lui Hitler și Mussolini și să-și convingă propriile guverne de buna credință a dictatorilor, de intențiile lor pașnice și, mai ales, de necesitatea de a le face concesii. După părerea lor este singurul mijloc de a alunga spectrul războiului,

Chamberlain, „omul cu umbrela”, a făcut pelerinaj nu numai la Hitler. În 1939, el a vizitat și Italia, de unde a plecat „foarte plăcut impresionat”. În fotografie (de la dreapta spre stînga): Mussolini, Chamberlain, lordul Halifax, contele Ciano

Mai 1939, Berlin: este semnat „Pactul de oțel”

Al doilea război mondial a început. Ducele și Führerul își strîng mina (în public) și se blestemă reciproc (în intimitate)

care planează din ce în ce mai amenințător deasupra continentului.

Este epoca de glorie a fascismului. Între cîrmuitoarii Germaniei și Italiei domnește acordul cel mai deplin. Încă în octombrie 1936, contele Galeazzo Ciano, ginerele Duceului și ministrul de externe al Italiei, a semnat la Berchtesgaden o alianță cu Hitler, pe care socrul său a definit-o astfel în discursul ținut la 1 noiembrie în Piața Domului din Milano: „Verticala Berlin-Roma nu este o diafragmă, ci o axă...”. Termenul a fost adoptat de presa ambelor țări, și Axa a devenit simbolul „unității fasciste”. La 28 septembrie 1937, cu prilejul mitingului monstru organizat pe Maimfeld, la Berlin, Mussolini declara, fără nici o intenție umoristică: „Cele mai mari și mai autentice democrații care există astăzi pe glob sînt Germania și Italia”. Iar Hitler îl prezenta pe Duce mulțimii cu emfaza unui comper de bilci: „Iată pe unul dintre acei oameni unici pe care nu-i face istoria, ci care fac ei înșiși istoria”.

În 1939 idila dintre cei doi dictatori se află la punctul ei culminant. În zilele de 6 și 7 aprilie, Ribbentrop, ministrul de externe al Reichului, se întâlnește cu Ciano la Milano. Capitala Lombardiei are renumele de a fi cel mai antigerman oraș al Italiei, și ziarele străine scriu că pe străzile lui au avut loc manifestații ostile lui Ribbentrop. Furios, Ducele îl cheamă la telefon pe Ciano și-i ordonă să negocieze imediat o alianță militară cu Germania. Așa ia naștere „Pactul de oțel”.

În felul său este un document unic în istoria diplomației. Semnatarii lui își propun nici mai mult, nici mai puțin decît... „să se consacre, în sinul unei lumi frământate și descompuse, sarcinii de a asigura bazele culturii europene”. Este un scop cel puțin bizar pentru o alianță pur militară care prevede că „cele două puteri se angajează să se susțină reciproc, fără a încheia armistițiu sau pace separată în caz de complicații militare cu unul sau mai multe state”.

Textul a fost redactat de germani. Italienii se mulțumesc să-l semneze, prin intermediul lui Ciano, în cadrul unei ceremonii care are loc cu mare pompă la Berlin în ziua de 22 mai, în prezența lui Hitler și Goering. Discursurile sînt sfîrșitoare. Partenerii se decorează reciproc, aplauzele invitaților oficiali răsună asurzitor. Dar „înțelețele părți contractante” sînt ferm hotărîte, încă de la început, să se tragă pe sfoară una pe cealaltă. Cu aproape două luni înainte de semnare, comandamentul suprem al armatei germane a primit dispoziție de la Hitler să pună în aplicare „Planul alb” — agresiunea împotriva Poloniei —, lucru despre care nu suflă, bineînțeles, nici un cuvînt vajnicului său aliat. Iar a doua zi după încheierea „Pactului de oțel”, Führerul spune generalilor săi: „Secretul este condiția decisivă a succesului.

Italia și Japonia nu vor fi puse la curent cu directivele noastre”.

La rîndul său, Mussolini nu are de gînd să participe la un război declanșat de Reich și menit să servească interesele acestuia. Cele întîmplate în Spania sînt prea recente pentru a fi uitate: în martie 1937, treizeci de mii de fasciști italieni (diviziile „Littorio”, „Cămășile negre”, „Flăcările negre” și „Săgețile negre”), sprijiniți de 240 de tancuri și cîteva escadrile de bombardament, au suferit la Guadalajara o usturătoare înfrîngere din partea Brigăzilor internaționale, în rîndul cărora se afla batalionul Garibaldi, alcătuit din voluntari italieni. Pentru Duce posibilitatea unui conflict nu se pune înainte de trei ani, răgaz pe care și l-a fixat pentru a-și reorganiza forțele armate. În vara anului 1939, el declară ginerelui său: „Trebuie să demonstrăm italienilor că războiul ar fi o nebulie în clipa de față. Șansele noastre sînt acum de 50 la sută. Peste trei ani, ele vor fi de 80 la sută”.

Ciano notează cu fidelitate fiecare cuvînt pronunțat de Mussolini în caietele sale de însemnări zilnice, care vor vedea lumina tiparului după război, sub titlul de Jurnal politic 1939—1943. Extrasele pe care le publicăm mai jos dovedesc ce se ascundea sub fațada oficială a „indestructibilei camaraderii germano-italiene”, care erau părerile reale ale Duceului despre Führer și, mai ales, cît de josnice erau mobilurile care i-au determinat pe cei doi dictatori fasciști să-și tirească țările în singerosul război izbucnit în urmă cu aproape trei decenii.

Dar, „antihitlerismul” lui Mussolini, născut din motive personale și meschine nu scade cu nimic din grava vinovăție a celui care a introdus în Italia o odioasă dictatură antipopulară și a rămas cel mai fidel aliat al Germaniei naziste.

Să dăm, așadar, cuvîntul lui Ciano, sirguincios cronicar al șefului și socrului său.

D. POPESCU

1939

La 11 august, Ciano e primit de Ribbentrop la Salzburg. Acolo află, în sfîrșit, că ceea ce urmărește Reichul nazist nu e „alipirea Danzigului la Marea Germanie”, așa cum pretinde propaganda oficială, ci războiul. La 13 august, în întrevvedere pe care i-o acordă, Hitler precizează că operațiile militare vor începe, cel mai tîrziu, la sfîrșitul lunii. În aceeași zi, Ciano se înapoiază la Roma.

13 august. „Dată fiind comportarea Germaniei, consider că minile ne-au fost dezlegate — îi spun Duceului. Trebuie să declarăm că nu avem intenția să participăm la un conflict pe care nici nu l-am dorit, nici nu l-am provocat”.

Mussolini păstrează o clipă de tăcere... La început îmi dă dreptate. Apoi afirmă că

Ministrii de externe ai Germaniei hitleriste și Italiei fasciste pozează zâmbitor pentru fotografia oficială. Ciano despre Ribbentrop: „E un imbecil pretentios”. Ribbentrop despre Ciano: „E un găgăuță afemeiat”.

onoarea îl obligă să fie alături de Germania. În cele din urmă susține că nu vrea să piardă partea lui de pradă din Croația și Dalmația*.

15 august. „S-ar putea ca democrațiile (Anglia și Franța — n.r.) să cedeze — oftează Mussolini —, deși nu-mi vine să cred. În acest caz n-ar fi cumințe din parte-ne să-i indispușem pe germani, căci trebuie să ne luăm partea noastră de pradă”.

16 august. Astăzi Ducele e de altă părere: „De data asta, războiul e inevitabil și noi nu-l putem face pentru că situația nu ne-o permite”.

21 august. După ce-i comunică vestea (iminenta semnare a pactului de neagresiune sovieto-german — n.r.), Ducele ezită: „Trebuie să așteptăm și să fim gata pentru a pune mîna pe partea noastră de pradă din Croația și Dalmația”.

La 26 august, Mussolini condiționează intrarea în război a Italiei de ajutorul economic și militar pe care i-l va acorda Germania. El cere petrol, cărbune, oțel, lemn, baterii antiaeriene etc. Livrarea tuturor acestor produse ar necesita... 17 000 de trenuri. Hitler se vede nevoit să accepte ca Italia să rămînă neutră.

1940

17 ianuarie. „Nemții ar face bine să se lase călăuziți de mine dacă vor să evite

* Toate sublinierile aparțin redacției.

gafele ireparabile — îmi spune Mussolini. E indiscutabil că în politică sînt mai inteligent decît Hitler”.

La 10 iunie, atunci cînd succesul ofensivei germane, în Franța nu mai poate fi pus la îndoială de nimeni, Italia intră în război. Dar ordinul de atac este dat abia la 20 iunie, după ce guvernul Pétain a cerut armistițiul. Și totuși trupele fasciste italiene de pe frontul Alpiilor nu reușesc să înainteze decît foarte puțini kilometri, pierzînd, în schimb, șapte mii de morți și răniți. În cadrul armistițiului semnat cu Franța, Hitler acordă „fratelui său de arme” avantaje neînsemnate.

25 iulie. Ducele e furios: „Hitler e un netrebnic. Crede că mă voi mulțumi veșnic cu firimiturile care cad de la masa lui. Se înșală însă. Se înșală amarnic. I-o voi plăti”.

11 octombrie. Astăzi Mussolini m-a întîmpinat fierbînd de mînie. „Hitler mă pune mereu în fața faptului împlinit. Dar de data asta i-o voi plăti cu aceeași monedă. Ocuparea Greciei o va afla din ziare. Așa se va restabili între noi un oarecare echilibru”.

La 28 octombrie 1940, Italia fascistă atacă Grecia, după un ultimatum avînd ca termen trei ore! Dar trupele Ducei suferă înfrîngere după înfrîngere. Hitler îi trimite o scrisoare în

care-i reproșează nemilos toate greșelile de până acum.

19 noiembrie. Mussolini citește scrisoarea în lăcere, pe urmă mi se adresează pe un ton indignat: „Îmi dă peste degete de parcă aș fi un copil. Cum îmi permite un mirlan ca Hitler să se poarte așa cu mine? Dar nu-i nimic, roața istoriei se învîrtește, îmi voi lua și eu cîndva revanșa”.

1941

La 6 aprilie, trupele Reichului invadează Grecia și Iugoslavia. În Africa de Nord, Rommel înregistrează primele victorii.

26 aprilie. Ducele este și el iritat de atitudinea germanilor în Grecia. Mai căși dau aere de protectori... Era cit pe ce să izbucnească un conflict între infanteriștii diviziei „Casale” și S.S.-iștii diviziei „Adolf Hitler”.

3 mai. Mussolini îmi dă să citesc un ordin de zi pe care Rommel l-a trimis comandanților noștri de divizie din Libia. Merge atît de departe încît îi amenință cu curtea marțială. În Albania, de asemenea, unde armata noastră a fost paralizată la un moment dat de obstrucția germanilor, sentimentele de ostilitate față de aliații noștri sînt considerabile. Ducele își dă seama de toate acestea...

30 mai. Mussolini e furios pe nemții din cauza necurmatului lor amestec la Zagreb (capitala statului „independent” croat, aflat — cel puțin în teorie — sub dominație italiană — n.r.). „Să ne mai lase în pace și să nu uite că am pierdut un imperiu din cauza lor!” — strigă Ducele.

31 mai. Hitler ne anunță că vrea să stea de vorbă cu Ducele cit mai repede cu putință — miine sau poimîine. Lui Mussolini nu-i plac nici invitația, nici forma sub care i-a fost făcută. „M-am săturat să tiu chemat ca o slugă, cu soneria!”.

6 iunie. Tratatelve comerciale cu Germania nu dau, pentru moment, prea mare satisfacție. Cota-parte de cărbune pe care o primim ne-a fost redusă... În plus nu ni s-a acordat decît o cantitate minimă din deșeurile feroase pe care urma să le căpătăm din Franța. Mussolini e iritat... : „Asta înseamnă că pe viitor vom face un război economic. Nu mi-ar dispăcea de loc să-l văd pe Hitler jumuit în războiul cu U.R.S.S. (Mussolini aflase cîte ceva, pe căi neoficiale, despre pregătirile agresivității antisovietice — n.r.). Și lucrul e posibil, pentru că rușii nu duc lipsă de armament”.

10 iunie. Bizară aniversare a intrării noastre în război... Mussolini a pronunțat împotriva Reichului cel mai aspru rechizitoriu pe care l-am auzit vreodată. „Ce contează că nemții ne recunosc pe hîrtie drepturile în Croația de vreme ce, în practică, ei iau totul și nouă nu ne lasă decît ciolanele?”

Sînt niște canalii de rea-credință, și te asigur că lucrurile nu mai pot continua astfel... Pe mine, unul, nemții mă dezgustă de cînd generalul List a semnat armistițiul cu Grecia fără știrea noastră... Personal, Hitler și purtările lui îmi fac scîrbă. Intrevederile astea, precedate de o sonerie, nu-mi plac de loc: numai pe servitori îi chemi așa. Și ce întrevederi! Trebuie să asist la un monolog care durează cinci ore... Pînă una-alta voi continua să fortific trecătorile Alpiilor (la frontiera cu Germania — n.r.). Într-o bună zi îmi va prinde bine. Dar deocamdată nu am ce face. Trebuie să urlu ca lupii”.

13 iunie. Mussolini e prost dispus. Îmi spune că-i pare bine de faptul că popoarele Europei văd ce înseamnă dominația germană. „Noi le-am lăsa poate cămașa, dar nemții le vor rupe fișii de piele”.

29 iunie. Ducele își exprimă temerea că „italienii vor trebui să afle pe pielea lor că pentru germani nici un pact nu este altceva decît un petec de hîrtie”.

30 iunie. Mussolini este din nou furios pe nemți. Se teme că sînt pe punctul să ne ceară Alto Adige (regiune din nordul Italiei, limitrofă cu Tirolul austriac — n.r.), și declară că în acest caz va rezista cu armele în mîini... Dar ceea ce l-a jignit cel mai rău e felul în care l-au tratat germanii în chestiunea războiului cu Rusia. La început nu i-au spus absolut nimic și pe urmă l-au trezit la miezul nopții ca să-l pună în fața faptului împlinit.

6 iulie. Consulul nostru la Innsbruck ne semnalează, într-un raport, că în Alto Adige irendentismul german se manifestă din nou, sub conducerea gauleiterului Hofer. Ducele, tulburat și indignat, îmi spune: „Scrie în jurnalul tău că prevăd un conflict inevitabil între Italia și Germania... Mă întreb acum, foarte serios, dacă pentru viitorul nostru nu ar fi mai bine să dorim victoria Angliei decît a Germaniei. Deocamdată englezii au început să bombardeze orașele germane în plină zi... și asta îmi face mare plăcere. De vreme ce tot vom sfîrși prin a ne bate cu nemții, nu trebuie să creăm mitul invincibilității lor”.

14 iulie. Am sîstat trimiterea de muncitori italieni în Reich, deoarece „menajul” cu nemții e tot mai dificil și încăierările sînt la ordinea zilei.

20 iulie. Ducele este iarăși pornit împotriva germanilor... „Sînt perfizi și n-au simțul măsurii... Prevăd o criză inevitabilă între Italia și Germania. Trebuie să punem mîi de tunuri în văile provinciei Veneto, căci pe acolo vor încerca nemții să invadeze Italia”.

3 octombrie. Discurs al lui Hitler la Berlin... Nici o mențiune specială despre Ita-

lia. Ne-a pus în același sac cu ceilalți, ceea ce nu va face impresie bună la noi în țară, unde sentimentul antigerman devine tot mai puternic.

13 octombrie. Ducele a aflat că în timpul călătoriei sale pe frontul rusesc un neamț a strigat: „Uite-l pe gauleiterul nostru pentru Italia”.

28 octombrie: Ribbentrop îmi repetă o frază pe care am mai auzit-o de multe ori: „Felul în care Hitler va organiza Europa va asigura pacea pe o mie de ani”. Îi răspund că un mileniu e cam mult și că e greu să legi citeva zeci de generații de opera unui om, fie el și un geniu. Ribbentrop cade de acord. „Să spunem un secol” — conchide el. Ca să nu mai îmi bată capul, mă declar mulțumit cu acest rabat — important, nu-i vorba.

14 noiembrie. Ura muncitorilor italieni față de nemți a ajuns la cel mai înalt grad din moment ce au ajuns să spună pe față: „vom merge cu toții împotriva lui Hitler”.

18 decembrie. Lucrurile merg prost în Libia. Mussolini dă toată vina pe Rommel.

1942

6 ianuarie. Astăzi Mussolini e indignat pe nemți din două motive. Pe de o parte, generalul Schmidt, care a fost luat prizonier la Bardia (în Africa de Nord — n.r.), a declarat corespondentului ziarului „Daily Herald” că nu a putut rezista din vina italienilor de sub comanda lui; se pare însă că inițiativa capitulării îi aparține.

Pe de altă parte, Ducele este supărat pentru că în România, conform unei comunicări a lui Antonescu, germanii au pus mina pe petrolul care ne era destinat. Din acest motiv, Mussolini îi califică drept „hoți de drumul mare”.

12 ianuarie. Ducele protestează împotriva felului în care se comportă militarii germani în Italia, mai ales subofițerii lor, care sînt aroganți, arțăgoși și bețivi. Ieri seară, la Foggia, doi dintre ei au intrat în casa unui om care tocmai se pregătea de culcare și i-au ținut următorul discurs:

— Am ocupat Franța, Belgia, Olanda și Polonia. Astă-seară vrem s-o ocupăm pe nevastă-ta.

La care omul a răspuns:

— Veși fi ocupat voi lumea întreagă, dar pe nevastă-mea n-o să mi-o luați niciodată. Sînt burlac.

Dezamăgiți, nemții i-au făcut țandări tot ce avea în casă. Mussolini a protestat pe lingă Rintelen (atașat special al Reichului în Italia — n.r.). Mie îmi spune: „Dacă continuă așa, nemții vor fi masacrați de populație”.

13 ianuarie. Ducele îl critică pe Hitler pentru campania din Rusia și-l acuză că a

mintit în comunicatele date publicității... „E un imbecil, din rasa catirilor”.

25 ianuarie. Mussolini se plînge din nou de conduita germanilor în Italia. Are sub ochi textul unei conversații telefonice cu Berlinul în care un adjutant al lui Kesselring (pe atunci comandant al forțelor germane în Italia de sud — n.r.) ne numește „macaronari” și-și exprimă dorința ca toată Italia să fie ocupată.

Ducele face un dosar din toate aceste remarci dezagreabile pentru a-l utiliza „la momentul potrivit”.

22 februarie. Consulul nostru general din Praga ne anunță că adjantul protectorului Boemiei și Moraviei tratează pe italieni la fel ca pe cehi, dacă nu și mai rău. Îi arăt raportul, lui Mussolini care e profund jignit: „Bandiți! Toți nemții sînt bandiți, în cap cu Führerul și gașca lui!”

1 aprilie. De la un industriaș din Alto Adige, Ducele a aflat că în Germania circulă „bancul” următor: „În patru săptămîni învingem Rusia, în patru luni învingem Anglia și în patru zile învingem Italia...”

„Voi începe să pregătesc noi divizii — îmi spune Mussolini — pentru că nu se știe ce surprize ne rezervă 1943 și de unde vor veni ele”.

8 octombrie. Mussolini e foc pe germani, mai ales din cauza atitudinii lor în Grecia... „Dacă pierdem războiul, asta se va întîmpla din pricina imbecilității lui Hitler” — îmi declară el categoric.

6 noiembrie. Ducele mă întreabă dacă-ți tin la zi „Jurnalul”. La răspunsul meu afirmativ, el îmi spune că însemnările mele vor dovedi că germanii au acționat, atît în domeniul politic cît și în cel militar, fără știrea lui.

Ce s-o fi ascunzînd sub această frază?

1943

22 ianuarie. După părerea Duceului, comunicatul german de astăzi este cel mai prost din tot cursul războiului. Și așa și este! Înfrîngerea la Stalingrad, retragere pe tot frontul, iminenta cădere a orașului Tripoli (în Africa de nord — n.r.). Pare-se că Rommel a manevrat, ca de obicei, în așa fel încît să-și salveze trupele, lăsîndu-i pe italieni să se descurce cum pot. Mussolini e enervat de această obrăznicie: „Veșnica perfidie nemțească! Și cînd te gîndești că Hitler e cel mai mare criminal dintre ei toți!”.

La 8 februarie 1943 se încheie însemnările din „Jurnalul” lui Ciano. În numărul următor vom publica „Führerul despre Duce”, după jurnalul lui Joseph Goebbels.

PRO

VIRTUTE

MILITARI

Printre mărturiile care evocă evenimentele din frământatul an 1848, se află și o medalie de bronz, de 2 cm în diametru, avînd gravat în relief pe o parte „13 septembrie 1848. Dealul Spirei”, iar pe cealaltă vulturul cu capul de zimbru pe piept, în scut și inscripția „Pro virtute militari”.

Cu ce prilej a fost instituită medalia? Ce semnificație are și pe pieptul căror viteji a strălucit? Ideea instituirii acestei medalii s-a născut la cîțiva ani după evenimentele revoluționare de la 1848 și se pare că aparține căpitanului Pavel Zăgănescu, comandantul „roatei” de pompieri care în înfruntările cu trupele otomane din ziua de 13 septembrie 1848 de la Dealul Spirei s-a acoperit de glorie. În iulie 1859, la insistențele lui Pavel Zăgănescu, Mihail Kogălniceanu a ridicat în parlament problema recompensării militarilor care au participat la lupte, ca și a văduvelor celor ce au căzut la datorie. Cu acel prilej, Kogălniceanu a spus: „Lupta din Dealul Spirei este un act de natură a ne onora înaintea străinilor și care totodată răspunde la sentimentele naționale; este o dovadă că soldații noștri sînt vrednici urmași ai soldaților lui Mihai Viteazul și depinde numai de împrejurări favorabile și de guvernămint ca să dezvolte vechea lor virtute romană. Ferice de guvernul acela care va ști să pretuiască misiunea ce are și ar face să reînvieze în inimile poporului scintea națională și a virtuții ostășești... Să dăm ostașilor acelora carii s-au luptat cu bravură recompensa faptei lor...”

După ce a fost votată în parlament, legea privind instituirea medaliei „Pro virtute militari”, a fost publicată în „Monitorul oastei” nr. 20, din 30 mai 1860.

Medaliile nu s-au înmînat însă veteranilor care în neuitatul an 1848, la Dealul Spirei, au dat piept cu dușmanul, decît la 23 aprilie 1866.

Iată cum descrie ziarul „Românul”, în numărul din 26 aprilie 1866, festivitatea înmînării medaliei: „Toate corpurile armate, garda națională, autoritățile civile și militare erau prezente la această serbare a aducerii aminte. Un imens public se grămădise în curtea cazărzii și împrejur... Era o emoție și era o fericire totodată pe chipurile tuturor... Dl. colonel Haralambie a pronunțat de pe estrada ridicată în mijlocul cazărzii următoarele cuvinte:

Români!

Sînt optsprezece ani acum. În ziua de 13 septembrie 1848 voi ați dovedit națiunii și Europei întregi că singele strămoșesc curge încă în vinele noastre.

Români care ați luat parte la aceste lupte!

Din singele vostru România a înviat! Mare și liberă, ea vă mulțumește și drept recunoștință pune astăzi pe pieptul vostru astă medalie. Este singura răsplătă onorabilă ce se poate acorda bravilor.

Purtați-o cu mîndrie, sînteți puțini care o aveți, iar după moarte veți lăsa-o familiilor voastre. Generațiile viitoare găsind-o vor răsfăța istoria și vor învăța cum românul își indeplinește datoria către patrie.

Trăiască România!”

Apoi, pe piepturile a șaptesprezece veterani a fost prinsă medalia „Pro virtute militari”. Iată numele citorva dintre ei: căpitanul Pavel Zăgănescu; Constantin sin Georgehe Bunea, domiciliat în comuna Ciutești, județul Argeș; Stan Dobre Vagaon, din comuna Ciojdeanca, județul Prahova; Stan Petre din Craiova; Toader Severin, din comuna Oncești, județul Tecuci; Georgehe Deacu, din comuna Cornești, județul Muscel; Dumitru Stoenescu, domiciliat în București, str. Fluerului nr. 1 și alții.

FL. TUCA

micro-
arhiva

magazin istoric

CAROL al II-lea:

„EU VOI FI
ÎNTR-O ZI...

SUBIECTUL TUTUROR
INTRIGILOR...”

La 12 decembrie 1925, o scrisoare din Veneția, purtând semnătura principelui moștenitor Carol, aducea la cunoștința regelui Ferdinand o hotărâre irevocabilă: „Sire, vă rog ca prin această declarație să primiți ca să renunț la toate drepturile mele de principe moștenitor al României... declar că nu voi avea nici o pretenție asupra drepturilor mele la care am renunțat de bună voie și mă angajez, pentru liniștea tuturor, să nu mă mai întorc în țară timp de 10 ani, fără a fi chemat de cei în drept și fără auto-razația suveranului.”

Devenise o modă să renunți la moștenirea unui tron? Așa s-ar părea... În 2 septembrie 1918, 1 august 1919, același Carol, la fel de „decis”, își manifestase aceeași dorință...

Cît de serioase erau hotărârile acestui „fiu rătăcit” al coroanei, ne-au dovedit-o evenimentele. Trecutul său, faptele, anturajul și concepțiile pe care și le formase pînă la acea vîrstă, demonstrau, celor care urmăreau viața politică a României, că era vorba de unul din multele momente de operetă stil Carol, pe care cititorii revistei noastre le cunosc, în bună măsură din lectura memoriilor lui C. Argetoianu.

Că niciodată nu s-a împăcat cu gîndul unei renunțări definitive la tron, ba mai mult, că urmărirea cu tenacitate să fie rege, o recunoștea singur, și încă sub forma unui avertisment, într-o scrisoare către regina Maria: „Am ajuns la stadiul în care nu mai pot suporta aceste purtări oribile. Un homme averti, en vaut deux*... Va veni timpul meu și atunci se vor întrista mulți din cei care nu au văzut realitatea așa cum a fost.”

Este de prisos să insistăm asupra unor detalii ale activității lui Carol după noua sa renunțare, considerînd că documentul¹ pe care-l reproducem mai jos este revelator în privința intențiilor și scopurilor urmărite de el. Dintr-o simplă lectură, cititorul va observa că, pe baza unei permanente informări asupra evoluției vieții politice din România (despre partide, grupări, personalități politice) și a unei aprecieri proprii a situației internaționale, Carol își stabilea un program de acțiune în vederea restaurării și instituirii unui regim al puterii personale.

Documentul ni-l arată pe Carol hotărît să folosească orice mijloace — lingușirea, șantajul, șiretenia, presiunea, forța — pentru a se vedea „arbitru suprem”.

Sesizarea circumstanțelor, a elementelor favorabile sau mai puțin favorabile, solu-

* Un om prevenit face cît doi (în limba franceză).

¹ În Arhivele Statului București, Arhiva Istorică centrală, Fondul casa regală, Carol II, documentul III 174, se păstrează (manuscris în limba franceză) schița unui program de acțiune aparținînd lui Carol. Prin comparația cu alte documente provenind de la el, această schiță nu este scrisă ci dictată, de el una dintre colaboratorii săi, cu puțin timp înainte de restaurare.

Împreună cu Elena Lupescu într-un bar de noapte din Paris

țiile propuse pentru rezolvarea unor stări de lucruri, scot în relief atenția pe care o acorda diferitelor laturi ale situației care i-ar fi permis punerea în practică a planului său.

Cursul evenimentelor nu a permis ca acest proiect să devină un program politic amplu, cu largă publicitate; sigur este, însă, faptul că el a fost urmărit cu insistență încă din primele zile ale restaurării.

V. ARIMIA

Situația în țară

Economic : Gravitarea în jurul cercurilor financiare ale Europei : Geneva — Paris — Bruxelles — de asemenea, Londra și Berlin. Crearea unui institut bancar pentru agricultură. Incurajarea micii economii, de a crea un capital național care nu există. Reducerea rolului Băncii Naționale, retrăgându-i-se definitiv influența politică.

Electricitate — căile ferate — navigația. Revizuirea regimului de privilegii în industrie.

Puncte esențiale :

1) Agricultură. 2) Facilitarea creditelor mici.

Crearea unor convenții de tranzit cu țările vecine — revizuindu-se tarifele pentru a atrage traficul (comerțul) sud-estic pe căile noastre și în porturile noastre.

Concesiuni: păduri, electricitate, turism, navigație, organizarea porturilor, silozurilor.

Capacitatea de consum a țării este scăzută. Baza progresului, necesitățile, cercetarea spre mai bine trebuie stimulate, deci creșterea standardului de viață și nu diminuarea lui; reducerea actualei mizerii generale.

Politic

Gvernul este împărțit: naționali-țărăniști. De la alegerea lui Sărățeanu, conflictul este mai mare. Arbitru — Madgearu. Transilvania are, totuși, prioritate.

Caracteristici : formalism, lipsa unor opinii precise, o mare doză de oportunism, extremă ușurință în luarea hotărârilor, lipsă totală de experiență. Străinătatea își menține încrederea, dar vede slăbiciunea.

Gvernul va putea rezista întrucât :

1) Regenta nu i se poate opune ;
2) Averescu — Goga nu sînt serioși ;
3) Partidul liberal nu este unit și Duca intenționează să vină prin înțelegere cu național-țărăniștii.

4) Partidul guvernului nu a pătruns încă în marea masă. Madgearu — Duca — Știrbey — Stere, avînd ca exponent pe regină.

Rolurile sînt următoarele :

1) Madgearu vrea să creeze o poziție puternică în guvern și să impresioneze prin relațiile sale.

2) Duca vrea să-și asigure succesiunea și grație acestei reușite să devină virtual șef.

3) Știrbey vrea să împiedice reîntoarcerea prințului.

4) Stere șantajează permanent guvernul.

5) Regina vrea să dea iluzia că joacă primul rol în politică.

Regenta a devenit un simplu oficiu de înregistrare sau, pur și simplu, de protocol. Averescu, care pretinde și se pare că acționează chiar de data aceasta pe cont propriu — afirmă că vine la putere peste două sau trei luni. Cheltuiește foarte mult. De unde ? Poate este susținut de Italia. Acțiunea este însă sortită eșecului. În așteptare, Goga și-a reînscut agitația sa criminală printre studenți.

Partidul liberal lovit în Banca Națională, în toate obiectivele finanțelor și industriei

Vintilă Brătianu, Iuliu Maniu, Alexandru Averescu și Ion Mihalache, văzuți de caricaturistii revistei Furnica

liberale create cu greutate, acum în pragul falimentului, agonizează. Acționează prin corpurile constituite de el :

- 1) Uniunea industriașilor — a băncilor.
- 2) Societatea funcționarilor publici.
- 3) Congresul profesorilor, bisericesc.
- 4) Asociația proprietarilor.

Sub aparența lor profesională, acestea sînt grupări liberale. Ele reușesc să creeze neplăceri trecătoare — nu pot însă influența opinia publică.

Universul * este total compromis.

Conflictul Vintilă Brătianu-Duca a mai redus și el din prestigiul partidului. La fel rolul preponderent și spiritul de contrazicere al lui Argetoianu, care este unul dintre cei noi.

Opinia publică este foarte rezervată, net contra lui Averescu-Goga, ostilă liberalilor — autorii dezastrului economic — ea așteaptă din partea guvernului ceva ce nu vine — ordinea, redresarea economică, pedepsirea celor răspunzători și mai ales **AUTORITATEA**, care nu există.

Între Curte și popor nu există raporturi. Iorga, care a vrut să facă un fetiș din prințesa Elena, a renunțat.

Partidul lui Iorga nu mai există. El încearcă o mișcare cooperatistă asemănătoare cu cea a lui Mussolini, pentru a grupa interesele profesionale. Șanse reduse.

Liga Vlad Tepeș nu este luată în serios de nimeni.

În general, este un marasm vizibil, datorită crizei, lipsei de orientare și poate, de asemenea, datorită absenței unor personalități de seamă de mare anvergură — pentru că numirea guvernului este incompletă. Este susținut de o parte a poporului, dar îi lipsește regele — care acoperă cu autoritatea lui actele de curaj. Așa încît, în momentul de față, totul se scufundă în mediocritate.

* Ziarul *Universul*.

Școala. Criza instrucției este endemică. Media bacalaureaților este la un nivel foarte scăzut. Facultățile, de ani de zile, nu lucrează în mod serios. Pentru țară este o perspectivă tristă de a nu avea generații instruite și animate de idei europene și generoase. Agitațiile vin mai ales din Budapesta — care are tot interesul de a întreține tulburările — și, poate, din Moscova.

Armata este într-o oarecare măsură cu liberalii; puțini cu Averescu, dar cred că în multe capete s-a născut ideea unei dictaturi pentru a se termina această criză de autoritate care ațîță spiritele. Există acolo un mare pericol pentru că anumiți politicieni fără scrupule, flatînd militarii, vor putea să se servească de ei în scopuri contrarii.

Prințul regent are un contact redus cu armata. Regina are, dar în scop negativ. Armata este fără conducător.

Biserica este liberală. Ea suferă prin faptul că patriarhul regent, șef de stat, nu și-a părăsit funcțiile erarhice și rămîne în același timp, ca putere executivă, șef al unei puteri administrative.

Situația externă

Dominante : Geneva, Sovietele, Fascismul. Toate aceste trei puncte acționează direct asupra noastră. Geneva și fascismul sînt interesate să existe un rege puternic și favorabil lor. Sovietele sînt pentru menținerea unei regenei subrede. De exploatat aceste elemente.

Din punct de vedere financiar :

Prin planul Young, America deține superioritatea. Trebuie deci să se închege relații cu reprezentanții Statelor Unite, să se vorbească în presa americană.

Banca Internațională de la Băle este unul din cele mai importante elemente care trebuie studiate imediat. Franța, Italia : conflictul armat este de temut. Trebuie să

fim prgătiți. Trebuie exploatată Italia, fără nici un fel de angajamente împotriva ei.

Ideea care se cere impusă :

Nu se poate crea stabilitate în România, fără restaurarea regalității.

Presa în străinătate

Agencia Sud-Est (Mircea) poate deveni un element de o deosebită utilitate. Reluarea legăturii cu Mircea. Căutarea corespondenților marilor cotidiane, în special de la cele ilustrate, plasarea de instantanee.

Flatarea corpului diplomatic. Statele Unite, Germania, la fel Quai d'Orsay—Berthelot.

Franța. De menajat în aceeași măsură „stinga”.

Influența să se facă prin trei mijloace — de preferință să vină de la o terță persoană și provocată.

În interior : 1) guvernul, 2) armata, 3) opinia publică.

În exterior : 1) Geneva, 2) Cercurile financiare, 3) Cancelariile, 4) Opinia publică.

Concluziile

Ideea directoare trebuie să fie :

Eu voi fi într-o zi cel către care se vor îndrepta toate speranțele, subiectul tuturor intrigilor, responsabil pentru toate. Rezultă :

1) necesitatea unei documentări absolute ;

2) o extremă prudență ;

3) o permanentă rezervă ;

4) a avea soluții pentru toate problemele ;

5) alegerea oamenilor potriviți pentru interior și exterior.

Idei directoare

1) De a folosi pe oricine în vederea scopului propus ;

2) de a nu deveni instrumentul nimănui ;

3) de a crea o erarie de oameni în ordinea utilității lor și nu a importanței ;

4) selecționarea grupurilor, coordonarea, sincronizarea evenimentelor ;

5) de a face pe recalcitranți să audă că într-o zi vor veni la putere ;

6) a nu se lăsa niciodată copleșit, a fi stăpîn pe situație și a acționa, a acționa, a acționa ;

7) a fi arbitru suprem.

Unele persoane

Titulescu. Excesiv de abil și prudent. Îi detestă pe Averescu și V. Brătianu. Îl urăște pe Duca. Bun orator. Relații la Londra și Geneva.

Mihalache. Element foarte bun pentru vechiul regat. Adorat de țărani — drept — cinstit — puțin visător, în același timp om de acțiune — politician slab.

Tasac — element de mare valoare — rectorul Academiei de Comerț — foarte cinstit.

Petrovici — antrenant — foarte dotat — cinstit — poet slab.

Maniu — extrem de rezervat — șiret — element puternic în Transilvania căruia trebuie să i se caute deja o „dublură”, de teama unui șantaj.

Manoilescu — talent de organizator, bun vorbitor — entuziast — mare demagog — puțin arivist — suspect de a face afaceri.

Antoniade, un element excepțional și remarcabil, apreciat la Geneva — internaționalist — foarte serios.

Djuvara — liberal — adeptul lui Al. Constantinescu.

Impus intrucitva de Duca — serios — instruit — în același timp infatuat — puțin sector. De observat.

Revenirea

Elemente asupra cărora trebuie acționat prin vizite și discursuri :

1) Campanie ; 2) Școala — pretutindeni, 3) Armata, 4) Administrația prin vizite inopinate, 5) Camerele de comerț, 6) Marile întreprinderi industriale.

Elemente de flatat

1) Finanțele, 2) Presa, 3) Minoritățile, 4) Corpul diplomatic, 5) Catolicii și uniții. De a înființa

1) un organ pentru Geneva, 2) un secretariat personal, însumind absolut toate detaliile, 3) câteva titluri de decernat, 4) un oficiu de turism.

Elemente favorabile

1) nemulțumirile de tot felul (atenție la conflictul de interese), 2) criza regentei, 3) fricțiunile național-țăranistilor, 4) lipsa de popularitate a reginei și a prințului regent, 5) minoritățile, 6) lipsa de autoritate și stabilitate, 7) presa (în viitor), 8) Italia, 9) finanțele.

Elemente defavorabile

1) reputația creată prințului de către campania dusă împotriva lui 2) Partidul liberal, 3) Averescu—Goga, 4) lorga (?), 5) regina, 6) lipsa de acțiune a prințului, 7) insuficiența propagandei în interior și exterior.

Itinerary historic:

CZECHOSLOVACIA

FRED HÄHLER

Ana de Austria, soția regelui Filip al II-lea, de Antonis Mor

Palatul Escorialului, construit de Juan de Toledo și Juan de Herera, după concepția lui Filip al II-lea, în apropierea Madridului. Era cea mai mare clădire din Europa secolului al XVI-lea

Monumentul funerar al lui Filip al II-lea, creat de italianii Reone și Pompeo Leoni, în biserica Escorialului. Monarhul e înfățișat în timp ce se roagă plin de smerenie

Filip al II-lea, de un maestru necunoscut

Introdus în vremea regelui Filip al II-lea, noul ceremonial de curte a făcut din palatul regal din Madrid o mare și sumptuoasă închisoare. Toate ușile aflate dincolo de scara principală erau prevăzute cu ferecături identice, la care însă nu existau decât trei chei care să se potrivească. Pe una dintre ele o păstra regele, deși considera că nu era de demnitatea lui s-o și folosească. Pe celelalte două le avea în grijă marele șambelan al palatului, denumit **aposen-tador de palacio**. Peste zi, el încredința una dintre chei marelui cămărar, iar pe cea de-a treia o reținea pentru a descuia ușile când regele se deplasa dintr-o încăpere în alta a spațiosului său palat și a le fereca din nou, îndată după ce suveranul trecea pragul. Tot marele șambelan deschidea maiestății-sale calea când acesta dorea s-o viziteze în timpul nopții pe regină. Urmarea penibilă a acestui ceremonial era faptul că vizitele nocturne nu rămăneau ascunse ușierilor palatului (**mon-teros de cămara**) și știrea ajungea a doua zi, pe calea șoaptelor, la cunoștința în-tregii curți.

În calitate sa de purtător al uneia dintre cele trei chei de aur, marele cămărar îl trezea dimineața pe maiestatea-sa din somn, îl conducea seara la culcare, îi supraveghea valetul în timp ce acesta îl îmbrăca sau dezbrăca și-i întindea personal prosopul când suveranul dorea să se spele dimineața sau să-și curețe mâinile după masă. Ceea ce îngreua mult îndatoririle marelui cămărar în cadrul noului regulament și-l făcea deci să devină o verigă a comunității de la curte, lucru care în împrejurările date

avea o mare importanță, era misiunea lui de a supraveghea întreaga aprovizionare.

De altfel, la nici o curte din Europa nu se servea masa mai ceremonios decât la cea a regilor spanioli. Filip al II-lea al Spaniei puneă preț nu numai pe ce mânca, dar mai ales pe cum mânca, iar conducerea bucătăriei s-a dovedit, pe lângă o importantă parte a artei de a trăi, și un domeniu în care predomina concepția intangibilității regale. Marele cămărar, denumit **primer sumiller de corps**, avea la dispoziția sa nici mai mult, nici mai puțin decât cinci specialiști, care supravegheau, fiecare, câte o secție aparte, conducând, la rândul lor, cel puțin o duzină de ajutoare. Ei erau: intendentul veselei, sau **sumiller de la panaderia**, intendentul fructelor, sau **sumiller de la fruteria**, intendentul pivnițelor, sau **sumiller de la cava**, intendentul sosurilor, sau **sumiller de la sauceria**, și intendentul bucătăriei, sau **sumiller de la cocina**.

De ce oare era nevoie de această diviziune complicată? În primul rând, pentru a împrejmuia una dintre condițiile de existență a suveranului, și anume masa, cu un țarc strâns de prescripții intangibile, protectoare; pentru a putea împărți, în al doilea rând, răspunderea față de prosperitatea fizică și sacrosanctă a regelui pe capetele și pe umerii a câțiva mai multora. Și toate acestea deoarece concepția despre intangibilitate presupunea existența unui număr mare de persoane care să stea scut pentru a-l apăra pe „Unul” singur sau pentru a se pune la adăpost de el.

Obligațiile și drepturile celor cinci intențenți erau, po-

trivrit sensului și scopului lor arhaice, mult prea încălțite pentru a încerca descrierea lor. Totuși câteva scurte indicații ar clarifica tabloul general al acestui capitol deosebit din eticheta curții spaniole.

Intendentul veselei purta întreaga răspundere pentru rufăria de masă, pentru vesela, piinea, sarea, muștarul, brânza și scobitorile prinzurilor regale. Din brutăria palatului, brutalor maiestății-sale trimitea zilnic piinea într-o cutie metalică a cărei cheie o deținea el și pentru care nu se mai afla alta decât în posesiaintendentului veselei. Astfel, piinea era ferită de atingerea celor nechemăți. Intendentul fructelor se îngrijea de fructe și legume, avînd obligația să procure pentru bucătăria regelui tot ceea ce exista mai bun și mai proaspăt pe piață, să așeze și să garnisească platourile cu fructele care se serveau la masa regală. Intendentul pivnițelor se ocupa de vinuri și veghea ca nici o sticlă să nu ajungă la masa regelui fără ca unul dintre medicii săi personali să fi gustat din ea. Intendentul sosurilor supraveghea pregătirea gustărilor reci, în special a celor preparate cu oțet. Se credea că oțetul avea darul de a face să dispară orice urmă de otrăvă, solidă sau lichidă, amestecată în el. Drept răsplată specială pentru răspunderea mărită pe care o purta, acest artist al sosurilor avea dreptul să primească, la prînz și seara, cîte o porție de mincare gătită cu carne rămasă de la masa regelui. Nu se cuvenea însă să și-o aleagă singur, ci trebuia să-i fie repartizată de către cel împuternicit cu tăierea cărnurilor. În sfîrșit,intendentul bucătăriei era omul dulciurilor calde și a tot ceea ce se servea fier

și prăjit. El nu gătea, cu toate că era priceput în ale bucătăriei, ci dădea directivele necesare bucătarilor din subordinea lui, indica succesiunea bucatelor la masă, gusta din ele și supraveghea tot acest ansamblu plăcut mirositor. De îndată ce regele se așeza la masă, fie în cerc restrîns, fie în public, în jurul lui începeau să roiască vreo 20 de persoane, de la marele majordom pînă la gărzile de serviciu. Toți stăteau în picioare, cu capul descoperit, fără spadă la cîngătoare; doar gărzile erau înarmate și purtau coif pe cap. La plecăciunile adînci ale supușilor săi, regele răspundea dînd indiferent din cap și lua loc. În timp ce un demnitar al bisericii rostea rugăciunea dinainte de masă, din bucătărie începeau să fie aduse mîncărurile în castroane acoperite. Majordomul de serviciu deschidea cortegiul, însoțit de patru halebardieri; atît timp cît procesiunea era în mișcare pe drumul ei de la bucătărie pînă la masa regelui, toți trebuiau să stea în picioare, descoperiți. Nimeni nu avea voie să vorbească, deoarece bucaterele transportate cu atîta pompă făceau oarecum parte din persoana maiestății-sale și trebuiau cinstite ca și cum ar fi fost chiar persoana sa. Toate felurile, chiar și sarea, erau gustate pentru a se constata dacă sînt potrivite și dacă nu poartă cumva semne ascunse de otrăvire. Suveranului i se arătau tăvile pe rînd și el le indica pe acelea din care dorea să fie servit; toate tăvile neservite erau trimise înapoi la bucătărie. Între timp toate mîncărurile se răceau, bineînțeles, și Filip al II-lea, victima etichetei propriiei sale curți, consuma numai mîncăruri cu sosuri reci, care cu timpul aveau să-i provoace o incurabilă boală de stomac.

Cînd dorea să bea, regele făcea un semn și de îndată unul dintre medicii săi personali turna un pahar din băutura indicată de suveran și-l bea în fața privirii tuturor; abia după aceea era umplut paharul regelui, care trecea prin trei sau patru mîini înainte de a-i fi oferit de către șambelanul de serviciu, șezînd în genunchi. În timpul cît se servea masa domnea o liniște desăvîrșită. Privirile tuturor erau ațintite, cu o încordare plină de teamă, asupra regelui; ordinele se transmiteau numai din ochi și prin semne, iar tot ceremonialul lăsa impresia unei pantomime neasemuit de solemne, ireale și fantastice. Regina lipsea, deoarece lua masa în încăperile rezervate ei, în aceleași condiții de etichetă ca și augustul ei soț. Perechea regală lua loc la aceeași masă numai cu ocazia banchetelor oficiale. Dar și atunci erau serviți separat, deoarece după eticheta curții spaniole masa maiestății lor era un act sacrosanct, păzit cu strînicie de normele ceremonialului.

Cînd regele lua masa în public — Filip al II-lea o va face după ce problema încăperilor avea să fie rezolvată mulțumitor, desemnîndu-se o sală anume, corespunzătoare —, mîncărurile erau aduse din bucătărie în sunete de trompete și tobe. Poporul avea acces la acest spectacol, dar era ținut la distanța cuvenită de către un cordon al gărzii. După ce regele termina masa, i se întindea un castronăș de argint plin cu apă, în care își spăla mîinile. Marele cămărar, în genunchi, îi ținea prosopul și preotul rostea rugăciunea de mulțumire. Apoi, în urma marelui majordom, suveranul părăsea sufrageria, în timp ce toți se înclinau adînc.

N. D. COCEA

N. D. Cocea și-a scris „Jurnalul” la Sighisoara, unde se retrăsese, în primii ani ai războiului, nădăjduind să găsească tihna necesară creației. Mijloacele de informație au fost, în aceste condiții, mai restrinse: emisiunile posturilor de radio românești sau străine, presa, convorbirile cu prietenii — mai ales activiști comuniști — care-l vizitau din când în când.

Uneori, scurte deplasări în Capitală l-au aruncat, vremelnice, în atmosfera agitată, sufocantă, specifică acelei epoci. Se reîntorcea, de fiecare dată, la Sighisoara încărcat cu un noian de impresii, pe care le confrunta cu gânduri întinse mai vechi sau mai noi, le diseca, le cernea prin sita spiritului său lucid, le obliga să parcurgă calea purificatoare între inimă și rațiune, și apoi le încredința hirtiei.

La 60 ani de viață, N. D. Cocea își simțea inima tină și această inimă bătea pentru cauza generoasă căreia i se dedicase.

Vremurile de restriște nu-i zdruncină încrederea în comunism; rămâne soldat credincios la postul său, cu experiența și înțelepciunea unei vieți, militant și cronicar strălucit al timpului său.

Cocea a scris întotdeauna ceea ce a gândit. Conformismul îi repugna. Conjuncturismul îl revolta. Oportunismul îi provoca fulgerele miniei. N-a cruțat pe nimeni. Nici pe el însuși. Și poate tocmai aci, în sinceritatea ce nu cunoaște prejudecăți, în identificarea totală cu viața — cu viața reală, nu cu cea curățată de colb, dereticată și expusă-n vitrină — stă marea valoare a operei neuitatului Cocea.

Privite prin perspectiva pe care numai curgerea timpului o poate da, evenimentele înfățișate în „Jurnal” capătă, desigur, alte dimensiuni. Istoria scrisă și, mai mult decît ea, istoria reală, așază oamenii și faptele la locurile care li se cuvin. Astăzi știm o parte mult mai mare din adevăr. De pildă, în privința cauzelor declanșării celui de-al doilea război mondial, a politicii marilor și micilor puteri, a răspunderilor și meritelor în fața istoriei.

Autorul „Jurnalului” n-a putut cunoaște întregul complex al situației internaționale, multe din aprecierile lui poartă, de aceea, amprenta omului și epocii.

„Jurnalul” lui Cocea rămîne, dincolo de acestea, un impresionant document uman. În el trăiesc gândurile și sentimentele unei generații. În epoca aceea de zbucium, de răsturnări, cînd pentru mulți tragedia nimicirii fizice a fost însoțită de povara zdruncinării sau pierderii încrederii în idealurile de mai bine, N. D. Cocea a știut să-și păstreze, autodepășindu-se, credința în noblețea omului, în triumful rațiunii, în superioritatea democrației și socialismului.

AL. GH. SAVU

Sighisoara, 23 septembrie (1939)

Liniste. Pace. Se aude tic-tacul ceasornicului din odaia alăturată și aud cum se scurge vremea. Imi întind oasele obosite în liniștea asta infinită, ca într-o baie caldă. Gîndurile, molcome, cad ca frunzele, plutesc și ezită un moment în aer, apoi, de la ele însele, se aștern pe hirtie.

Am colindat, toată dimineața, dealurile din împrejurimi. În trei ceasuri de mers n-am întîlnit mai pe nimeni. Doar pe un moșneag, pe cîțiva copii și cumătra Lina, care se întorcea de la pădure cu spinarea încovoată pînă la pămînt sub povara crengilor uscate. De departe, auzind probabil foșnetul de frunze moarte sub pașii mei, s-a oprit locului și, de teamă, cu bănuială, și-a aruncat repede sarcina din spinare. Privea în altă parte, ca și cum n-ar fi avut nimic comun cu dînsa. Abia după ce m-a recunoscut, reasigurată, liniștită, m-a întrebat vesel:

— Mai trăiești, domnule?

Prin partea locului întrebarea e obișnuită. Te întreabă oamenii dacă mai trăiești, cum ți-ar spune : bucuroși de sănătate. I-am răspuns și eu, liniștit :

— Trăiesc, cumătră Lină. Nu puteam să-i spun trăiesc din plin, trăiesc cu ardoare, cu frenezie. Simt cu o veșnic reînnoită senzație de fericire cum colcăie și cîntă viața în mine. Baba nu m-ar fi înjeles. M-a ghicit însă. M-a întrebat, rîzind din coada ochiului :

— Ce-mi cauți pe-aici ? După cine-mi umbli ?

Vrînd să fiu și eu perfid, i-am replicat :

— Ia, ca și d-ta, cumătră. După niscaiva vreascuri... după uscături...

Îngrijorată o clipă, s-a pomenit rugîndu-mă :

— Să nu mă spui, zău !...

Apoi, citind desigur pe fața mea că n-aș fi fost în stare să fac una ca asta și s-o denunț că aduna lemne într-o zi neîngăduită, a adăugat cu ochii care-i sclipeau de vicieșug și intenții ascunse :

— Nicî eu n-o să te spui !...

— Ce poți să spui ?

— Că te-am văzut cu fata lui Mosora.

— Păi fata lui Mosora e secretara mea.

— Ce fel de cumătră că te pupai de foc cu ea ziua în amiaza mare ?

— Eu ? Eu ? Cumătră Lina ?

— Că n-o fi fost doar altul, în grădina dumitale, colo, jos, lingă masa mare de

piatră de sub stejar.

Ridea baba de fisticeala mea. Îi rideau ochii. Îi ridea gura. Îi rideau toate crețurile din dreptul ochilor și gurii pînă la urechi. M-a bătut cu prietenească și tacită complicitate pe spate. M-a asigurat încă o dată că n-o să mă spuie. La ce să spuie ? Că doar n-am făcut nici un rău. Așa e viața. Pentru asta sînt făcute fetele. A fost și ea fată pe vremuri. Se dădea în vînt după sărutări. Cînd și-a pus pirostriile pe cap, de mult încă, apucase să-și dea altuia și gura, și altceva mai de preț decît gura. A scăpat numai cu o bătaie teapănă, soră cu moartea, în noaptea nunții. De astîmpărat însă nu s-a astîmpărat. Prea o scormoneau diavolii pe dinăuntru. Și prea era deasă pădurea, așezată parcă dinadins la un lat de palmă de casa lor.

Îi lăcrimau ochii de ris, povestindu-mi amintiri sugubețe din tinerețea ei. Amesteca, incîntător, fapte, întîmplări, cu reflecții naive, pline însă de o largă, de o sănătoasă, de o toleranță filozofice asupra vieții. Îmi mărturisise :

— Pădurea, bat-o vina, m-a făcut să păcătuiesc, dac-o fi păcat să te încălzești cînd ți-e frig și să te scarpini cînd te mîncîcă prin partea locului. Pe vremea ungu-rilor numai unguirii și soșii lor aveau drept să taie din pădure. Ei luau smîntîna, noi ne alegeam cu zărul. Da' nici surcele nu aveau voie să strîngem decît într-o zi pe săptămîină. Ca să facem pită, trebuia să le cîrăm, flăcăi și fete, pe furis, pe întuneric. Umbra în bobote. Ne și rătăceam uneori. Cînd alergai după uscături, mai găsești și proșpături. De-o fi păcat !... Da ce păcat să fie ? Cînd bunul Dumnezeu ne-a dat cu voia lui ochi ca să vedem și gură ca să mîncăm, și...

Mi-a spus pe șleau cuvîntul și ce ne-a lăsat Dumnezeu să facem cu dînsul. L-a spus fără sfială, fără fățarnică spășeală, drept, cinstit, omenește. Mî s-a plîns în sfîrșit de greutățile traiului.[...] Bieții oameni tot după surcele aleargă. Și de cînd cu războiul, toate s-au scumpit. Nu mai e chip să te atingi de nimic. Neamurile se bat ca chiorii între ele, în loc să-și vadă de necazuri ; și oamenii se ucid între dinșii, în loc să facă ceea ce făcea ea pe vremuri și ceea ce am făcut eu cu fata lui Mosora.

Potrivindu-și din nou sarcina de vreascuri și gîteje în spinare, a oftat din greu :

— Asta-i păcat, maică, păcat mare... Nu păcatele noastre...

Și a plecat, cu fruntea în pămînt, ruptă din mișloc de greutatea poverii, tîrînd după ea crengile uscate, bodogînd și bolborosind mereu în foșnetul de frunze moarte :

— Păcat !... păcat mare...

Am rămas locului, uitîndu-mă lung după dînsa. Pădurea cînta în jurul meu. N-o mai auzeam. Orașul feudal, cu turlele și zidurile lui crenelate, aprinse de bătaia soarelui, strălucind ca o cetate din basme printre ramurile copacilor. Nu-l mai vedeam. Nu vedeam decît buzele bătrînei. Și n-auzeam decît zvonul boscorodelilor ei cumînji.

E bizar cum pe drumurile încilcite și obscure ale vieții se întîlnesc mai totdeauna și merg alături supremele încheieri ale inteligenței și ignoranța desăvîrșită.

Cumătră Lina n-are știință de carte. N-are radio. Nu răsoaiește ziare. Hirtia tipărită n-are alt rost pentru ea decît ca să-și aprindă focul sau să-și ție loc de față de masă. N-a trecut dincolo de barierele orașului. N-a stat la sfat cu mai marii pămîntului. Și, cu toate acestea, în fraze simple, mi-a rezumat ceea ce nici Lenin n-ar fi putut să descopere altceva în vorbele noastre de clacă. Naționalism ? Patriotism ?

Spații vitale ? [...] Boierii își trag spuza pe turta lor. Săracii bat din buze. Sau se bat ca orbeții între dinții.

Pe cînd dincolo de luptele și frămîntările astea sterile, de ambițiile grotești, de orgoliuri singeroase și demente, e viața, e dragostea, e frumusețea. Pădurea cîntă. Fiecare ramură e o coardă de țambal și fiecare frunză un talger de aramă. Viiuse deaurile. Răsună cerul. În alai ca de nuntă cobor spre grădină. Au înflorit anemonele, crizantemele. Și crinii roșii sînt încă în floare. Pe zidul alb al casei fac pete de rugină. Culi. Sunete. Nuanțe. Armonii. Tot ce e dat să încinte ochii. Tot ce mîngie auzul. Tot ce desfată, îmbată și înalță simțurile omului.

În mijlocul lor, în altarul acesta suav și vast al naturii, mă simt umil, pierdut, zdrobit și totuși cu sufletul înaripat ca al unui preot pregătit să primească harul divin. Aștept pe Ioana.[...]

26 septembrie

Guvernul Daladier a dizolvat partidul comunist. Greșeală politică fatală, care va limpezii însă situația și va întări în conștiința multor mulțimi convingerea că războiul acesta început pentru eliberarea națiunilor și drepturilor omului, în realitate e produsul revoluției sociale.

Varșovia anunță rezistență. Eroică, poate, dar tardivă și inutilă rezistență.

Radio București repetă ignominii de ieri și de alaltieri. Balele acestea devenin stropșite zilnic la cele patru vînturi vor reuși, în cele din urmă, să facă odioasă memoria lui Călinescu.

6 octombrie

Așteptatul discurs al lui Hitler ! Înjumătățit și pe alocuri, probabil, masacrat de spîcher, e greu să-mi fac o idee justă asupra cuprinsului și țelurilor (de pace !) urmărite. Voi avea, miine, textul oficial.

7 octombrie

Îl am. Ceva mai abil decît eram în drept să cred. Firește, de-o abilitate și inteligență postbelică (1918). Așa cum e însă și adresîndu-se unor populații care n-au un nivel intelectual mai ridicat decît cel al lui Hitler, ar putea să convingă pe unii și să slăbească moralul altora.

De pildă, pasajul privitor la Polonia. Țară înapoiată, afirmă Hitler [...] Se naște însă o primă întrebare. Are dreptul un stat, mai înaintat pe scara civilizației, să cucerască un stat european, mai înapoiat ? Să admitem că da, deși atunci soarta Ungariei, a României, a Iugoslaviei, a Bulgariei ar fi identică față de Germania, cu aceea a Poloniei ; și a Germaniei, ea însăși, față de alte state, infinit mai civilizate, ca Anglia și Franța. Dar dacă admitem punctul acesta de vedere, dacă marea justificare a anexării unui stat e starea lui de inferioritate socială, culturală, economică etc. față de agresor — așa cum de altfel s-au justificat în trecut mai toate cuceririle și colonizările extraeuropene — nu poate fi admisibil ca, în același timp, să invocăm motive exact contrarii pentru justificarea altor cuceriri. Or, Germania, înainte de anexarea unei părți din Polonia, a invadat Boemia. Țara lui Beneș nu era țara lui Beck. Avea o organizare admirabilă, tot așa de perfectă ca și a Reichului, avea șosele minunate, școli nenumărate, o stare economică înfloritoare, drepturi egale pentru toți, industrie proprie, agricultură mică și mijlocie, fără nici un latifundiar nobil sau parvenit, o largă cultură răspîndită pînă și în straturile cele mai de jos ale poporului și o civilizație ceva-ceva mai înaltă și incomparabil mai umană decît a Reichului actual. De ce a anexat-o atunci Hitler ? Pe polonezi, pentru că sînt înapoiți ? Pe cehi, pentru că sînt prea înaintați ? Să ne ierte fostul zugrav. Peste vechea firmă a unei prăvălii se poate zugrăvi alta nouă. Peste adevărurile valabile acum un an, nu e vopsea care să le ștergă sau să le decoloreze.

Cît despre buna lui credință ! Nu putem pomeni de ea decît în glumă. După ce anexează zeci de mii de kilometri pătrați și milioane de polonezi, cu aere inocente, de cotoi călugărit, Hitler se întreabă : — Am pretins eu ceva de la danezi ? Am cerut eu ceva de la belgieni ? Am revendicat eu ceva de la elvețieni ? sau iugoslavi ? uitînd că de la toți aceștia, la un loc, n-ar fi putut lua, în cazul cel mai bun, decît a zece-a parte din ce a furat din trupul Poloniei. Am cerut eu de la Franța provinciile pierdute ?... Ca și cum peste liniile Maginot i-ar fi fost tot așa de lesne să treacă într-o noapte ca peste granițele Poloniei.

N-am făcut eu astfel dovada că vreau, că doresc, că urmăresc din toată inima raporturi amicale de bună vecinătate cu toate celelalte state din jurul Germaniei ? Că

nu rîvnesc nimic, de la nimeni ? Că n-am gînduri imperialiste ? Că nu visez decît pace... pace... pace... ?

Inchipuiți-vă acum pe un bandit tîrit la bara justiției. A intrat prin efracțiune în casa unui proprietar. A spart lada de fier, a furat tot aurul dintr-însa. Ce-ați spune dacă s-ar apăra în felul acesta strict hitlerist :

— Eu hoț ? Eu pungaș ? Dar în jurul casei de fier, domnilor judecători, erau saloanul, iatacul, sufrageria. În sufragerie erau două lingurițe de argint. Nu le-am luat. În iatac era un ceasornic pe măsura de noapte. Nu mi l-am însușit. În saloan erau două, trei obiecte de preț. Nu m-am atins de ele. Cum puteți, prin urmare, să mă învinuiți de tilhărie pe mine, care, putînd să șterpelesc totul, m-am mulțumit, modest, cu mai puțin și am făcut astfel dovada desăvîrșitei mele dezinteresări ?

Cu pledoarii de felul acesta se apără astăzi, totuși, conducătorii națiunilor. Și oamenii care le rostesc, într-o vreme ca a noastră, sînt oameni de stat.

12 octombrie

St. a trecut prin Sighișoara. S-a oprit cîteva ceasuri la mine. Vine de pe front. Îmi povestește, cu înfrigurare, ce-a făcut și ce-a văzut în cele cîteva luni de concentrare. Lucruri mari, lucruri mărunte, unele înălțătoare, altele penibile de triste. Notez cîteva. Soldații sînt prost îmbrăcați și prost hrăniți. Acum, în ajunul iernii, li se acordă concedii scurte ca să-și aducă, ei, de acasă, haine mai călduroase. Ordin strict : să se întoarcă la Corp cu ciorapi de lînă și flanele. Statul n-are de unde să li le dea. Dar și bieții oameni, de unde să le aibă ? Moralul, totuși, ridicat. Ură neistovită împotriva nemților. Dragoste, încredere numai în Franța, numai pentru Franța. E ciudat, e extraordinar sentimentul acesta instinctiv de dragoste pentru Franța. Îl întreb de cîteva ori pe St. Insist. Îi cer amănunte, precizii. Nu poate să-mi dea nimic altceva decît același răspuns inexplicabil. Oamenii care nu știu o boabă de carte, flăcăi care n-au deschis probabil un ziar în viața lor, țărani care nu s-au dezlipit de coarnele plugului, știu totuși de Franța, nu vorbesc între ei, în momentele de entuziasm, decît de Franța. Nu de Anglia. Habar n-au de existența vreunui mare imperiu britanic. Nici de Rusia. Ci de Franța. Numai și numai de Franța. De ce ? Cum ? Ce instinct vorbește într-însii ? E cu neputință de spus. Dar e un fapt.

Mi-aduc aminte de-un fapt identic. Eram la Iași. Prin 1918. La un ceai, cu Robert de Flers, acesta ne povestea cum, în tovărășia altor cîtorva ofițeri francezi, pierduse drumul prin niște păduri nesfîrșite din munții Moldovei de sus. Erau înghețați de frig. Nu se vedea măcar o urmă de potecă, niciăieri. N-aveau nimic de mîncare la dinșii. Noaptea se lăsa repede. Se credeau rătăciți, pierduți. Cînd, printre crengile copacilor, li s-a părut că zăresc în vale o trombă de fum. Fără mari speranțe, dar cu deznădejdea oamenilor care nu mai văd altă scăpare, s-au îndreptat într-ocolo.

Nu se înșelaseră, din fericire. Era un foc, într-adevăr ; un foc mare aprins în mijlocul unei poieni și cîțiva ciobani împrejurul lui. La vederea uniformelor străine, ciobanii, firește, s-au speriat. Cu chiu cu vai au izbutit să-i liniștească, să se apropie de ei. Nu puteau însă să se explice. Nici unul dintre francezi nu știa românește. Noroc că unuia dintre ei i-a venit în gînd, bănuind că ciobanilor le era frică să n-aibă cumva de-a face cu dușmanii, să le strige : „Nous français... francezi, franțuski...” Atît a fost de-ajuns. Ca prin miracol ciobanii s-au lămurit. Ochii li s-au luminat. Brațele s-au deschis primitoare. Și cel mai răsunător dintre dinșii, un vlăgân cit un munte, ca să arate ofițerilor străini că pricepuse despre ce este vorba, repeta voinicește, strigînd cit îl jinea pieptul :

— Aha !... Verdun !... Verdun !...

De Flers rostea pe românește :

— Verdounne... Verdounne... Așa cum auzise el cuvîntul rostit de cioban.

Cum ajunsese însă cuvîntul acesta glorios pînă la urechea unui cioban din creierul munților Moldovei ? Cine-i spusese ? Pe ce aripi de vînt îl purtase faima pînă în codrii noștri ? Nici de Flers, nici nimeni altul n-ar fi putut să ne spuie. I se umezeau doar ochii, repetîndu-l. Și ne mărturisea, simplu, că niciodată ca atunci, în clipa aceea, într-o văgăună din munții noștri, nu simțise mai profund toată măreția și universalitatea gloriei franceze și cît de legat era sufletește poporul nostru de Franța lui.

În aceeași ordine de idei, St. îmi mai spune că, acum vreo lună, zvonindu-se că trupe românești vor fi trimise pe frontul apusean, soldații noștri nu mai aveau alt gînd și alt vîz decît să fie expediați în Franța. Așteptau de la o zi la alta ordinul de plecare. Nu-și mai găseau astîmpăr. Nu-și mai vedeau de treabă. Comandanții au fost siliți să intervină energic, ca să potolească spiritele !

13 octombrie

M-am pomenit aseară cu Sisel. Vine și el din concentrare. Alt sunet de clopot. Fire optimistă, e încântat de tot ce a văzut. Serviciile medicale de război, admirabil organizate. Nici spitalele din București nu sînt atît de modern utilizate. Trenului militar de sub conducerea lui nu-i lipsește nimic, absolut nimic. Material din belșug. Moralul oamenilor, excelent [...]

Socotește asasinarea lui Călinescu o pierdere ireparabilă, cel puțin în ce privește organizarea armatei. A cercetat, a controlat. Lui Călinescu personal i se datorește tot ce s-a făcut bun, ce s-a improvisat aproape, în ultimul an. Nimeni, astăzi, n-ar putea să-l înlocuiască. Cei rămași pe urma lui n-au nici cap, nici suflet. Au dovedit-o de curînd. Dacă Armand Călinescu ar fi supraviețuit rănilor lui, n-ar fi tolerat pentru nimic în lume masacrul organizat și sălbatic din septembrie.

În ce privește sentimentele armatei, fostul meu ginere e de acord cu St. Toate inimile bat pentru Franța.

★

După discursul calm și hotărît al lui Daladier, un impresionant și tot așa de ferm discurs al premierului britanic. Așa-zisa ofertă de pace a Germaniei e respinsă, cu curtoazie, dar cu piciorul, ca o minge de fotbal prost aruncată

★

Primesc primele două numere din „Jurnalul” lui Tudor Braniste. Copii palide ale „Adevărului” de pe vremea pauperismului poltron și gheșeffar. Și tot așa de prost scrise. Ce naiba! Îmi dau seama că sub cenzură nu poți să scrii ce-ți trece prin cap. Dar măcar ce-ți trece prin cap cu voia cenzurii să nu fie scris cu picioarele.

16 octombrie

Ziua de naștere a regelui. De trei zile nu-i mai tace gura radioului, anunțîndu-să evenimentul acesta extraordinar. Și presa, prin toate penele redactorilor și colaboratorilor ei ocazionali: miniștri, ministeriabili, frontişti, străjeri, lingăi etc. etc. îi ține hangul. Articole. Discursuri. Interviuuri. Fotografii. Tot ce vrei. Pe toate glasurile. Și pe toate limbile. Curat vorba M.S.: „n-am c[...]” destul de mare pentru toți cîți ar vrea să-l lingă”.

★

Un ceas delicios de auditiie radiofonică. Subiectul: proslăvirea regelui. Cuvintele cele mai răsuflete din vocabularul românesc, plus neologismele, turnate cu ghiotura, cu nemiluita, cu lopata și cu hîrdăul sub nasul M.S. și pentru distracția publicului. M-am amuzat ca un copil. Contrastul era așa de mare între frazele bombastice și răceala sau sărăcia sentimentelor, încît aveam mereu impresia unei farse-bufe jucate cu accente tragice de răposatul Nottara. Sau închipuiți-vă marșul renașterii naționale ori imnul regal cîntate pe motivele săltărețe ale veselului „la moară la hîrta-pîrta”.

★

Cum o fi suportînd regele, dacă nu e complet cretin, și cum i-or fi plăcînd, dacă mai are un pic de sensibilitate într-insul, toate laudele astea lamentabile în monotonia lor lipsită de avînt, de spontaneitate, de spirit inventiv măcar. Dacă presa ar fi liberă, dacă gura cetățeanului ar fi slobodă, treacă-meargă, ar mai fi încă explicabile setea și goana asta după adulație. Dar așa? Cu cenzură! Cu stare de asediu! Să-ți pui tu singur slugile să te laude la gazetă. Și să te declari satisfăcut. Să-ți tocmești tu singur argați cu ziua care să te ridice în slava cerului. Și să te potrivești vorbelor lor. Să te socotești om mare, pentru asta!

Haram de rege! Nu i-o fi c[...] destul de mare. Dar nici căpățîna mării sale nu-i mai mare decît c[...]!

17 octombrie

Răspund Dinei. Mi-a scris de-alaltăieri. E încîntată, e fericită, e hotărîtă să muncească pe capete. Și-a trecut, cu succes, examenul, în piesa lui Achard. Chemarea scenei, care m-a chinuit pe mine și mă chinuiește și acum a răbunit și în singele ei. Florica, Alisa, Dina, surori și fată, toate au simțit chemarea asta. Cum ne-a venit? De unde ne-a venit? Mama se uita la noi ca găina care a clocit ouă de rață. Și ghenearul, cînd a aflat că fiică-sa se înscrisese la Conservator, exclama exasperat: — Fata colonelului Cocea (era colonel pe atunci) să joace pe funie!!

18 octombrie

O carte postală de la Foriș. Mă cheamă urgent la București. Abia am scris primele două capitole din „Iarlie Sfințit”. L-am scris cu dragoste, cu entuziasm. Sunt plin de subiectul romanului ăstuia, care mă frământă de atîta ani și în care aș vrea să pun toate avaturile vieții omenеști și absurda ei semnificație. Cînd o să-l scriu mai bine ca acum, ca în zilele și lunile astea tragice, de răsturnare a tuturor noțiunilor, de batjocorire a idealurilor în care am crezut, de înfrățire comunisto-hitleristă * ! Să las totul baltă ? La ce mai trăiesc atunci ? Să nu mă duc ? Cum să nu mă duc, cînd cred, totuși, în comunism !

24 octombrie — București

Drumul Sighișoara-București mai interesant ca de obicei. În același compartiment cu mine călătoresc doctorul Gomoiu, pe care-l văd pentru întiași dată, și o veche cunoștință, fostul sub-șef al Marelui Stat-Major, generalul Atanasiu. Ușa e deschisă. Convoorbirea urmează, cităva vreme, evazivă, reticentă. Glumele sau banalitățile de rigoare. La un moment dat însă, îmi scapă un cuvînt mai tare. Generalul se repede la ușă, își aruncă privirea în lungul coridorului, și, după ce-o închide, răsuflă ușurat. Acum putem vorbi în liniște [...]

Din nenorocire convoorbirea ne-a fost întreruptă la Brașov. În compartimentul nostru s-au instalat senatorul perpetuu Botez — un bătrîn cu ochi tulburi, cu falca de jos căzută ca la morți, parcă paralizat de picioare, și soția d-sale, o moldoveancă între două vîrste, limbută, ageră, grăsulie, bine hrănită, bine îmbrăcată, care n-avea ochi decît pentru poșeta cu bani și pentru tusea ramolitului ei de soț. Ne-a explicat că e atins de o anghină pectorală. Și se vedea bine că-l îngrijește ca pe un sac de grăunțe, în care se găsesc leaful, diurnele și celelalte gheliruri ale unui senator pe viață.

În trei ceasuri de drum, numai palavre și vorbire, ca într-un salon de oameni bine cunoscuți. Doamna sărea de la o idee la alta, ca un sticlete din cracă în cracă. Se temea de bolșevici. Nu pricepea ezitățile lui Chamberlain. Regreta vremea marilor arendași de altă dată. Detesta războiul. Credea în victoria lui Hitler. Adora Franța. Se întreba ce pacoste o să mai cadă pe capul nostru, o dată cu pacea ? Alte exproprieri ! Alte voturi universale !

Cine știe dacă țărani n-or să-și ridice iarăși nasul. Țăranii aceștia inculți, leneși, sălbatici !

Sărindu-mi muștarul, i-am replicat doamnei că inculți și sălbatici au fost marii noștri proprietari, că fără milă, fără inteligență, fără omenie, și-au bătut joc de viața țăranilor și că numai aceștia, cu munca și truda lor, au întreținut decenii de-a rîndul fastuoasa trîndăvie boierească. I-am dat exemple. I-am citat contracte agricole în care proprietarii, în afară de jumătatea rodului, cereau de fiecare pogan dat țăranului, atîtea ouă, rațe, găște, limbi de porc sau atîția pui de găină. Doamna ridea. Făcea ochii mari și increduli. În viața ei de proprietară sau arendașă, n-auzise pomenindu-se de așa ceva !

Atunci s-a ridicat doctorul Gomoiu :

— Îmi dați voi, doamnă. D-l Cocea v-a citat fapte adunate de prin cărți. Eu o să vă dau pilde din propria mea viață. Sint fiu de țăran. Nu mă mindresc cu asta. Dar nici nu mă simt rușinat. Ca să pot învăța carte iarna, a trebuit să muncesc vara. Munceam la proprietarul nostru din Mehedinți. Munceam din zori și pînă-n noapte. Și toamna, cu toți ai casei, cu carele și vitele noastre, trebuia să-i ducem grînele la curte. Acolo se făcea împărțeala. Din cinci părți, boierul lua patru, și noi una. Vă repet, doamnă. Boierul patru. Țăranul una.

Doamna senatorului pe viață n-a mai suflat nici circ. Din politețe, ne-am grăbit cu cu toți să schimbăm vorba. În gara de Nord ne-am despărțit, cu respectuoase sărutări de mîini, ca în pragul unui salon de oameni bine crescuți.

La București, atmosferă oprimantă. Pe stradă, la cafenele, în bodegi, oamenii își vorbesc în șoaptă. Aperitivele și ghițuiala sint uncelele bunuri rămase bucurăsteanilor. De amar nu mai vorbesc. Sărăcia e prea mare și femeile prea se ațin la toate răspîntiile, ca să mai aibă vreun preț dragostea lor.

Am avut azi zece, cincisprezece întîlniri de informație sau de afaceri. Nu sint obosit. Sint deprimat. O deprimare care n-are nimic frumos sau înălțător într-insa. Nici renunțare. Nici deznădejde. Nici amarul deșertăciunilor.

* N. D. Cocea se referă la pactul sovieto-german din august 1939 (N.R.).

25 octombrie

Membrii comitetului* vor un ziar. Își dau seama că în împrejurările actuale nu se poate afirma nimic, împede și tare. Își închipuie însă că unele adevăruri s-ar putea totuși strecura printre foarfecele cenzurei, într-alit cit merg paralel cu politica de neutralitate a guvernului. De pildă, însăși imperioasa necesitate a acestei neutralități și, pe lângă dinsa, oarecare considerații asupra caracterului imperialist al războiului din occident.

Firește, principal, n-am nimic de obiectat. Punctul de vedere al comitetului e clar ca lumina zilei și directivele lui sînt riguros și inflexibil drepte. Dar, cu firea mea impulsivă și incapabilă de întortocheri diplomatice, mă întreb dacă sînt cel mai indicat să iau conducerea unui asemenea ziar. Mi se răspunde că tovarășii s-au gîndit și la asta. Îmi vor da un asociat, om intransigent în vederi, ponderat în fapte.

Asigurat într-o măsură oarecare, am sondat cercurile guvernamentale. Am găsit destulă bunăvoință, dar nici un pic de înțelegere. Împotriva a tot ce se petrece în lume, a ce ne așteaptă, a ce ne pîndește, au un singur leac: Frontul Renașterii Naționale! Ne amenință ungurii sau bulgarii? Frontul Renașterii Naționale. [...] Se scumpește viața, lipsesc lemnele, bîntuie tifosul în Basarabia, sporește mizeria, n-au solde dații noastre nici încălțăminte, nici îmbrăcăminte, nici mîncare, nici arme, nici muniții pe fronturile cele adevărate? N-are a face! Trăiască Frontul Renașterii Naționale! Mai abilit decît miraculoasele hăpuri de catramină, de veselă amintire, Frontul Renașterii Naționale răspunde la toate, împlinește și vindecă de toate. Nu-i lipsește nimic. Își are cadrele și trimbițașii lui, gărziile și fanfarele lui, învîrțiții lui, cîntecule, secretarii, comitetele și imnurile lui. La radio se pot asculta zilnic grave comunicări cam în felul următor: „Comitetul Frontului Renașterii Naționale, sesizat de secretarul general al Frontului Renașterii Naționale, a hotărît convocarea gărzilor Frontului Renașterii Naționale ca împreună cu președintele Frontului Renașterii Naționale și în numele cîntecului Frontului Renașterii Naționale să pupe-n c[-] cu toții pe suveranul Frontului Renașterii Naționale.”

*

Enervat și plictisit de repetarea asta idioată a formulei cu Frontul Renașterii Naționale, am întrebat pe un om al zilei nu cum își explică, ci cum poate să suporte reclama asta fastidioasă... Bietul om mi-a răspuns, dînd din umeri.

— Ce vrei să facem dragul meu? Numai așa mai poți să fii pe placul regelui. Nu uita că nebulul ăsta e sclavul unei pasiuni dominante. Ieri ținea la tirfa aia de Lupeasca. Astăzi ține la caraghioslucul ăsta al Renașterii. Miine...

A lăsat fraza baltă, fără să-și mai termine gîndul.

I-am respectat tăcerea, mai mult în orice caz decît sugestia care a urmat-o:

— Nu fi prost!... Fă și tu ca noi... Îți dau autorizație pentru cite ziare vrei, dacă te angajezi să duci o campanie cu tîmbălău pentru Frontul Renașterii Naționale.

26 octombrie

Re-întrevederi. Re-conciliabile. Re-eșecuri.

O singură rază de speranță. Profesorul Vlădescu-Răcoasa ar primi să ia, împreună cu mine, direcția unui ziar cu program neted de stînga.

27 octombrie

[...] Am văzut pe Vlădescu-Răcoasa. Impresia, din toate punctele de vedere, excelentă. Un intelectual, cam zăpăcit, poate, dar, mi s-a părut, de desăvîrșită bună credință. N-am avut nici un moment senzația aceea penibilă că omul caută să mă descoase, să-mi ghicească gîndurile intime. Mi-a vorbit deschis. Mi-a spus cîstît ce gîndește. Crede, ca și mine, că cele trei state beligerante și-au dat pe față arama imperialistă și că numai după sleirea lor reciprocă războiul va lua caracterul lui, real și definitiv, de război social.

E pentru apariția unui ziar. E pentru o apropiere serioasă de Republica Sovietelor.

E contra oricărei cîrdășii cu guvernul pe chestia Frontului Renașterii Carliste. Dacă ni se dă autorizația, vom putea, prin urmare, să conlucrăm frățește.

* Este vorba de conducerea Partidului Comunist (N. R.).

Itinerary historic:

PRAGUE CZECHOSLOVACIA

FRED MAHLER

HRAD SAU CETATEA CETĂȚILOR

Ne înconjură zidurile Castelului din Praga. Pe poarta înălțată deasupra fostului șanț ce împrejmua cetatea, monograma MTI — Maria Theresia Imperatrix — amintește epoca apropiată a secolului al XVIII-lea și a dominației Habsburgilor; iar înăuntrul clădirii palatului, a cărui glorie au marcat-o pe rând secolele al X-lea, al XIV-lea, al XVI-lea, un zid al fundației, acoperit cu sticlă, ne duce în epoca depărtată a întemeierii cetății, înainte de sfârșitul primului mileniu. Prin zidurile, sălile, culoarele, subteranele, bisericile și turnurile sale, Hradul din Praga răspunde, ca un ecou, clopotelor istoriei ce au vestit toate marile evenimente de pe pământul Cehoslovaciei de azi în mersul secolelor.

CETATEA LEGENDELOR

Din turnul catedralei „Sf. Vit”, în zare, se văd înălțându-se pe celălalt mal al Vltavei, pe un deal acoperit de castani, zidurile Vișehradului — cetatea legendelor. E o zi calmă, în amurg. Străbatem parcul care acoperă cu verdeață albul-cenușiu al zidurilor, însoțiți de un ritm molcom, melodios ca în muzica lui Smetana sau Dvorak, care dorm în liniștea cimitirului de aci. Treceam pe lângă rotonda romanică și catedrala „Sf. Petru și Pavel” și ne oprim în sala modestă a muzeului consacrat cercetărilor de arheologie și istorie ce se fac aici.

O amforă, un mormânt de copil, o moară de grâu amintesc despre o colonie romană ale cărei vestigii au fost găsite chiar pe aceste locuri. De la romani datează primele informații istorice despre neamurile celtice ce trăiau pe aceste teritorii în afara imperiului. Dar istoria locurilor e mai veche, ea se pierde în negura depărtărilor: „Venus din Vestonice”, găsită de prof. Absolon în 1925, datează din epoca de piatră și are venerabila vîrstă de 25 000 de ani...

După celti, marcomanii, de obârșie germană, apoi din secolul al VI-lea slavii, cu primele întemeieri statale sub Samo și Mojmir, sălășluiesc pe aceste pămînturi. Marele imperiu al Moraviei ridică în secolul al IX-lea prima putere a populațiilor ceh și slovace legate de statele creștine ale Occidentului și Bizanțului. Misionari religioși și culturali, Chiril și Metodieu au lăsat cele mai

vechi mărturii scrise ale istoriei naționale. Cînd, datorită luptelor intestinale și atacurilor dușmanilor, imperiul Moraviei decade la începutul secolului al X-lea, centrul se transferă în Boemia, la Praga.

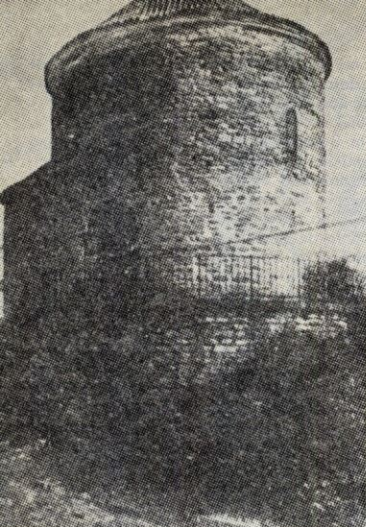
...Luminile strecoară raze multicolore ca într-un splendid caleidoscop prin vitraliile catedralei „Sf. Vit”, ale capelei „Sf. Venceslas.” Sub pereții încrustați cu peste 1 000 fragmente de ametist și jad este mormîntul prințului care, unind triburile slave și încheind primele convenții de stat independent cu Imperiul german, a căzut ucis de o conjurație. Casca și armura sa amintesc timpurile legendare ale **Premislizilor**, dinastia întemeietoare a statului, care descindea — așa cum scria „Chronica Bohemorum” a canonicului Cosma (1045—1125) — din prințul numit **Cech**. Realitatea și legenda se împletesc așa cum în acea bijuterie a artei care este Rotonda romanică din Znojmo chipurile primilor întemeietori ai dinastiei dobîndesc trăsăturile unor regi-misionari.

După domnia lui **Premisl Ottocar I** — care mărește întinderile stăpînite sub coroana Boemiei pînă spre Adriatică, Polonia și Ungaria, garantîndu-le independența față de puternicul stat german — și a lui **Venceslas al II-lea** — care bate moneda cea mai stabilă atunci în Europa, groșenul —, sceptrul ceh se pleacă în secolele următoare, nu fără adese răzvrătiri și înfruntări, față de vecini, pierzînd treptat din glorie.

CETATEA NEATÎRNĂRII

Străbatem în Hrad sălile în stil gotic primitiv din epoca dinastiei de Luxemburg, a regelor Carol al IV-lea și Venceslas al IV-lea din secolul mării gloriei și înfloriri a statului Boemiei. În 1303 un incendiu mistuise construcțiile înălțate de înaintași, așezase cenușa peste operele a sute de zidari, dulgheri, pictori, sculptori, a mii de meseriași și artiști. Dar cînd statul reia avînt sub noua dinastie, cîștigîndu-și sub regele Carol al IV-lea suveranitatea față de Imperiul german, curțile palatului răsună iar de ciocăniturile în piatră și lemn ale constructorilor care, sub conducerea francezului Mathias d'Arras, înalță noile ziduri ale unui palat de faimă.

Există în istoria fiecărui popor cel puțin un conducător care, ridicînd scutul în apărarea neatîrnării țării sale, știe că la adă-

Turnul „Sf. Caterina”, de la castelul din Znojmo, cetate a luptelor pentru independență

Turn de apărare pe străzile Bratislavei, capitala Slovaciei

postul lui, cu cealaltă mină, să se dovedească totodată un vrednic zidar. De numele lui **Carol al IV-lea** se leagă cele mai de seamă vestigii ale culturii istorice și spirituale a evului mediu ceh: deasupra apelor cîntătoare ale Vltavei, unind Hradul cu Orașul Vechi, se întinde vestitul Pod Carol, construit de Petr Parler, ax al oricărei imagini caracteristice „Orașului de aur”. Pînă în 1841, unicul pod de piatră al Pragăi, cu cele 30 de grupuri statuare, cu turnurile ce-i mărginesc întăriturile, Podul Carol, așezat în locul vechiului pod romanic, pare simbolică magistrală pe care pășise spre înflorire statul boem.

Pretutindeni pe întinsul țării, pe dealuri, la confluențele apelor, în preajma așezărilor cresc în epoca lui Carol al IV-lea zidurile cetăților — ostași ai apărării independenței: Brno, Plzen, Tabor, Krumlov, Znojmo.

Au fost atunci vremurile înfloririi neșugurilor și comerțului, a artelor șiulturii. La castelul lui Carol vin mesagerii umanismului Renașterii italiene — Petrarca și Cola de Rienzo; minnesăngerii — printre care și vestitul Tannhäuser; spectacolele de teatru, cercetările alchimistilor și astrologilor pun amprenta unei perioade de avînt cultural, marcată îndeosebi prin crearea de către același Carol al IV-lea a Universității prageze (1348), urmată abia apoi de cele din Viena și Cracovia. Orașul Nou, întemeiat în afara zidurilor vechii Praga, adaugă un plus de semnificație proporțiilor acestei opere constructive.

Cînd am urcat spre meterezele Karlsteinului, castelul-reședință al regelui, așezat la mai puțin de 30 km de oraș, sălile cu steaguri, panourile cu arme păstrau imaginea unuia dintre obiectele tezaurului: era Bula de aur din 1356, în baza căreia Boemiei i se garanta suveranitatea.

CETATEA REVOLTEI

În sălile și pe coridoarele Hradului, lumina și întinericul măsoară nu doar trecerea zilelor, ci și succesiunea epocilor de avînt și decădere.

Sîntem la Tabor, care păstrează memoria revoltelor și războaielor husite ca unul din cele mai de seamă momente ale istoriei pămîntului cehoslovac.

Profesor al Universității Caroline, gînditor și reformator, exponent al năzuințelor popu-

lare de schimbări sociale și independență națională, **Jan Hus** proclamase în Capela „Bethleem” din Praga aspirațiile populare. Biserica și reacțiunea încercaseră să pună friu luptei sale prin condamnarea la ardere pe rug, în 1415, ca urmare a deciziei Conciliului de la Constanța. Dar partizanii săi au aprins din rugul sacrificiului flacăra răscoalei husite, au luat armele în mâini pentru a-și apăra idealurile, pentru reforma bisericii și a societății.

Astfel s-a născut Tabor, întemeiat în 1420 pe locul vechii tabere militare a husiților.

Străbatem piața privind monumentul conducătorului armatei husite **Jan Zizka** din Trocnov, în fața căruia, vremelnic, papalitatea a trebuit să capituleze, tratând de la egal la egal cu „ereticii”. Privim zidurile grave ale vechii primării a orașului, casele cenușii într-un minunat stil gotic, decorațiile renașcentiste, străduțele înguste ale vechiului oraș, fortificațiile...

Și în forfota orașului de azi reînvie zilele acelor decenii de început ale secolului al XV-lea, când Tabor devenise centrul revoltei husite. „Comună a fraților și surorilor”, Tabor fusese organizat pe baza principiilor unui comunism de epocă, în conformitate cu absoluta egalitate a tuturor locuitorilor. La Tabor totul aparținea tuturor. Aeneas Silvius, devenit mai târziu Papa Pius al II-lea, legatut catolic ce cunoscuse viața taboriților, recunoștea, împotriva propriilor convingeri, că „pînă și cea mai umilă femeie din Tabor are mai multe cunoștințe decît un preot italian”.

După ce husitismul opusese autorității papale libertatea de conștiință a unui popor, neînțelegerile dintre extremiștii taboriți și moderații praghezi au dus la înfrîngerea în lupta de la Lipany din 1434. Revolta a fost înecată în sînge, dar Tabor — cetatea revoltei — a rămas.

CETATEA TÎRGURILOR

După moartea lui Venceslas al IV-lea, Hradul praghez este părăsit: încoronările regilor continuă, dar palatul decade. Noi remanieri înscriu noi epoci de măreție a cetății sub dinastia regilor polonezi Jagelloni și apoi, cînd suveranii habsburgi, urcați în tronurile vechilor regi cehi, își mută

Hradul din Praga — clădire marcată de gloria a trei secole

Castelele de pe înălțimi păstrează, în zidurile lor, memoria luptelor din trecut

capitala la Praga, mai cu seamă sub **Ferdinand I** (care astupă şanţurile şi amenajează grădinile) şi **Rudolf al II-lea** (care aduce în palat splendide colecţii de pictură şi reuneşte savanţi de renume, printre care pe vestitul Ticho Brahe).

Lăsându-şi amintirea în stilul barocului, care încarcă faţadele palatelor şi bisericilor vremii ce se înalţă sau se refac pe atunci, istoria răsfăţeşte paginile dominaţiei străine, ale insurecţiei antihabsburgice, izbucnită în 1618 la Praga, ale războiului de treizeci de ani.

Paşii prin uriaşa sală Vladislav (în care, pentru a lua parte la turniruri, cavalerii puteau intra câlare urcând pe o rampă special construită) trezesc rezonanţe apăsătoare: aici, în 1621, au fost condamnaţi la moarte conducătorii revoltei cehe, cei 28 de notabili burghezi executaţi în piaţa oraşului vechi.

200 de ani de lupte pentru fiinţa naţională mărturisite de exilul protestatar al unui Komenski, de mişcarea revoluţionară a anului 1848 în frunte cu poetul Kollar, filozoful Dobrovski, istoricul Pelcl şi arheologul Safarik şi-au pus amprenta asupra istoriei cehoslovace.

Secolele de asupraire străină n-au împiedicat cursul progresului inexorabil, care în adâncurile tectonicii sociale făurea noile relaţii economice. În aceste secole, cînd deasupra lor fluturau stindardele Imperiului habsburgic, cetăţile pămîntului cehoslovac înlocuiau înaintarea pe calea armelor sau a luptelor cu aceea a meşteşugurilor şi schimbului.

...La Brno, ţirgul economic internaţional face să vibreze sub steagurile a zeci de naţiuni ale globului atmosfera trepidantă a acestei cetăţi a industriei şi schimbului. Şi, din nou, prezentul dezvoltă rădăcinile înfipte în solul trecutului: fiecărui vizitator al ţirgului i se înmînează o istorie a oraşului în care poate citi: Intemeiat în 1018 de Bratislav I, Brno dobîndeşte încă din 1243, din partea regelui Venceslas I, dreptul de cetate şi de a găzdui ţirguri pe timp de 6 săptămîni. În 1292 negustorii din Brno sînt scutiţi de taxe. În 1348 Carol al IV-lea ordonă negustorilor care transportă mărfuri din Austria, Ungaria, Polonia să treacă prin Brno. Din 1708 este cunoscut „Schmetterhaus” — ansamblul de standuri ale negustorilor străini. Căci, încă din secolul al XII-lea, aci poposesc comercianţi germani sau olandezi, greci sau iranieni aci se încrucişează drumurile comerciale dintre Ru-

sia şi Europa occidentală, dintre Turcia sau Țările Române şi statele nordice.

Şi dacă cetatea Spilberg a devenit simbolul dominaţiei habsburgice (în temniţele sale au fost deţinuţi cei mai de seamă insurgenţi cehi şi slovaci, dar şi carbonarii italieni), Brno în ansamblul lui a continuat să se dezvolte ca cetate a ţirgurilor şi industriei, fiind „Manchesterul morav”, aşo cum Praga devenise, după spusele lui Rodin, „Roma nordului”.

Alăturindu-se cetăţilor străvechii tradiţii de neatinare şi dezvoltare spirituală, cetăţile noi ale industriei au înălţat Cehoslovacia modernă, a cărei independenţă a putut fi cucerită abia în 1918.

Ne reîntorcem la vechiul Hrad praghez. Aci, unde au fost încoronăţi trei Habsburgi, republica dobîndeşte sediul pentru preşedintele său. La cîteva luni după Congresul naţiunilor asprite din Imperiul austro-ungar jînut la Roma între 9 şi 12 aprilie 1918, deasupra palatului se ridică steagul Republicii Cehoslovace. Dar peste mai puţin de 20 de ani, în acel 15 martie 1939, cînd Cehoslovacia era ocupată de trupele nazismului, deasupra Hradului avea să se ridice steagul aşo-zisului Protectorat al Boemiei şi Moraviei; Hradul devine sediul blestematei dominaţii hitleriste, cartierul general al lui Heidrich. Dar Praga, ca şi întreaga ţară, se transformă într-o cetate a luptei antihitleriste. Şi atunci cînd valorile războiului antifascist au spălat ţara de ororile dominaţiei naziste, cînd popoarele Cehoslovaciei au devenit stăpînele depeline ale soartei lor, cetăţile milenare ale **legendei, neafîmării, revoltei şi progresului** şi-au alăturat meterezele, făurind o ţară socialistă care a păşit într-un nou ev al istoriei sale.

...Lîngă Zvolen, pe ruinele unei cazemate, o modestă placă memorială aminteşte numele aviatorului român Traian Dirjan din Armata a IV-a, care, cu avionul avariât în urma unei lupte aeriene, s-a aruncat asupra dispozitivului hitlerist, sacrificîndu-şi viaţa spre a ajuta la distrugerea cetăţilor morţii şi la înălţarea cetăţilor păcii.

Din înălţimile Tatrelor, stîncile munţilor se înalţă sub razele apusului de soare ca un şir de cetăţi, contraforturi şi turnuri de apărare sprijinite unele într-altele. Şi cînd priveşti, luminîndu-se prin palele de ceaţă cadre ale peisajului ce evocă parcă episoade ale istoriei, nu poţi să nu-ţi aminteşti că în urmă cu 23 de ani, fiii poporului nostru au fost printre eliberatorii acestor pămînturi şi cetăţi.

Știați că...

...berea, băutura atât de apreciată în zilele noastre era păstrată de hitiți — populație indoeuropeană din Asia Mică — sub forma unor puii (turte) care se obțineau prin plămădirea orzului după măcinare și fermentare? Piinile se dizolvau iar băutura obținută se servea în vase mari de lut.

...luptele de gladiatori, împrumutate de la etrusci, au fost introduse la Roma pentru prima dată de către consulul Decimus Iunius Brutus în anul 264 î.e.n., cu ocazia înmormântării tatălui său? Cu timpul, însă, caracterul funerar al acestor lupte singeroase s-a pierdut, ele transformându-se într-un mijloc de distracție oferit de aristocrația romană.

...în cetățile Greciei antice se organizau concursuri de frumusețe atât pentru femei cât și pentru bărbați? La Atena, câștigătorul concursului de frumusețe masculină primea un scut.

...în Anatolia existau grădini zoologice încă pe vremea lui Xenofon? Cu ocazia partidelor de vinătoare, animalele sălbatice din aceste rezervații serveau drept jintă suveranilor.

...moda coafurilor feminine a cunoscut schimbări încă din antichitate? În secolul al VII-lea î.e.n. femeile etrusce poartă părul lung, fie strâns, fie împletit. Ceva mai târziu părul este lăsat să cadă în bucle de ambele părți ale feței. În secolul al V-lea î.e.n. părul e împletit în jurul capului, pentru ca un secol mai târziu buclele să încadreze din nou fața.

...marele filozof al antichității, Platon, a câștigat de două ori premiu la concursurile de atletism? De altfel numele de Platon nu era decît o poreclă, datorită lățimii umerilor săi, pe el chemându-l în realitate Aristokles.

...muzeul arheologic din Florența posedă un frumos inel de aur cu o vechime de 2000 de ani care se presupune că ar fi aparținut împăratului roman Augustus? Inelul a fost descoperit la începutul veacului al XVII-lea pe locul fastului mausoleu al împăratului.

...în antica Romă se plătea impozit de către celibatari? Cel dintîi impozit special impus de către cenzori asupra celibatarilor ar data de la sfîrșitul secolului al V-lea î.e.n.

...Poppaea, soția împăratului Nero, puneă potcoave de aur cailor înhamai la carul

care o transporta? Convoiul ce o însoțea era urmat de cinci sute le măgărițe: în laptele lor își făcea zilnic baie cocheta împărăteasă.

...în Grecia antică profesorilor nu li se acorda prea mult respect? Dacă nu se știa nimic despre un om, se spunea: „Sau a murit, sau s-a făcut profesor”. Această atitudine disprețuitoare își are explicația în faptul că în Grecia pedagogii se recrutau, de regulă, din rîndul sclavilor eliberați.

...romanii n-au ajuns decît relativ tîrziu să prepare și să consume piinea? Se pare că de-abia la începutul secolului al II-lea î.e.n. consumul piinii a început să se generalizeze. Înainte de această epocă, în loc de piine, din grîntele decorticate sau zdrobite în rîșniță, se făcea o fiertură, un fel de terci. La început piinea era din orz și abia mai tîrziu din grîu.

...la Atena bastonul constituia un accesoriu indispensabil unei ținute respectabile? Un atenian care se respecta nici nu se gîndea să iasă fără baston pe stradă.

...Nevoia de a combate fumătul în instituțiile publice este resimțită încă acum 180 de ani, mai ales în sălile tribunalelor, unde boierii judecători „beau tutun” și „fac risuri și glume”. Aceste apucături nu inspirau părțile în litigiu „să stea cu cuvință și cu sfială” în fața organelor justiției. Asemenea fapte determină pe domnul țării, Nicolae Mavrogheni, să emită la 23 iunie 1787, un „Pitac către boierii departamentelor a nu bea tutun și să nu facă risuri și glume cînd stau în judecată”. În acest ordin se spune, printre altele:

„Poruncim domnia mea ca toți boierii judecători după la departamenturi, cînd stau la judecăți, să părăsească de toate alte vorbe și risuri; șăderea să le fie cu sintolie¹ și fără de ciobuce,² fiindu-le gîndul numai la treaba judecății... iar să nu facă atunci... glume, risuri sau alte vorbe, nici să cuteze a bea tutun”.

Alfel, se spune mai departe în poruncă, refractarii vor avea parte de „scirba și uriciunea” ocîrmuirii supreme. Marele logofăt al Țării de Sus urmează să aducă la cunoștință ordinul „ca să-l audă judecătorii spre a păzi atît dumneilor această voință a domniilor mele, cît și zapcii Logofetei, iar mai virtos pirîșii și pirîșii ce să judecă să urmeze asta înaintea judecătorilor lor cu sfială, cu rușine, socotind fieștecarele ca cum ar vedea prea înși-ne domnia mea stînd în mijlocul judecătorilor”.

¹ sintolie (lb. greacă) = contribuție activă.

² ciobuce = pipe lungi orientale.

POȘTA REDACȚIEI

Dr. AUREL PACURARIU — București : Evident, „poeta ornatissimus”, nu „orantissimus” cum, dintr-o eroare tipografică, a apărut.

Incit ca să fim în ton : *Nostra culpa...*

MARIN STOICA — Răciu, jud. Dîmbovița : Revista noastră opăre la sfîrșitul lunii. Transportul, difuzarea etc. iau și ele un răstimp pe care ne străduim acum să-l scurtăm.

VASILE DĂRABAN — Turf, jud. Satu Mare : Ne întrebați : „Căror curente, influențe se datorește (faptul) că Moldovene-a dat cei mai mulți oameni de seamă ?” Dați-ne voie să vă întrebăm și noi : cum ați ajuns la această concluzie... statistică ? Nu credeți că ea ar putea fi contestată de munteni sau transilvăneni ?

În rest, mulțumiri pentru sugestia făcută și așteptăm celelalte — făgăduite.

CIRLAN ION — comuna C. A. Rosetti, jud. Tulcea : Interesul dumneavoastră pentru luminoasa figură a celui care a dat numele său comunei în care locuiți este cit se poate de firesc și nădăjdum să-l putem satisface.

GHITA BALAN — Comloșul Mare, jud. Timiș : Ne pare rău, dar formatul „Magazinului istoric” nu ne permite să publicăm reproduceri de tablouri în mărimea și cu calitățile grafice cerute de dumneavoastră, „pentru a fi puse în ramă”.

ADRIANA GRIGOROVICI — Constanța : Mărturisire pentru mărturisire : împărtășim și noi pasiunea dumneavoastră pentru istorie. Alte amănunte asupra subiectului care vă interesează puteți afla în cap. VII al volumului II din tratatul de Istoria României.

IGNAT BALOG — Arad : Vă mulțumim pentru aprecierile pe care le aveți pentru modesta noastră strădanie, ca și pentru amănunțele pe care ni le-ați dat în legătură cu „minunea” de la Maglăvit.

IRIMIE PAVEL — Bistrița : Nu publicăm versuri. Am fi bucuroși ca măcar proza noastră să fie totdeauna inspirată.

GH. IORGULESCU — Mahmudia, jud. Tulcea : Cum singur arătați în scrisoarea trimisă pe marginea articolului „Virste matusalemice la români” din nr. 2/1968,

informațiile despre Gheorghe Solomon au mai fost publicate cu alte prilejuri. Reproducăm însă pentru cititorii noștri ultimul pasaj din scrisoarea dumneavoastră :

„Prin anii 1933—1934 s-a făcut un recensământ pe țară al centenarilor și după cit îmi amintesc județul Tulcea era în frunte avînd cel mai mare număr (de) hălduitori peste sută. Atunci, trăia în sat moș Ipsișca, care trecuse de mult peste secol ; a murit în 1939 de 127 ani. L-am cunoscut și am vorbit adesea de trecut și în special despre capii revoluționari de la 1848, fugiți pe aici și pe care, prețindu-ei, îi ajutasese ascunzîndu-i și hrănindu-i prin coclaurile plaurilor și grindurilor regiunii”.

ENACHIE OANCEA — Stănelești, jud. Vaslui : Nu începe îndoiială că vom scrie despre Dimitrie Cantemir și despre bătaia de la Stănelești.

IOAN ARDELEANU — București : Deși nu așteptați un răspuns, vă oferim totuși o lămurire. În fiecare an sînt zeci de aniversări ale evenimentelor memorabile. Dacă am încerca să le evocăm pe toate, cele 12 numere ale revistei noastre s-ar transforma în tot atîtea calendare comemorative. În măsura în care dispunem de materiale corespunzătoare referitoare la un anume eveniment, le publicăm, indiferent de dată.

VASILE MANDA — București : Avem în portofoliul nostru redacțional cîteva articole care se ocupă cu perioada care v-a interesat. Preferăm, evident, articole originale, nu reproduceri după alte publicații.

I. ARDELEANU SENIOR — Supurul de Sus—Maramureș ; A. BARNA — Galati ; ADOLF CAPĂȚINA — Panciu ; RADU CIOBANU — Deva ; TOMA M. CIOPONEA — Brîncoveni — Olț ; DUMITRU CIUMBRUDEAN — Alba Iulia ; EMIL COCONETI — București ; IOAN CONSTANTINESCU — Craiova ; IOAN DURUȘ — București ; CONSTANTIN GEORGESCU — Curtea de Argeș ; GH. GORUN — Oraș Gh. Gheorghiu-Dej ; GH. HAIIDUC — Arad ; I. HANGIU — București ; SIMION HIRNEA — Năruja — Focșani ; ANDREI HOISII — Iași ; VICTOR ISAC — Hunedoara ; ION LUPAȘCU — București ; GH. MĂRCULESCU — București ; OCTAVIAN META — Timișoara ; IOAN MOLDOVAN — Cluj ; ION I. NEDELESCU

— București; **TEODOR OPREA** — Buzău; **PAULA PETRESCU** — București; **GH. POPITEI** — București; **GH. STANCIU** — Bușteni; **D. M. TEODORU** — București; **AL. ZAHARESCU** — Cîmpulung Moldovenesc.

Vă mulțumim pentru materialele pe care ni le-ați oferit. Regretăm că, intrucît ele nu sînt pe profilul revistei sau tratează probleme de interes prea restrîns, nu le putem publica.

N. BALĂȘESCU — București; inq. **AL. BALABAN** — București; **N. CONSTANȚINESCU** — București; prof. univ. **N. D. COSTEANU** — București; **V. DUMITRU** — Sînaia; ing. **C. DINU** — București; ing. **C. GHEORGHIU** — Brașov; general **GH. R. GHEORGHIU** — București; preot **A. NESTOR** — Araci; **G. OBREJA** — Iași; general lt. în rez. **GR. STAVRACHE** — București; **V. TEODORESCU** — București; general lt. în rez. **C. TRESTIOREANU** — București; **EM. TĂTĂRASCU** — București; **Z. VOICULESCU** — București.

Mulțumindu-vă pentru contribuția dv., redacția consideră că materialele trimise conțin date interesante privind desfășurarea evenimentelor din anii 1916—1918 și le-a reținut pentru fondul său documentar.

N. ARGHIR — București: În legătură cu „Un tablou necunoscut al pictorului Rosenthal despre pașoptiști”, apărut în nr. 3 (12), ne scrieți că „din lectura articolului se poate trage concluzia că tabloul „necunoscut” este, de fapt, un tablou mai puțin cunoscut sau „probabil necunoscut”. Mi se pare că există o contradicție între tonul categoric al titlului și conținutul articolului. Cu atît mai mult cu cît lucrarea „Trei pictori de la 1848” (Editura Tineretului, București, 1967) de Dan Grigorescu, la paginile 208—209, se referă precis la acest tablou.

Sesizarea dumneavoastră este perfect întemeiată.

Inv. **BOGHIU VASILE**, comuna Filipeni, județul Bacău: Intrucît, cum singur spuneți, doriți un răspuns amplu, el nu poate fi și operativ. Sperăm, însă, că într-un viitor mai mult sau mai puțin apropiat vă vom putea satisface legitima curiozitate în condițiile pe care le doriți.

MOLDOVEAN IOAN, Cluj: Notele trimise de dumneavoastră ne-au făcut o reală plăcere; ele dovedesc că aliați pasiunea pentru tehnică cu interesul pentru studiul antichității. Nu credem, însă, că polemica cu Pliniu, Tit-Liviu sau Polyb e la obiect. Ni se pare că le putem ierta mici

naivități sau, uneori, o excesivă credulitate în versiunile orale ale unor evenimente — pe care de altminteri nici nu aveam cum să le controlăm — în schimb, înapreciabilelor servicii aduse de ei deopotrivă literaturii și istoriei.

PETRE FIRIAI, pensionar, București: Mulțumiri. E o idee ce trebuie reținută.

MARIN NICULESCU, învățător pensionar, București: Împlinirea a 600 de ani de la întemeierea orașului Brăila merită, într-adevăr, a fi consemnată și comentată.

Avocat **EMILIA POSTELNICU**, București: Ne este scump trecutul de luptă al muncitorimii din întreaga țară. Nu vom ocoli, firește, nici glorioasele tradiții ale Brăilei.

GHEORGHE ȘTEFAN, Ploiești: Am transmis propunerea dumneavoastră forurilor culturale de resort.

RĂDULESCU V. CONSTANTIN, comuna Videle, județul Teleorman: Povestea „finții cîntătoare” din Tirgu Mureș și a constructorului ei ar putea interesa realmente un public mai larg. Nu-i exclus ca ea să facă obiectul unui viitor reportaj.

„**HUNEDOARA**” — Ați semnat, vorba lui Caragiale, anonim, deși întrebarea dumneavoastră nu avea nimic rușinos. Dimpotrivă. Răspunsul este: Nu putem ști cite exemplare din lucrarea pe care ne-o semnalăți există în țară, dar vă putem încredința că ea este de mult cunoscută de specialiști. Dacă ați avut impresia că vă aflați în posesia unui exemplar rar, risim trebuie să vă dezamăgim.

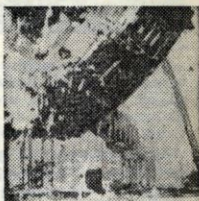
SORIN CONSTANȚINESCU, București: Amănuntele citate de dumneavoastră sînt, neîndoind, concludente pentru starea de spirit a românilor din Austro-Ungaria, care doreau cu ardoare realizarea visului secular: unirea Transilvaniei cu patria-mamă.

ANDERCO CUZA, Borșa, județul Maramureș: Intrucît detaliile pe care ni le dați sînt mult prea sumare, ne este greu să ne facem o idee despre ceea ce ar putea fi articolul pe care ați dori să-l scrieți. Și pentru că vreți să știți și care sînt „condițiile”, vă putem spune că cea dintîi ar fi: claritatea.

Prof. SGAIBA CONSTANTIN, comuna Poiana, județul Gorj: Cele mai calde mulțumiri pentru bunele cuvinte pe care le aveți pentru strădania noastră. Adresa Institutului de istorie „Nicolae Iorga” este: București, Bulevardul Aviatorilor 1.

CONTENTS • SOMMAIRE • СОДЕРЖАНИЕ • INHALT

CORNELIA BODEA Itineraries of the 1848 Revolutionaries • Itinéraires des révolutionnaires de 1848 • Маршруты революционеров 1848-ого года • Itineraria der „Achtundvierziger“ ♦ DUMITRU ALMAŞ Europe in the Storm of Revolution • L'Europe sous les rafales de la révolution • Революционные порывы над Европой. Europa im Trommelfeuer der Revolution ♦ VICTOR CHERESTEŞIU The National Assembly of Blaj • L'assemblée nationale de Blaj • Национальное собрание в Блаже • Die Nationalversammlung von Blaj ♦ C. CORBU Islaz '48: The Meeting on the Field of Regeneration • Islaz '48: L'assemblée du champ de la régénération • Ислаз '48: собрание на поле регенерации • Islaz '48: Die Versammlung auf dem Regenerationsfeld ♦ Lucreţiu Pătrăşcanu, Member of Parliament — 1931 • Lucreţiu Pătrăşcanu, député — 1931 • Лукрециу Пăтрăшкану депутат — 1931 ♦ ION BIBERI Interview with Lucreţiu Pătrăşcanu • Causerie avec Lucreţiu Pătrăşcanu • Беседа с Лукрециу Пăтрăшкану • Gespräch mit Lucreţiu Pătrăşcanu ♦ PIERRE ESPIL A Friend of France: Elena Văcărescu • Une amie de la France: Hélène Vacaresco • Друг Франции: Елена Вакарешку • Eine Freundin Frankreichs: Elena Văcărescu ♦ ION BARNEA Cave Art in Murfatlar • Les monuments rupestres de Murfatlar • Наскальное искусство Мурфатлара • Die Höhlenkunst von Murfatlar ♦ ION M. OPREA, CO'ISTANŢA TĂTUŢ The Skoda Affair • L'affaire Skoda • Дело Схода • Die Skoda Affäre ♦ VASILE NIŢESCU The Treasure Crosses the Atlantic Ocean • Le Trésor traverse l'Océan Atlantique • Клад переплывает Атлантический океан • Der Schatz überquert den Atlantischen Ozean ♦ D. POPESCU The Duce on the Führer • Le Duce sur le Führer • Муссолини про фюрера • Der Duce über den Führer ♦ F. TUCA The Pro Virtute Militari Decoration • La médaille Pro virtute militari • Военная награда Pro virtute militari • Der Orden Pro Virtute Militari ♦ Carol II: One Day I Shall Be the Object of All the Intrigues • Carol II: Un beau jour, je serai l'objet de toutes les intrigues • Карол II-ой: Настанет день когда я буду мишенью всех интриг • Carol II.: Einest Tages werde ich das Ziel aller Kabaalen sein ♦ CAROL GÖLLNER The Victims of Etiquette at the Spanish Court • Les victimes de l'étiquette à la cour d'Espagne • Жертвы придворного испанского этикета • Die Opfer der Etikette am Spanischen Hof ♦ N.D. COCEA Diary • Journal • Дневник • Tagebuch ♦ F. MAHLER Historical Journey: Czechoslovakia • Itinéraire historique: La Tchécoslovaquie • Исторический маршрут: Чехословакия • Itinerarium historicum: die Tschechoslovakei ♦ Mosaic • Mosaïque • Мозаик • Mosaik

**magazin
istoric**

Bucureşti, str. Oneghi nr. 5 —
Sectorul 1 Oficial Poştal Nr. 22,
telefon 15 09 91

REDACTORI: Livia Dandara, Nicolae Nicolaescu,
Elisabeta Petreanu, Vasile Şimandan, Marian Ştefan.
PREZENTAREA GRAFICĂ: George Pirjol. COREC-
TURA: Georgeta Apreotesei. TEHNOREDACTOR:
Nicolae Istrate.

COPERTA NOASTRĂ: Gheorghe Magheru în mij-
locul mulţimii, în timpul evenimentelor de la 1848

Tiparul executat la Combinatul Poligrafic „Casa Scintei” Bucureşti

Sîntem mulți ca și cucu-
ruzul brazilor sîntem mulți
și tari...

...Nu cu argumente filo-
zofice și umanitare vei
putea convinge pe acești
tirani, ci cu lancea, ca
Horea.

AVRAM IANCU

magazin istoric

MAGAZIN ISTORIC, revistă lunară, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate. Prețul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe 1 an — 60 lei.

Eu, la desființarea Câmpului lui Traian, între celelalte cuvinte ce am ținut bravilor soldați și panduri, i-am chemat și la un jurământ de a se scula adică de pretutindeni unde se vor afla și a veni când ar auzi că a intrat vre unul din noi în Țară și că a făcut apel la dâșii. Acest jurământ l-au făcut bieții Români cu toată ardoarea unui adevărat patriotism.

(din scrisoarea trimisă din Viena de Gheorghe Magheru către Al. G. Golescu-Arăpila, 6 mai 1849).

Foto: Ion Buțănescu

